

İNSAN HAKLARI ULUSAL
KURUMLARI:
FARKLI COĞRAFYALAR,
BAŞKA DENEYİMLER

Veysel Eşsiz
2009

www.ihop.org.tr

İçindekiler

GİRİŞ	3
BİRİNCİ BÖLÜM: İNSAN HAKLARI ULUSAL KURUMLARI VE AKREDİTASYONLARI	5
A. Dönüşen Sistemde İnsan Hakları Ulusal Kurumları ve Uluslararası Koordinasyon Komitesi.....	5
B. İnsan Hakları Ulusal Kurumlarının Akredite Edilmeleri.....	8
İKİNCİ BÖLÜM: AVRUPA DENEYİMLERİ: SLOVENYA, POLONYA, ROMANYA, DANİMARKA VE YUNANİSTAN	10
SLOVENYA: İNSAN HAKLARI OMBUDSMANLIĞI	11
POLONYA: MEDENİ HAKLARIN KORUNMASI KOMİSERİ.....	20
ROMANYA: HALKIN AVUKATI	25
DANİMARKA: DANİMARKA İNSAN HAKLARI ENSTİTÜSÜ.....	29
YUNANİSTAN: HELEN CUMHURİYETİ İNSAN HAKLARI ULUSAL KOMİSYONU.....	34
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: AFRİKA DENEYİMLERİ: UGANDA VE GÜNEY AFRİKA	38
UGANDA: İNSAN HAKLARI KOMİSYONU	39
GÜNEY AFRİKA: GÜNEY AFRİKA İNSAN HAKLARI KOMİSYONU	45
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ASYA-PASİFİK DENEYİMLERİ: AVUSTRALYA VE HİNDİSTAN	52
AVUSTRALYA: AVUSTRALYA İNSAN HAKLARI KOMİSYONU	53
HİNDİSTAN: İNSAN HAKLARI ULUSAL KOMİSYONU	61
BEŞİNCİ BÖLÜM: AMERİKA KİTASI DENEYİMİ: KANADA	69
KANADA: KANADA İNSAN HAKLARI KOMİSYONU.....	70
SONUÇ	76

GİRİŞ

Bu rapor, dünya genelinde on ülkede bulunan insan hakları ulusal kurumlarını, bu kurumlara ilişkin olarak BM nezdinde kabul edilen Paris İlkeleri'nden hareketle inceleme amacını taşımaktadır. Böyle bir incelemeye girilirken, raporda yer alan kurumların seçiminde, bu kurumların tamamını kapsayacak ortak bir kıstas kullanılmadı. Nitekim Paris İlkeleri'ne tam uyumun göstergesi olan "A" akreditasyon derecesine sahip olan kurumlar arasında bile önemli farklılıklar mevcut. Dünyadaki insan hakları ulusal kurumlarını çeşitli kıstaslara dayanan modellerle sınıflandırmak mümkün olsa da, bu kurumlar arasında farklılıklara yol açan iki temel sebepten söz etmek mümkün: Kurumların buldukları ülkelerin siyasal sistemleri ve sahip oldukları hukuki gelenekler¹ ve insan haklarının korunması ve desteklenmesi rolünde bu kurumlara büyük bir önem atfeden Viyana Bildirgesi ve Eylem Planı'nda yer alan "her devletin kendi ihtiyaçlarına uygun yapıyı seçme hakkı."²

Ancak burada önemle vurgulanması gereken bir nokta, uygun bir yapıyı seçme hakkının hiçbir şekilde devletlere verilen sınırsız bir takdir yetkisi ya da keyfiyet anlamına gelmediğidir. Öncelikle, yerel ve uluslararası alanda çalışan sivil toplum örgütleri, insan hakları ulusal kurumlarıyla işbirliği yapmanın yanı sıra, bu kurumları, kuruluş aşamalarından finansal ve operasyonel bağımsızlık güvencelerine etki edebilecek düzenlemelere, hak ihlalleri karşısında aldıkları tutumdan bu ihlalleri telaffuz ederken kullandıkları üsluba kadar yakından izlerler.³ İkinci (ve resmi bir niteliğe sahip) denetim mekanizması ise Uluslararası Koordinasyon Komitesi'dir. İnsan hakları ulusal kurumlarının Paris İlkeleri'nde öngörülen standartlara uyumunu dönemsel olarak derecelendirme yetkisi bulunan bu komite, BM nezdinde kabul gören bir yapıdır ve komitenin yapacağı değerlendirmeler, komisyonları kuran devletlerin insan hakları alanındaki taahhütlerinin samimiyetini ve bu taahhütlerin gerçekleşen sonuçlarını incelemesi bakımından, tek olmasa da, oldukça önemli bir ölçütüdür.

Raporun ilk bölümü, insan hakları ulusal kurumlarının evrimini kısaca özetledikten sonra, Uluslararası Koordinasyon Komitesi'nin ve komitenin verdiği akreditasyon derecesinin küresel anlamdaki önemini açıklamak amacıyla hazırlandı ve bu bölümde komitenin gelişimi, akreditasyon kuralları ve akreditasyon dereceleri ayrıntılarıyla ele alındı. İncelenen ülkelerin seçimi ise belli bir izleğe göre yapıldı: Genel yöntem, başka coğrafyalarda ve farklı siyasal sistemlerde, çeşitli yetkilerle oluşturulan insan hakları ulusal kurumların deneyimlerinin temsil edilmesiydi. Ancak, Türkiye'de devam eden Avrupa Birliği sürecini ve kurulması planlanan ulusal kurumun da bu sürecin bir şartı olduğu gerçeği göz önünde bulundurularak, bu coğrafi temsilde Avrupa ülkelerinin deneyimlerine daha fazla ağırlık verildi.

Raporun ikinci bölümünde Avrupa deneyimlerini temsilen, Slovenya, Polonya, Romanya, Danimarka ve Yunanistan örnekleri incelendi. Slovenya, Polonya, Romanya ve Yunanistan örneklerinin seçimindeki temel ölçüt, bu ülkelerin görece olarak pek de parlak sayılmayan demokrasi karneleriyle Avrupa Birliği'ne sonradan katılan ülkeler olmalarıydı. Danimarka örneği ise, ulusal bir insan hakları kurumu statüsüne sahip Danimarka İnsan Hakları Enstitüsü'nün izlediği "ulus-aşırı" yaklaşımıyla, bu kurumlara verilen "ulusal" ön başlığına rağmen, sadece kurulduğu ülkede değil; ama aynı zamanda, uluslararası alanda yaptığı faaliyetlerle insan haklarının korunması ve desteklenmesine katkıda bulunabileceğini örneklediği için seçildi.

Raporun üçüncü bölümünü oluşturan Afrika deneyiminde incelenen ülkelerden ilki olan Uganda'daki kurum, dünyadaki diğer insan hakları ulusal kurumlarının büyük bir çoğunluğunun aksine ve dolayısıyla da istisnai bir biçimde, bağlayıcı kararlar alabilmesi yetkisine sahip olmasından ötürü seçildi. Güney Afrika örneğinin tercih edilmesindeki temel sebep ise, bu ülkedeki deneyimin bizlere bir başka istisnayı - ekonomik ve sosyal hakların hayata geçirilmesinde komisyonun oynayacağı

¹ Bu noktada Sonia Cardenas'ın vurgusu oldukça önemli; zira Cardenas, birbirinden çok farklı devletlerin uluslararası nedenlerden ötürü birbirine oldukça benzeyen insan hakları ulusal kurumları kurabildiklerini de hatırlatmaktadır. Bknz: Sonia Cardenas, *Adaptive States: The Proliferation of National Human Rights Institutions*, Carr Center for Human Rights Policy, Working Paper T-01-04, Harvard Üniversitesi

² Vienna Declaration and Programme of Action, I-Para. 36, A/CONF.157/23, 12 Temmuz 1993.

³ Bkz: Uluslararası Af Örgütü'nün İnsan Haklarının Korunması ve Teşviki için Tavsiyeleri", www.ihop.org.tr, ayrıca bkz: Human Rights Watch, *Protectors or Pretenders: Government Human Rights Commissions in Africa*, 1993 ve Human Rights Watch, *Mexico's National Human Rights Commission: A Critical Assessment*, Şubat 2008.

rolün Anayasal bir yetkiyle verildiği tek ulusal kurum modelini sunmasıydı.

Asya-Pasifik ülkeleri deneyiminin ele alındığı dördüncü bölümde incelenen Hindistan, hem bölgedeki hem de dünyadaki en eski ulusal kurumlardan biri olması; kısıtlı yetkilerle önemli adımların atılabileceğini göstermesi; ancak, bu başarıların askeri yapıların müdahil olduğu alanlar yüzünden geriye gidebileceğini göstermesi açısından seçildi. Hindistan'dan sonra incelenen Avustralya ise, rapor boyunca "Commonwealth modeli" olarak da söz edilen ve esasen eşitlik komisyonları olarak görev yapan kurumların ilk örneklerinden biri olması nedeniyle incelendi. Avustralya deneyiminin seçiminde etkili olan bir diğer kistas ise, kurumun yetkilerini daha etkili bir biçimde kullanabilmek amacıyla başvurduğu yaratıcı yöntemlerdi. Beşinci bölümü oluşturan Amerika kıtası deneyiminde ise bir başka Commonwealth modeli olan Kanada örneği incelendi. Kanada deneyimi, kurumun sahip olduğu yarı-yargısal rol ve insan hakları ulusal kurumlarının müdahil olduğu alanlardaki potansiyel ve gerçekleşen gerilimli ilişkileri gösterebilmesi açısından ötürü tercih edildi.

İnsan hakları ulusal komisyonları alanındaki tartışmaların Türkiye'de görece yeni başlamış olmasından ötürü bu rapor, biraz da kaçınılmaz bir biçimde, (ağırlıklı olarak) tanımlayıcı bir yöntemle yazıldı. Ancak, salt yasal modelleri incelemenin yaratacağı soyutluktan kurtulmak ve bu yasal "iddiaların" fiili yansımalarının neler olduğunu gösterebilmek amacıyla, her ülke incelemesinin sonunda genel değerlendirmelere yer verildi. Bu değerlendirmelerde, incelenen ülke deneyimlerinin Türkiye'ye dair referans teşkil edebilecek sözler söyleyebilmesi ve dolayısıyla, karşılaştırmalı bir okumanın önünü açabilmesi için, bu kurumların ne denli etkili çalışabildikleri ve bu etkinliğin önündeki engellerin neler olduğu gibi konular, sivil toplum kuruluşlarının yayınladığı belgeler ışığında incelendi. Son olarak, raporun nihai bölümünü oluşturan sonuç bölümünde, daha geniş bir çerçevede, insan hakları ulusal kurumlarının bir anlamda "sınandığı" alanlar güncel örneklerle açıklandı ve kurumlara ilişkin olarak devam eden tartışmalara yer verildi.

Bu süreçte bana güvenen, anlayışını ve desteğini esirgemeyen H. Feray Salman'a, bu raporun ortaya çıkması için gerekli kaynağı sağlayan İnsan Hakları Ortak Platformu'na, raporumu merakla bekleyen ve teşvik eden Helsinki Yurttaşlar Derneği'ndeki çalışma arkadaşlarıma, görüşlerinden her zaman faydalandığım Emel Kurma'ya ve düzeltelerde yardımcı olan Aydın Kabak'a teşekkürlerimi bir borç bilirim. Çalışmadaki tüm olası hatalar ve eksikler, elbette, yalnızca benim sorumluluğumdadır.

Veysel Eşsiz*
2009
İstanbul

* İletişim Adresi:
veysel@hyd.org.tr

BİRİNCİ BÖLÜM: İNSAN HAKLARI ULUSAL KURUMLARI VE AKREDİTASYONLARI

A. Dönüşen Sistemde İnsan Hakları Ulusal Kurumları ve Uluslararası Koordinasyon Komitesi

1. Ulusal insan hakları kurumlarının resmi olarak bu isimle anılmaya başlaması 1970'li yılların sonlarında gerçekleşse de, bu kurumların uluslararası düzeyde ilk defa telaffuz edilmesi çok daha eski tarihlere dayanmaktadır. 1946 yılında Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin (ECOSOC) üye devletleri, ülkelerinde "bilgi edinme grupları ya da yerel insan hakları komiteleri kurarak İnsan Hakları Komisyonu'yla işbirliği yapma" konusunu değerlendirmeye davet ettiği ikinci oturumdan, insan hakları ulusal kurumlarına "olabildiğince geniş görev alanı" verilmesi öngören Paris İlkeleri'nin 1993 yılında BM Genel Konseyi tarafından kabul edilmesine kadar geçen sürede birçok gelişme yaşandı.

2. Ancak geçmişteki sürece bakıldığında bu ilk ilginin hızlı bir ivme kazandığını iddia etmek güç. Zira ilk dönemde atılan adımlar, kabaca, 1955 yılında BM çatısı altında bu tür kurumları teşvik etmek amacıyla "İnsan Hakları Alanında Danışmanlık Hizmetleri ve Teknik İşbirliği Programı"nın faaliyetlerine başlaması ve 1960 ve 1962 yıllarında ECOSOC'un yayınladığı kararlarda tavsiyelerini yeniden dile getirmesiyle sınırlı kalmıştı. Ancak Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (1966) ve Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin (1966) kabul edilmesiyle hız kazanan "insan hakları alanında standart belirleme", ulusal kurumlara yönelik bu ilginin tekrar canlanmasına yardımcı oldu. Öyle ki, 21 Aralık 1965 tarihinde kabul edilen ve 4 Ocak 1969 tarihinde yürürlüğe giren Her Türlü İrk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 14. maddesinde insan hakları ulusal kurumlarını çağrıştıracak yapıların kurulabileceği ibaresi eklendi.⁴

3. ECOSOC oturumundan BM öncülüğünde atılan ikinci önemli adım, 1978 yılında Cenevre'de düzenlenen "İnsan Haklarının Teşvik Edilmesi ve Korunması için Ulusal ve Yerel Kurumlara İlişkin Seminer" oldu. Ulusal kurumların yapısı ve işlevleri hakkında ilk taslak rehber ilkelerin önerildiği bu seminerde, ulusal insan hakları kurumları için iki temel işlev belirlenmişti: Hükümetlerin uluslararası insan hakları normlarıyla uyumlarını izlemek ve bu normların teşvikini gerçekleştirmek.⁵ Söz konusu rehber ilkeler, aynı zamanda, ulusal kurumlar için çeşitli görevlerde öngörse de, günümüzde kabul edilen prensipler açısından bakıldığında, bu ilk taslakta yapılan önerilerde iki temel sorun vardı.

4. Bu rehber ilkelerde, ulusal kurumlara, diğer görevlerin yanı sıra, "insan hakları ile ilgili hükümet tarafından **kendilerine yöneltilen sorular üzerine** fikir yürütme"⁶ ve "devletin insan hakları konusunda taraf olduğu uluslararası antlaşmalar gereği ortaya çıkan sorumluluğu çerçevesinde hükümet tarafından verilen görevleri yerine getirme" ödevleri veriliyordu. Bu ifadelerden açıkça anlaşılacağı üzere, bu kurumların insan haklarına uyumunu denetleyeceği devletlerin uluslararası sözleşmelerden doğan ödev ve yükümlülüklerini üstlenmek; üstelikte bunu yaparken, devlet tarafından "sorulduğu" takdirde fikir yürütmek gibi, dönemin norm yapıcılarının algısında bu kurumların bağımsızlığını ve kamu nezdindeki itibarını gölgeleyecek öneriler olarak görülmüyordu.⁷ Nitekim BM Genel Konseyi ve İnsan Hakları Komisyonu da, bu

⁴ Bu maddeye göre "...herhangi bir Taraf Devlet, Sözleşme'de belirtilen haklardan birinin ihlalinden zarar gördüğünü iddia eden ve mevcut diğer yerel olanakları tüketen, devletin yargı yetkisine tâbi bireylerden veya birey gruplarından dilekçe almaya ve incelemeye yetkili olacak, kendi ulusal hukuk sistemi içinde bir birim oluşturabilir ya da böyle birim belirleyebilir." Ancak bu erken içermenin, dikkatlice ifade edilmiş tarzına rağmen, "mevcut diğer yerel olanakları tüketen" ifadesiyle başvuruda bulunabilmeyi ağır bir kurala bağlamasından ötürü sorunlu olduğunu iddia etmek mümkündür.

⁵ Gauthier de Beco, "Avrupa'da Ulusal İnsan Hakları Kurumları", Ulusal İnsan Hakları Kurumları Referans Materyali içinde, İHOP, 2008. (Orijinal metin: National Human Rights Institutions in Europe, *Human Rights Law Review*: 7:2, 2007)

⁶ Birleşmiş Milletler, *Ulusal İnsan Hakları Kurumları: İnsan Haklarının Teşvik Edilmesi ve Korunması için Ulusal Kurumların Kurulması ve Güçlendirilmesine Dair El Kitabı*, Çeviren: Veysel Eşsiz ve Zeyneb Gültekin, Profesyonel Eğitim Dizisi No:4, 1995. (Orijinal metin: National Human Rights Institutions: A Handbook on the Establishment and Strengthening of National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights.)

⁷ Bu sorunlardan ilki 1993 yılında kabul edilen Paris Prensipleri ile çözülsede ikincisi halen tartışma konusudur ve uygulamada ulusal kurumlar arasında çeşitli farklılıklar sürmektedir.

konferanstaki taslak önerileri aynı yıl içinde kabul etti ve üye devletlerden taslak üzerine fikir ve önerilerini almak için dolaşıma soktu. Bu zihniyetin değişmeye başlaması ise, 1981 senesinde BM Genel Konseyi'nin aldığı bir kararla gerçekleşti.⁸ Lindsnaes ve Lindholt'un işaret ettiği üzere, bütünsel bir yaklaşımla insan haklarının "bölünmezliği ve birbiriyle bağlılığını" ve bu nedenden dolayı "sivil, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel haklara eş derecede önem gösterilmesini" vurgulayan bu karar, "o tarihlerde yürürlükte olan birçok insan hakları belgesi arasında özel bir öneme sahipti."⁹ Bu karar, aynı zamanda, insan hakları konusunda benimsediği bütüncü yaklaşımla ulusal insan hakları kurumları için daha sonraları Paris İlkeleri'nde de kabul edilecek olan "**olabildiğince geniş görev alanı**" ifadesini de önceler niteliktedir.

5. BM, 80'li yıllar boyunca birçok uluslararası konferans ve seminer düzenleyerek ulusal insan hakları kurumlarını teşvik etmeye devam etti ve 1987 yılında da, İnsan Hakları Alanında Danışmanlık Hizmetleri ve Teknik İşbirliği Programı'nı da güçlendirdi. BM'nin çaba ve desteğiyle yürütülen ve bölgesel ve uluslararası düzeylerde gerçekleştirilen bu toplantılar sayesinde, dünya genelinde ulusal insan hakları kurumlarına duyulan ilgi önemli bir derecede arttı ve bu çabalar ulusal kurumlar için bir dönüm noktası teşkil eden ve 1991 yılında Paris'te düzenlenen uluslararası toplantının gerçekleşmesine zemin hazırladı.¹⁰

6. Dünya genelinde 35 ülkenin insan hakları ulusal kurumun katılımıyla gerçekleşen toplantıda, şimdilerde tüm ulusal insan hakları kurumları için arzu edilir standartları belirleyen "Paris İlkeleri" kabul edildi. Bu toplantıdan iki sene kabul edilen Viyana Deklarasyonu ve Eylem Planı da, yukarıda bahsedilen 1981 tarihli kararda benimsenen bütüncü bakış açısını benimseyerek, bu kurulların önemini yeniden vurguladı ve tüm ülkelere ulusal insan hakları kurumlarını kurmalarını ve güçlendirilmelerini önerdi.¹¹ Aynı yılının Aralık ayında ise Paris İlkeleri bu kez BM Genel Konseyi tarafından kabul edildi. Paris İlkeleri'nin bir diğer önemli yanı da, de Beco'nun belirttiği üzere, "ulusal kurumlar tarafından geliştirilmiş ve sonradan BM Genel Kurul'u tarafından memnuniyetle karşılanıp kurul kararına eklenmiş"¹² olmasıdır. Nitekim günümüzde BM başta olmak üzere, birçok uluslar üstü kurumda hem aldıkları kararla hem de özel prosedürleri aracılığıyla insan hakları ulusal kurumlarını desteklemeye ve diğer ülkelere önermeye devam ediyor.¹³

7. Adında yer alan "ulusal" sözcüğüne rağmen, uluslararası ve ulus-üstü kurumların çabalarıyla hızlanan bu süreçte vurgulanan önemli noktalardan biri de, insan hakları ulusal kurumları arasında bilgi ve deneyim paylaşımının ve işbirliğinin sağlanabilmesi amacıyla uluslararası bir koordinasyon kurulunun kurulmasının öngörülmesiydi. Bu tavsiyeleri göz önünde bulunduran kurumlar, 1993 senesinde Tunus'ta düzenlenen İnsan Haklarının Desteklenmesi ve Korunması Ulusal Kurumlar İkinci Uluslararası Atölye Çalışması sonrasında, Uluslararası Koordinasyon Komitesi'ni (ICC) kurdu.¹⁴

8. Tunus'ta düzenlenen bu atölye çalışmasında, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nden Hamid Gaham'ın sunduğu taslakla, koordinasyon komitesinin şimdilerde "İç Tüzük" ile sabit kılınan görevlerinin temeli atıldı. Ancak o dönemde katılımcıların bu komiteye attıkları rol, komitenin bugün üstlendiği rolden oldukça farklıydı. Zira katılımcı kurumlar, bu komitenin "bürokratik ya da denetleyici veya bağlayıcı bir organ" olmasından ziyade, bir süreliğine "küçük, esnek ve açık bir

⁸ BM, "National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights", A/RES/36/134, 14 Aralık 1981

⁹ Lindsnaes Birgit ve Lindholt Lone, "National Human Rights Institutions- Standard Settings and Achievements", *National Human Rights Institutions* içinde, ed. Lindsnaes ve diğerleri, The Danish Center for Human Rights, Gözden geçirilmiş 1. baskı, Danimarka, Aralık, 2001.

¹⁰ İnsan hakları ulusal kurumu fikrinin tarihsel gelişimine ilişkin olarak çok daha kapsamlı bir analiz için bkz: Ana-Elina Pohjolainen, *İnsan Hakları Ulusal Kurumlarının Geçirdiği Evrim: Birleşmiş Milletlerin Rolü*, Danimarka İnsan Hakları Enstitüsü, Ocak 2006. (İHOP İnsan Hakları Ulusal Kurumları- Referans Materyalleri içinde. (Orijinal Metin: The Evaluation of National Human Rights Institutions: The Role of the United Nations)

¹¹ Lindsnaes ve Lindholt, Supra not 10.

¹² de Beco, Supra not 5.

¹³ CAT, CEDAW, CERD, CMW, CRC, HRC ve CESC gibi BM sözleşme organlarının insan hakları ulusal kurumlarına ilişkin tavsiye ve önerilerinin ayrıntılı bir dökümü için bkz. www.nhri.net Avrupa genelinde ise bkz: Council of Europe, Recommendation No. R (97) 14 of the Committee of Ministers to Member States on the Establishment of Independent National Human Rights Institutions, 30 Eylül 1997; Council of Europe, Committee of Ministers Resolution (97) II on Co-operation Between National Human Rights Institutions of Member States and Between Them and The Council of Europe, 30 Eylül 1997. Son olarak, bu alandaki ayrıntılı bir diğer derleme için bkz: Pohjolainen, Supra not 10.

¹⁴ BM, UN, *Report of the Second International Workshop on National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights*, E/CN.4/1994/45, 23 Aralık 1993. <http://www.nhri.net/pdf/HRCinternationalworkshopII-E-CN.4-1994-45.pdf> (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2008)

yapıda" olmasını önerdiler.¹⁵ İlk kurulan komite, böyle bir algının da etkisiyle, her bölge ya da alt bölgenin temsilciler görevlendireceği ve yine her bölge ya da alt bölgenin tek bir oy hakkı bulunacağı bir yapı olarak belirlendi.

9. Ancak 2000 yılında Rabat'ta düzenlenen 5. Uluslararası Atölye Çalışması'nda Uluslararası Koordinasyon Komitesi'nin doğası yukarıda belirtilen ilk yapıdan farklı bir noktaya doğru evirildi ve komitenin İç Tüzük'ü, tüm bu konferanslar sırasında katılımcı kurumların önerileriyle yeniden ele alınarak kabul edildi. 2004 yılında Seul'da düzenlenen konferansta ise "ICC Akreditasyon Alt Komitesi'nin" İç Tüzük'ü belirlendi ve Nisan 2008'de Cenevre'de toplanan oturumda kabul edildi.

10. Özetle söylemek gerekirse, 2000'li yıllardan sonra düzenlenen bu atölye çalışmaları ve oturumlardan sonra gelinen aşamada, Uluslararası Koordinasyon Komitesi, dünyadaki insan hakları ulusal kurumlarının Paris İlkeleri ile uyumunu gözden geçiren ve bu kurumları öngörülen ilkelerle uyumlarını göz önünde bulundurarak derecelendiren bir yapıya dönüştü. Ancak yaşanan bu değişimin yalnızca teknik değil, aynı zamanda siyasal nedenleri ve dolayısıyla da sonuçları da vardı.

11. Öncelikle komite, ilk öngörülenin aksine, akreditasyonları gözden geçirmek ve yeni başvuruları kabul etmek gibi "bağlayıcı" kararlar almanın yanı sıra yasal bir mahiyette de kazandı. Ekim 2008 tarihinde Nairobi'de düzenlenen 21. ICC oturumunda, koordinasyon komitesinin İsviçre yasalarına göre dernekleşerek yasal bir statü kazandığını belirtildi. Yasal bir kişilik kazanmanın teknik anlamı, komitenin artık dışarıdan fon alabileceği ve dışarıya fon verebileceği, çalışan istihdam edebileceği ve banka hesabı açtırabileceğiydi.¹⁶

12. Siyasal anlamda önemli dönüşümlerden ilki ise bölgesel grupların organizasyonunda yaşandı. Yeni düzenlemeye göre Avrupa, Amerika, Asya-Pasifik ve Afrika'dan oluşan dört bölgesel gruba kendi içlerinde alt gruplar oluşturabilme, toplantılar ve faaliyetleriyle ilgili olarak kendi usul kurallarını belirleyebilme ve yine değişen tüzüğün 43. maddesi uyarınca kurulan "ICC Bürosu"na her gruptan dört aday gösterebilme yetkisi ve hakkı" tanındı. Bu dönüşümün arkasındaki temel neden ise, İç Tüzük'te de belirtildiği üzere, uluslararası koordinasyon komitesinin içinde daha dengeli bir bölgesel dağılımı sağlamaktı.¹⁷ Örneğin ICC, bu yapı sayesinde bölgesel gruplardan biri olarak kabul eden ve aralarında Avustralya, Hindistan ve Yeni Zelanda gibi güçlü ulusal kurumların olduğu ve 1996 senesinden beri faaliyet gösteren "Asya-Pasifik Forumu"nu kendi bünyesine doğrudan katabildi.

13. ICC'nin zaten "dolaylı" olarak desteğini aldığını ve hatta kendisini oluşturan kurumları, "doğrudan" özel yetkileri olan bir büro olarak düzenlemek suretiyle gücünü pekiştirmeye ihtiyaç duymasının altında yatan nedenin, uluslararası koordinasyon komitesinin etkinliği daha fazla artırma ve kazanımları sürdürme arzusu olduğu söylenebilir. Zira koordinasyon komitesinin bu alandaki önemli kazanımlarından biri, 2007 yılında elde ettiği BM İnsan Hakları Konseyi'nin gündeminde bulunan her türlü konu hakkında, Konsey'in isteği üzerine görüş bildirebilme hakkıdır. ICC elde ettiği bu konumunu korumak ve BM seviyesinde daha güçlü bir lobide bulunabilmek amacıyla, Mayıs 2007'de Cenevre'ye daimi ICC Temsilcisi atadı. Üstelik BM nezdinde uzun yıllardır yapılan ısrarlı girişimlerin somut kazanımı bunlarla da sınırlı kalmadı. ICC'nin uzun dönem üyelerinden Uganda İnsan Hakları Komisyonu'nun başkanı Margaret Sekaggya, Mart 2008 tarihinde BM Genel Sekreteri'nin İnsan Hakları Savunucularının Durumuna İlişkin Özel Temsilcisi olarak atandı. Yine bir başka uzun dönemli üye olan Filipinler İnsan Hakları Komisyonu'nun başkanlık görevini yürüten Purificacion Quisumbing da BM İnsan Hakları Konseyi Danışma Komitesi'ne seçildi.

14. Son düzenlemelere göre Uluslararası Koordinasyon Komitesi dört bölgesel grubun aday gösterdiği ve Genel Kurul'da seçilen 16 üyeli ICC Bürosu'nun merkezi oluşturduğu bir yapı haline geldi. Bu yapının görevleri ise:

a) Paris İlkeleri ile uyumlu olarak kurulmuş insan hakları ulusal kurumlarının faaliyetlerini uluslararası düzeyde, aşağıda belirtilen hususlar da dahil olmak üzere, koordine etmek:

¹⁵ Ibid, sayfa 12, para. 62.

¹⁶ *Draft Report of the 20th Session of the International Coordinating Committee of National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights (ICC)*, Cenevre, 14-18 Nisan 2008.

¹⁷ International Coordinating Committee of National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights, Statute, Madde: 31.1

- BM, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, İnsan Hakları Konseyi ve mekanizmaları, BM İnsan Hakları organları ve diğer uluslararası kuruluşlarla etkileşim ve işbirliğinde bulunmak;
- Ulusal insan hakları kurumları, bölgesel gruplar ve bölgesel koordinasyon komiteleri arasında işbirliği ve koordinasyon sağlamak;
- Üyeler, paydaşlar ve uygun olduğu takdirde kamuya iletişim kurmak;
- Bilgi geliştirmek;
- Bilgiyi yönetmek;
- Rehber ilkeler, politikalar ve öneriler geliştirmek;
- İnisiyatifleri uygulamak;
- Konferansları düzenlemek;

b) Paris İlkeleri ile uyumlu insan hakları ulusal kurumlarının kurulmasını ve güçlendirilmesini aşağıda belirtilen şekiller de dahil olmak üzere teşvik etmek:

- Yeni üyelerin akreditasyonu;
- Akreditasyonların düzenli olarak yenilenmesi;
- Akreditasyonların özel olarak gözden geçirilmesi;
- Tehdit altındaki insan hakları ulusal kurumlarının desteklenmesi;
- Teknik desteğin sağlanmasını teşvik edilmesi;
- İnsan hakları ulusal kurumların kapasitelerini geliştirmek ve pekiştirmek için eğitim fırsatları sunmak ve teşvik etmek.

c) Oy hakkı bulunan üyeler tarafından kendisine iletilen diğer görevleri icra etmektir.¹⁸

15. Yine İç Tüzük'e göre insan hakları ulusal kurumları yalnızca Paris Prensipleri'nin her bir ilkesine tam uyum gösterdikleri takdirde Uluslararası Koordinasyon Komitesi'nin (ICC) üyesi olabilirler. Kısmi uyum gösterdiğine karar verilen kurumlar ancak "gözlemci statüsüne sahip olabilirler. ICC'ye üye olmak isteyen kurumlar ICC'nin başkanına yazılı olarak başvururlar ve bu başvurular ICC Bürosu tarafından değerlendirilir ve karara bağlanır.¹⁹

16. ICC Bürosu ise aralarında başkan ve sekreterin de bulunduğu ve her bölgesel gruptan aday gösterilen dörder grupluk üyelerin yer aldığı ve ICC'nin yönetiminden sorumlu 16 kişilik bir komiteden oluşur. ICC Bürosu'nun görevleri ise Akreditasyon Alt Komitesi'nden aldığı tavsiyeleri değerlendirerek akreditasyon başvurularına karar vermek; ICC üyeliği için yapılan başvurulara karar vermek; ICC'nin Genel Toplantıları'nın davetini yapmak; Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ve bu organa bağlı olarak çalışan Ulusal Kurumlar Birimi ile birlikte çalışmak ve işbirliğinde bulunmak; insan hakları ulusal kurumlarının İnsan Hakları Konseyi, konseyin mekanizmaları ve diğer BM sözleşme organlarına katılımlarını kolaylaştırmak ve koordine etmek; ICC sekretaryası görevini üstlenerek her türlü mali, istihdam ve teknik işleri yürütmek ve insan hakları ulusal kurumlarıyla ilgili bilgi notları, bültenler ve makaleler hazırlayarak başta İnsan Hakları Konseyi olmak üzere BM insan hakları sözleşme organlarını desteklemektir.²⁰

B. İnsan Hakları Ulusal Kurumlarının Akredite Edilmeleri

17. Akredite edilmek isteyen insan hakları ulusal kurumları ICC Başkanı'na başvuruda bulunup ICC Tüzük'ü uyarınca başkan aracılığıyla şu bilgileri sunarlar:

- Ulusal kurumu kuran ve yetkilendiren mevzuat ya da belgenin bir kopyası,
- Personel ve yıllık bütçe de dahil olmak üzere kurumun organizasyonel yapısına ilişkin bilgiler
- En son senelik rapor ya da eşdeğer bir belge,
- Kurumun Paris Prensipleri'ne uyumlu olduğunu gösteren ayrıntılı bir beyanname: ICC Bürosu bu beyannamenin hangi formatta olacağına karar verebilir.²¹

18. Herhangi bir insan hakları ulusal kurumunun Paris Prensipleri ile uyumlu olup olmadığı da dahil olmak üzere akreditasyonlarla ilgili her türlü meselede ilk olarak Akreditasyon Alt Komitesininin

¹⁸ ICC, Statute, Madde 7.

¹⁹ ICC, Statute, 24.1, 24.2 ve 24.3. Maddeler.

²⁰ ICC, Statute, 43. ve 46. Maddeler.

²¹ ICC, Statute, Madde 10.

başvurucu kurum tarafından sunulan belgeleri inceleyerek hazırladığı raporu incelenir. Bu raporun incelemesinden sonra, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin himayesinde ve komiserlikle işbirliği yaparak ICC Bürosu tarafından karar verilir.²²

19. Bu süreçte Alt-Komite'nin tavsiyesi öncelikle başvuru kurumuna iletilir. Başvuru kurumunun bu tavsiyeye ilişkin olarak 28 gün içerisinde karşı cevap sunma hakkı vardır. Bu sürenin dolmasından sonra söz konusu tavsiye, nihai bir karara varmaları için ICC Bürosu'nun üyelerine iletilir. Başvuru kurum kendisine tanınan sürede herhangi bir karşı cevap sunarsa, kurumun bu cevabı sunduğu diğer belgelerle birlikte üyelere iletilir. Alt-Komite'nin yaptığı tavsiyeye itirazı olan ICC Bürosu'nun herhangi bir üyesinin 20 gün içinde bu itirazı, Alt-Komite Başkanı'na ve ICC Sekretaryasına iletilir. Sekretarya bu itirazı ivedi bir biçimde diğer üyelere de iletir ve bir sonraki 20 gün içinde ICC Bürosu'nun üyelerinin çoğunluğu iletilen bu itirazı haklı görürlerse tavsiye, bir sonraki ICC Bürosu toplantısında görüşülmek üzere havale edilir. Bunun aksi durumunda yani üyelerin çoğunluğunun itirazı paylaşmaması durumunda ise tavsiye ICC Bürosu tarafından onaylanmış sayılır ve bu karar nihaidir.²³

20. ICC Bürosu başvuru kurumun başvurusunu reddettiği takdirde bu kararını kuruma sebepleriyle birlikte iletir. Bu süreçte ICC Bürosu ya da üyeleri, başvuru kurumla uyumla ilgili ilkelere ilişkin olarak görüş alışverişinde bulunabilir. Akreditasyon başvurusu reddedilen kurumun herhangi bir başka zamanda tekrar başvurma hakkı vardır.²⁴ ICC'nin vereceği akreditasyonlar ve anlamları şunlardır:

AKREDİTASYON DERECEŞİ²⁵	ANLAMI
A	Paris İlkeleri'nin her biriyle tam uyum
B	Paris İlkeleri'nin her biriyle kısmi uyum ²⁶
C	Uyum yok

21. İnsan hakları ulusal kurumlarının akredite edilmeleri, tabii ki, süresiz değildir. Mesela "A" statüsüne sahip olan kurumların statüleri 5 seneyi aşmamak kaydıyla düzenli olarak gözden geçirilir ve bu kurumların yeniden akreditasyon sürecinde tıpkı yeni başvuran kurumlar gibi Tüzük'ün 10. maddesinde belirtilen belgeleri sunma yükümlülükleri vardır. Başkan ya da Akreditasyon Alt Komite üyelerinden herhangi biri, daha önceki İç Tüzük kuralları uyarınca "A" statüsü verilmiş bir kurumun, kabul edilen yeni tüzükle birlikte Paris Prensipleri'ne uyumunun etkilendiğini fikrindeyse, Başkan ya da Alt-Komite bu kurumun akreditasyon derecesini yeniden gözden geçirme kararı verebilir.²⁷

22. "A" derecesi bulunan bir kurumun bu derecesinin indirilmesi ancak kuruma böyle bir durumun söz konusu olduğu iletilerek ve kuruma hala Paris İlkeleri'nin her biriyle uyumlu olduğu yazılı belgelerle ispatlaması için bir senelik sürenin verilmesi suretiyle mümkündür. Akreditasyon derecesinin askıya alınması, insan hakları ulusal kurumunun yeniden akreditasyon başvurusunu yapmadığı ya da verilen sürede herhangi bir neden göstermeksizin teslim etmediği zaman gerçekleşebilir. Derecesi askıya alınan kurum, bu kararın alınmasından sonraki 1 sene içinde yeniden akredite olmak için başvuruda bulunmazsa ya da oy hakkına sahip olan üye yeniden değerlendirmeye tabi tutulduğu zaman 18 ay içinde üyeliğe karar veren organa kurumun hala Paris Prensipleri ile uyumlu olduğuna ilişkin yeterli bilgi ve belge sunamazsa üyelik düşebilir. Son olarak da üyeliğe karar veren organ, ulusal bir kurumun Paris Prensipleri'nde belirtilen ilkelere artık uymadığına karar verirse üyelik feshedilebilir. Üyeliği düşen ya da feshedilen kurumlar tekrar başvuruda bulunabilirler.²⁸

²² ICC, Statute, Madde 11.

²³ ICC, Statute, Madde 12.

²⁴ ICC, Statute, 13. ve 14. Maddeler.

²⁵ ICC daha önce A(R) yani "Çekinceli/Koşullu A Statüsü" derecesini kullanmış olsa da bu derecelendirmeye 2008 sonu itibarıyla son vermiştir.

²⁶ Kısmi uyumun diğer bir sebebi de eksik bilgi sunulması olabilir.

²⁷ ICC, Statute, 15. ve 16.2. Maddeler.

²⁸ ICC, Statute, 18-23 Maddeler.

İKİNCİ BÖLÜM
AVRUPA
DENEYİMLERİ:
SLOVENYA,
POLONYA,
ROMANYA,
DANİMARKA VE
YUNANİSTAN

SLOVENYA: İNSAN HAKLARI OMBUDSMANLIĞI²⁹

Kurum: İnsan Hakları Ombudsmanlığı (*Varuh človekovih pravic*)
Başkan: Dr. Zdenka Čebašek-Travnik
Akreditasyon Derecesi: B
Yasal Dayanağı: Anayasa (159. madde30), Özel Yasa (İnsan Hakları Ombudsmanı Yasası) ve İlgili Yasalar³¹

23. "On Gün Savaşı"nın Brioni Anlaşmasıyla sona ermesinin ardından 1990 yılında Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nden ayrılıp bağımsızlığını ilan eden Slovenya, 2004 yılında Avrupa Birliği'ne üye oldu.

24. İki meclisli parlamenter demokrasiyle yönetilen ülkede Ulusal Meclis, aralarında Macar ve İtalyan azınlıkların temsilcilerinin bulunduğu ve doğrudan seçimle işbaşına gelen doksan parlamenterden oluşmakta ve yasama görevini yürütmektedir. Kırk üyeden oluşan Ulusal Konsey ise Meclis'e tavsiye verici bir organ niteliğindedir. Slovenya, uluslararası insan hakları belgelerinin büyük bir bölümüne ya daha önce parçası olduğu Yugoslavya'nın yükümlülüklerini devralarak ya da sonradan onaylayarak taraf olmuştur. Ülkenin bölgesel düzeyde taraf olduğu anlaşmalar ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1994 yılında) ve Avrupa Sosyal Şartı'dır (1999 yılında).

25. Ülkedeki İnsan Hakları Ombudsmanlığı, temel hukuki dayanağını 1991 Aralık ayında kabul edilen yeni Anayasa'dan alır ve klasik İskandinav modeline dayanır. Ombudsmanlık, aynı zamanda 2007 yılında BM İşkenceye Karşı Sözleşme'nin Ek Protokolü'nü (OPCAT) onaylamış Slovenya'nın ulusal önleme mekanizması olarak vazife yapar.

26. Ombudsmanlığın yanı sıra 2001 yılında hükümet politikalarında ve diğer alanlarda cinsiyet eşitliğinin sağlanması için çalışan Eşit Fırsatlar Ofisi ve yine aynı sene kurulan ve dayanağını Eşit Muameleler Yasası'ndan alan "Eşit Fırsat Ombudsmanı" ülkede devlete bağlı olarak insan haklarının korunması alanında çalışan diğer kurumlardır.

27. Slovenya'nın ulusal insan hakları kurumu deneyimi, ülkenin eski Yugoslavya'nın altı bileşeninden biri olduğu döneme dek uzanır. 1988 yılında kurulan ve profesörler, sanatçılar, gazeteciler, rahipler ve insan hakları savunuculuğu alanında gönüllü çalışan bireylerden oluşan "İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Konseyi" ilk dönemlerinde "Emekçilerin Sosyalist İttifakı"na bağlı olarak genel düzeydeki hak ihlalleri konusunda çalışmış ve basın açıklamaları yoluyla Slovenya'da ve eski Yugoslavya'nın diğer bölgelerinde yaşanan ihlallere dikkat çekmeye çalışmıştır.

28. 1990 yılında bireysel başvuruları kabul etme yetkisi veren bir yasayla bağımsız bir statüye kavuşan Konsey, başkanını ve üyelerini kendi seçebilir hale geldikten sonra Sosyalist İttifak'tan ayrılmıştır. 1993 yılında çıkarılan "İnsan Hakları Ombudsmanlığı Yasası" ile faaliyetlerine son verilmesi öngörülen Konsey, Ombudsmanlığın resmen faaliyete başladığı 1 Ocak 1995'de fes edilmiştir. İnsan Hakları Ombudsman'ı, Konsey'den çıkarılan yasa gereği yalnızca dosyalarını, henüz uzlaşmaya varılmamış şikayetlerini ve varlıklarının yanı sıra devlet kademesindeki "her türlü bilgiye erişim hakkını" da devralmıştır.

²⁹ Mevzuata ve tariheyle ilişkin bilgiler, aksi belirtilmedikçe, Slovenya İnsan Hakları Ombudsman'ının resmi internet sayfasından-
<http://www.varuh-rs.si/> - ve senelik raporlarından derlenmiştir.

³⁰ "Devlet organlarının, yerel devlet birimlerinin ve kanunla kurulmuş diğer organların dahil oldukları meselelerde insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunmasından sorumlu olan Ombudsman kanunla kurulacaktır. Belli başlı konularda kararlar vermek üzere özel ombudsman ofisleri kurulabilir."

³¹ İlgili Yasalar için bkz. Aşağıda "Ombudsman'ın Yetki Alanı".

Ombudsman'ın Yetki Alanı ve Görevleri

29. İnsan Hakları Ombudsmanı yetkilerini, Slovenya Anayasası'nın 159. maddesi, İnsan Hakları Ombudsmanı Yasası ve kendi geliştirdiği Usul Kuralları'nın yanı sıra Anayasa Mahkemesi Kanunu'ndan, Tüketiciyi Koruma Yasası'ndan, Çevre Koruma Yasası'ndan ve Savunma Yasası'ndan alır.

30. Ombudsmanlığın Paris İlkeleri'nde öngörülen prensiplere kısmi olarak uyduğunu ifade edilen "B" derecesi ile akredite edilmesinin temel nedenlerinden biri, özel kurumlar üzerinde kanuni yetkisinin bulunmamasıdır. Ancak ombudsmanlık, özel kişi ya da kurumların sorumlu olduğuna inandığı ihlalin giderilmesi için ilgili devlet birimlerine ve mahalli idarelere başvuruda bulunarak gerekli adımlar atılmasını talep edebilir.

31. Buna göre Ombudsman'ın yetkisi yalnızca devlet organları, mahalli idareler ve kamu otoritesi niteliği taşıyan organlar üzerindedir³² ve bu alana giren başlıca konular ise anayasal haklar, kişisel özgürlüğün sınırlandırılması (*habeas corpus*³³), sosyal güvenlik, istihdam, idari mevzular, yargı muameleleri, çevre planlama, kamu hizmetleri ve konut meseleleridir.³⁴

32. Yukarıda belirtilen alanlardan olan yargı muamelelerinin ombudsmanın yetki alanı içinde olması herhangi bir yetki çatışmasına yol açmamakta; zira Ombudsman Yasası'nın ilgili 24. maddesi gereğince, Ombudsman ancak yargıda lüzumsuz bir gecikme olursa ya da kamu otoritelerinin ihlalinin aşikâr olması durumunda muamelelere müdahil olabilmektedir. Bu istisnalar haricinde mahkemece ya da diğer yargısal usuller gereğince görülmeye başlanmış muamelelere müdahale yetkisi yoktur. Ancak, Paris Prensipleri'nde de öngörülen, devlete ve ilgili makamlara insan haklarıyla ilgili konularda tavsiyede bulunma görevinin etkin bir şekilde yerine getirilmesi amacıyla, eğer dava doğrudan insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunmasıyla ilgiliyse, bu konu Ombudsman'ın Anayasal olarak görev alanı olarak belirtildiğinden, Ombudsman, yasanın 25. maddesinden aldığı yetkiyle yargı ya da resmi makamlarca yürütülen işlemlerin türüne ya da hangi aşamada olduğuna bakmaksızın görüş bildirebilir.

33. Ombudsman, aynı zamanda OPCAT gereği öngörülen ulusal önleme mekanizması olması görevini de üstlendiği için, kendisi ya da yetki verdiği temsilciler, hapishaneler, gözaltı merkezleri ya da hareket özgürlüğünün herhangi bir şekilde kısıtlandığı kurumlarda dâhil olmak üzere her türlü resmi yerleşkelere habersiz ziyaretlerde bulunabilme ve bilgisine başvuracağı kişileri rastsal olarak seçip, mahrem bir biçimde görüşme yapma yetkisine sahiptir.³⁵

34. Ombudsman'ın önemli yetkilerinden biri de Anayasa Mahkemesi Kanunu tarafından da düzenlenmiş olan anayasal şikâyetle bulunma hakkıdır. Hem kendi yetki alanına giren konularda yapılan düzenlemelerin anayasaya uygunluğunun denetlenmesi için hem de hakları ihlal edilen bir bireyin rızasını almak koşuluyla, ilgili kişinin adına Anayasa Mahkemesi'ne başvurma yetkisi vardır.³⁶

35. Yukarıda belirtildiği üzere, Ombudsman yetkilerini yalnızca Anayasa'dan ve kurumla ilgili olarak düzenlenmiş özel yasalardan almaz. Örneğin tüketicinin korunması ve sağlıklı bir çevre hakkı ile ilgili meselelerde, kendi yasasında olmasa bile, bu konularla ilgili yasalardan doğan yetkileri bulunmaktadır. Yine güvenlik güçleri üzerindeki sivil denetimi sağlamanın yollarından biri olarak, Savunma Kanunu'nun 52. maddesine göre "askeri hizmet sırasında haklarının ve temel özgürlüklerinin ihlal edildiğini ya da kısıtlandığını düşünen askeri personel" de ombudsman ofisine soruşturma başlatılması için başvuruda bulunabilir.

³² İnsan Hakları Ombudsmanlığı Yasası, Madde 23.

³³ İnsan hakları hukukunun temel ilkelerinden olan ve kişi hürriyeti ve güvenliği ve adil yargılanma hakkıyla ilgili bir hukuk terimi. Bu ilke, herhangi bir nedenle alıkonulan ya da tevkif edilen bir kişinin özgürlüğünün kısıtlanmasının hukuka uygun olup olmadığının yetkili bir yargı mercii tarafından incelenmesini talep etme hakkını düzenler.

³⁴ Usul Kuralları, Madde 11.

³⁵ İnsan Hakları Ombudsmanı Yasası, Madde 42; Usul Kuralları, Madde 35.

³⁶ Anayasa Mahkemesi Kanunu, Madde 23, 50 ve 52; Usul Kuralları, Madde 38.

36. Önemle belirtmek gerekir ki Slovenya İnsan Hakları Ombudsmanı, bir ihlali ya da usulsüzlüğü gideremez. Bunu yapmak bu ihlal ve usulsüzlüklerden sorumlu olanların görevidir. Son olarak ombudsman yıllık raporunu her senenin Eylül ayının son gününden geç olmamak şartıyla sunar. Yıllık rapor meclis oturumunda tartışılırken raporun özetini ve sonuçlarını sunabilir. Özel raporları parlamentoda bulunan ilgili çalışma gruplarına ya da doğrudan parlamentonun kendisine sunabilir.³⁷

Ombudsmanın Seçimi, Atanması ve Bağımsızlığı³⁸

37. Ombudsman özerk ve bağımsızdır. Kurumunun işleyiş ve çalışma biçimini ve dilekçelerle ilgili ne tür usuller uygulanacağını Parlamentodaki yetkili olan çalışma grubunun görüşünü aldıktan sonra kendi belirler. Belirlenen bu Usul Kuralları Resmi Gazete'de yayınlandıktan sonra yürürlüğe girer. Ancak, şikayet alma ve ziyarette bulunma yetkisi bulunan Ombudsman ofisinin bu süreçlere ilişkin uygulamaları yalnızca kendi tanımladığı kurullarla değil; aynı zamanda diğer genel yasalarla belirlenen usuller çerçevesinde şekillendirilir.

38. Ombudsman, Cumhurbaşkanı aday göstermesi, parlamentoda tüm vekillerin üçte iki oy çoğunluğuyla Parlamento tarafından altı (6) seneliğine seçilir. Ombudsman görev süresinin sona ermesinden sonra bir kez daha yeniden seçilebilir ve yeni ombudsmanın seçimi, eskisinin görev süresi dolmadan en geç 6 ay önce yapılır. Bu süreçte Parlamentonun Cumhurbaşkanı tarafından gösterilen adaya ilişkin 45 gün içinde karara varması gerekir.

39. Yalnızca Sloven vatandaşları içinden seçilebilen Ombudsman'ın Ofisi başkent Ljubljana'dadır ve Ombudsman yemin ettikten sonra göreve başlar. Görevini yürütürken başka bir kurumda herhangi bir sıfatla çalışmadığı gibi, göreve başladığı günden sonraki otuz gün içinde kar getirici bir faaliyette bulunmaya devam ederse, parlamento tarafından görevlendirilecek olan yetkili komite tarafından görevine son verilebilir.

40. Yukarıdaki bu kısıtlardan başka ombudsmanın hukuki sorumluluğu yoktur ve Parlamento'nun ön onayı olmaksızın gözaltına alınması mümkün değildir. Eğer suç teşkil eden fiillerden mahkûm edilir ve hapis cezası alırsa ya da kendi isterse ya da görevlerini yerine getirmeye mani olan kalıcı bir kaybı olursa, ombudsman görev süresi dolmadan görevden alınabilir. Bu süreç bile parlamenterlerinin en az üçte birinin verdiği önergeyle başlar ve vekillerin üçte ikisi aleyhte oy verirse ombudsman görevden alınır.

41. Ombudsman olarak atanan kişi görev süresi dolduktan sonra, daha önce hâkimlik mesleğini icra ediyor ya da bir devlet organında çalışıyorsa, görev süresi dolduktan sonraki üç ay içinde daha önce istihdam edildiği kuruma bildirerek eski görevine geri dönebilir. Ancak görevi sona eren ombudsman, makul sebeplerden ötürü eski işine devam etmeme ya da yeni bir işe girme hakkına da şüphesiz ki sahiptir. Bu durumda görev süresinin dolmasından sonra başlayan ve azami bir seneye kadar devam eden sürede ikame edici maaş alabilir.

42. İlgili yasanın 15. maddesine göre ombudsmanın en az iki, en fazla dört yardımcısı vardır. Yardımcılar ombudsman tarafından aday gösterildikten sonra parlamento tarafından atanır. Yardımcıların seçimlerine ilişkin maddi usuller ve görev süreleri ombudsmaninkine aynıdır. Danışmanlarını ve diğer çalışanları kendi atayabilir ve görevden alabilir. Ayrıca devlet organlarında çalışan kişileri de belirli bir zaman dilimi için uzman ya da danışman olarak kendisine yardımcı olması için atayabilir. Bu kişilerin görev süreleri dolduktan sonra eski görevlerine ve pozisyonlarına dönme hakları vardır.

43. Yardımcılar, uzmanlar ve danışmanlar "Uzman Hizmeti" bölümünü oluştururlar ve uzmanlık gerektiren işlerin yürütülmesi, dilekçelerin sınıflandırılması, dilekçe akışının sağlanması, görüş, öneri ve tavsiyelerin hazırlanması, soruşturmanın yürütülmesi, başvurulara ilişkin raporlar hazırlanması ve bu raporların taraflara bildirilmesi gibi görevleri yürütürler. Ofisin organizasyonel,

³⁷ İnsan Hakları Ombudsmanı Yasası, 43. ve 44. Maddeler.

³⁸ İnsan Hakları Ombudsmanı Yasası, 2.- 4., 10.- 21. ve 47.-55. Maddeler ve Usul Kuralları Madde 9.

idari ve finansal yönetimini sağlayacak "Genel Sekreterlik" birimi ise ombudsman tarafından atanır. Genel Sekreterlik görev tanımındaki işler için dışarıdan yardım alabilir.

44. Ombudsman Ofisi'nin bütçesi ombudsmanın önerisi üzerine Parlamento tarafından devlet bütçesinden ayrılır. Maaş, istihkak, diğer kişisel gelirler ve harcırahlar Devlet Memurları Yasası'ndaki hükümlerce düzenlenir.

Şikayetlerin Alınması ve İzlenecek Yollara İlişkin Düzenlemeler

45. İnsan haklarının ya da temel özgürlüklerinin resmi bir otoritenin fiili ve/veya kararıyla ihlal edildiğini düşünen herkes, gerekli muamelelerin başlatılması için Ombudsman'a dilekçe verme hakkına sahiptir. OPCAT gereğince alınan ek önlem uyarınca özgürlüğünden yoksun bırakılan kişiler Ombudsman'a kapalı bir zarfta dilekçe gönderme hakkına sahiptir.³⁹

46. Ombudsman gerekli gördüğü takdirde re'sen de harekete geçme yetkisine sahiptir. Ancak gerekli muamelelerinin başlaması için adına harekete geçtiği kişinin rızasını alması gerekir.⁴⁰

47. Slovence Ombudsmanlığın resmi dili olsa da, yeterli düzeyde Slovence bilmeyen kişiler kendi ana dillerinde dilekçe verebilirler.⁴¹ Yapılacak başvuru ile ilgili bütün işlemler ücretsizdir ve dilekçeler kural olarak yazılı verilir. Ancak başvurucunun isteği üzerine dilekçe sözlü de alınabilir ve genel sekreter tarafından atanan bir uzman ya da danışman sözlü ifadeyi kayda geçirir.⁴² Acil durumlarda telefonla başvuru yapabilmeye yolu da açıktır ancak bu tür başvurulardan sonra en geç bir ay içinde başvurucu şikâyetini yazılı olarak iletmelidir.⁴³

48. Bir dilekçenin işleme alınması için başvuruda şikâyetçinin imzası, kişisel bilgileri, hangi kurum ya da kişinin şikâyet edildiği, ihlalin ya da haksız fiil ve/veya kararın anlatımı, varsa kanıt niteliği teşkil edilebilecek belgeler ve başvurudan önce müracaat edilen yasal yollar bulunmalıdır. Eğer başvuru bir başkası adına yapılmışsa, adına başvuruda bulunan kişinin rıza ve cevazı dilekçeye eklenmelidir. Eğer dilekçe gereken şekil şartlarını yerine getirmemişse, eksikse ya da anlaşılıyorsa başvurucuya bu noksanlıkları gidermesi için makul bir süre tanınır.⁴⁴ Ayrıca başvuruda bulunmak uzmanlık gerektiren bilgiler gerektiriyorsa, Ombudsmanlık ofisinden ya da dışarıdan şikâyetçiye muamelelerde yardımcı olmak üzere bir danışman atanabilir.⁴⁵

49. Ombudsman dilekçeyi işleme sokmadan önce gerekli gördüğü ön araştırmaları yaptırabilir. Dilekçenin alınmasından sonra ise Ombudsman gerekli incelemelerini yapar ve a) hızlandırılmış usul seçeneğini uygulayabilir; b) tam bir soruşturma açabilir; c) ret edebilir ve d) eğer dilekçe isimsizse, çok geç verilmişse, hakaret içeriyorsa yani dilekçe hakkını suiistimal ediyorsa geri çevirebilir.⁴⁶

50. Hızlandırılmış usul ancak şikâyete konu olan durum ve tarafların konuya ilişkin duruşları dilekçede ve dilekçeye iliştilmiş belgelerde açık ve net bir biçimde görülüyorsa uygulanır. Ombudsman bir dilekçeyi ancak aşağıdaki sebeplere dayanarak ret edebilir:

- Eldeki bilgi ve koşullar bir hak ihlali oluşmadığını açıkça gösteriyorsa,
- Dilekçe eksikse ve gerektiği şekilde tamamlanmamışsa,
- Yasada belirtilen istisnai durumlar haricinde şikâyet hâlihazırda bir yargı erkinin önünde görülmekteyse,
- Tüm hukuk yolları tüketilmemişse,
- Dilekçeden bir soruşturma yapılırsa dahi yeterli sonuçlar alınamayacağı açıkça belliyse.

³⁹ İnsan Hakları Ombudsmanı Yasası, Madde 27.

⁴⁰ Usul Kuralları, Madde 18.

⁴¹ İnsan Hakları Ombudsmanı Yasası, Madde 27 ve Usul Kuralları, Madde 2.

⁴² Usul Kuralları, Madde 19.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ İnsan Hakları Ombudsmanı Yasası, Madde 27 ve Usul Kuralları, Madde 20.

⁴⁵ Usul Kuralları, 22. ve 23. Maddeler.

⁴⁶ İnsan Hakları Ombudsmanı Yasası, Madde 28.

51. Hukuk yollarının tüketilmesi seçeneği ağır bir seçenek olduğu için bu maddenin istisnaları vardır. Buna göre, eğer ombudsman şikayette bulunan kişinin bu yollara başvurarak adli süreçleri başlatmasının faydasız olacağına ya da başvuru yapan kişinin halihazırda büyük ya da telafi edilemez bir zarardan mağdur olduğuna kanaat getirirse hukuk yollarının tüketilmesi şartını aramaz. Ancak ombudsmana başvurulmadan önce tüketilen hukuk yollarının üzerinden bir sene geçmişse ve bu gecikme makul sebeplere dayanmıyorsa, ombudsman muameleleri başlatmayabilir.⁴⁷

52. Dilekçenin kabul edilmesinden sonra ise yapılan tüm işlemler gizlidir. Soruşturmayı başlatma yönündeki kararın kabulü derhal başvuru yapan kişiye ve hakkında şikayette bulunulan kurum ya da organlara bildirilir.

53. Tüm devlet organları ombudsmana soruşturma yürütülürken yardımcı olma ve istediği desteği sağlamakla yükümlüdür.⁴⁸ Ayrıca devlet organlarının tüm yetkilileri ve personelleri yürütülen soruşturma ile ilgili olarak tanık ya da uzman olarak çağrılabilir ve davet edilen kişi bu çağrıya riayet etmekte yükümlüdür. Ombudsman, talep ettiği bilgi ve belgelerin kendisine teslim edilmesi için 8 günden kısa olmayan bir zaman sınırı belirler.⁴⁹ Ombudsmanın aynı zamanda faaliyetlerinin kapsamına giren her türlü bilgi ve belgeye kısıtsız bir biçimde erişim hakkı vardır. Bilgilerin gizliliğini korumaya ilişkin yönetmelikler ombudsman, yardımcılarını ve personeli için bağlayıcıdır.

54. Taraflar öngörülen sürede istenen bilgileri teslim etmekte gecikirse, ombudsmana vakit geçirmeden bu gecikmenin sebeplerini ve teslimin gerçekleşeceği tarihi bildirmekle yükümlüdürler. Ombudsman gerektiği takdirde bu gecikmeye ilişkin olarak bilgi ya da belgenin istendiği kurumun üst birimini bu konuda doğrudan bilgilendirebilir. Tüm bu çabalara karşın, belgeleri vermeyi reddetme ya da bu istemi görmezden gelme ombudsmanın işlevini engelleyici bir fiil olarak addedilir ve ombudsman bu konuyu özel bir raporla parlamentonun yetkili bir çalışma grubuna ya da parlamentonun kendisine bildirebilir. Ya da bu konuyu kamuya açıklayabilir.⁵⁰

55. Bu konuda başvuru yapılan diğer bir yaptırım ise ombudsmanın isteği üzerine kendisine gerekli materyalleri veremeyen kurumun yetkili kişisinin ve ombudsmanın mülakat çağrısına yanıt vermeyen kişinin en az 10.000 SIT (yaklaşık olarak 40 Euro) para cezasına çarptırılmasıdır.⁵¹

56. Ombudsman mümkün olduğu sürece muameleler boyunca uzlaştırıcı bir yaklaşım için çaba gösterir ve başvuruyu tarafların karşılıklı rızalarının olduğu dostane çözümlerle sonuçlandırmaya çalışır. Dostane çözüme ulaşıldığında muameleler sona erer. Ancak dostane çözüme varılması ombudsmanın kendi kararlarına varmasına ve yasa gereğince öneriler sunmasına ya da bir çare tavsiye etmesine engel teşkil etmez.⁵²

57. Ancak, ombudsman, yürüttüğü soruşturmanın bir başka yoldan çözüldüğüne kanaat getirirse, başvuru makul bir gerekçe göstermeksizin işbirliğinde bulunmuyorsa ya da ombudsman başvuru yapanın fiillerinden, artık soruşturmanın yürütülmesinden ilgili olmadığını açıkça anladiysa, soruşturmayı sürdürmeyebilir.⁵³

58. Soruşturma tamamlandığında ombudsman bulgularını ilgili taraflara bir rapor halinde iletir. Taraflar, yine ombudsmanın belirlediği bir sürede, yorumlarını ya da önerilerini bildirirler. Acil durumlarda ya da var olan belgelerde durum şüphe götürmez bir biçimde ortadaysa, taraflara bildirmeden olguların ışığında karar verir ve tavsiyelerini iletir. Nihai raporda ise

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ İnsan Hakları Ombudsmanı Yasası, Madde 33.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ İnsan Hakları Ombudsmanı Yasası, Madde 40.

⁵¹ İnsan Hakları Ombudsmanı Yasası, Madde 56.

⁵² İnsan Hakları Ombudsmanı Yasası, Madde 40 ve Usul Kuralları, Madde 26.

⁵³ İnsan Hakları Ombudsmanı Yasası, Madde 37 ve Usul Kuralları, Madde 31.

ombudsmanlık, ilgili olayı ve koşullarını nasıl değerlendirdiği, bir insan hakkı ya da temel özgürlüklerin ihlali olup olmadığını ya da kötü yönetim meselesi olup olmadığını belirtir ve aynı zamanda haksız fiilin nasıl tazmin edilebileceğine ilişkin tavsiyelerini de sunar.⁵⁴

59. İlgili tavsiyede, şikâyet edilen kuruma ya da konuyla ilgilenmeye yetkili diğer bir organa yasa gereği hangi usulleri takip etmesi gerektiğini ya da zarar için tazminatı ya da bireyi etkileyen haksız fiilin giderilmesi için diğer yolları tavsiye edebileceği gibi, kötü yönetimleri nedeniyle haksızlığa sebep veren memurlar hakkında disiplin işlemlerinin başlatılmasını ve uygulanmasını da önerebilir. Ek olarak, parlamentoya ya da hükümet birimlerine yetki alanındaki konularla ilgili olarak yasaların ya da yasal tedbirlerin benimsenmesini tavsiye edebilir.⁵⁵

60. Bu tavsiyeleri alan organlar ombudsmanı 30 gün içerisinde ne tür adımlar attıklarına dair bilgilendirirler. Eğer söz konusu organlar, ombudsmanın tavsiyelerine uyduklarına dair bir rapor sunmamışsa ya da yalnızca kısmen uymuşlarsa, ombudsman doğrudan ilgili organın üst kurumunu ya da ilgili bakanlığı bilgilendirebilir, parlamentoya özel bir rapor sunabilir ya da olayları kamuya açıklayabilir.⁵⁶

Genel Değerlendirme: Fırsatlar ve Zorluklar

61. Yukarıda da belirtildiği üzere Slovenya İnsan Hakları Ombudsmanlığı Paris İlkeleri'nde belirtilen prensiplere kısmi olarak uymaktadır. Ombudsmanlığın yalnızca devlet eliyle gerçekleşen ihlalleri araştırma ve soruşturma yetkisi bunun başlıca sebebi olsa da, çoğulculuk, ombudsmanın yardımcılarının parlamento tarafından atanması zorunluluğu ve sivil toplum katılımının eksikliği gibi diğer unsurlar da bu "kısmi uyum"a neden olan diğer sebeplerdir.

62. Ancak "sivil toplumun katılımı" meselesinde, Slovenya İnsan Hakları Ombudsmanlığı, insan hakları mücadelesine oldukça önemli bir katkı yapmıştır: BM İşkenceye Karşı Sözleşme'nin Ek Protokolü'nü (OPCAT) 2006 yılında meclisinde onaylayan ve 2007 yılında da yürürlüğe koyan Slovenya, hem BM'ye sunduğu deklarasyonda hem de OPCAT'i iç hukuk metni olarak içselleştirdiği yasa metninde "**Slovenya Cumhuriyeti, Protokol'ün 17. maddesi gereğince, ulusal önleme mekanizmasının yetki ve görevlerini, Slovenya İnsan Hakları Ombudsmanlığı, Slovenya'da kayıtlı bulunan ve Slovenya'da insani kuruluş statüsü elde etmiş olan sivil toplum örgütleriyle işbirliğinde bulunarak yürüteceğini beyan eder**" ifadesini eklemiştir. Slovenya, bu beyanıyla şimdiye dek Avrupa'da sivil toplum örgütlerinin ulusal önleme mekanizmalarında yer almasını resmen kabul eden tek ülkedir.⁵⁷

63. Ombudsmanlık, bu ibareye ek olarak, işkenceyle mücadele konusunda gerçekten yetkili ve etkili olabilecek sivil toplum kuruluşlarının katılımını sağlamak için belli başlı kriterler getirmiştir. Ombudsmanlık, ulusal önleme mekanizmasında yer almak isteyen kurumlar için yaptığı açık çağrı metninde, kurumlara başvuruda bulunurlarken insan hakları alanında gerçekleştirdikleri önemli faaliyetleri hakkında bilgi sunma ve bu faaliyetler arasında özellikle işkence ve kötü muameleyle mücadeleyi amaçlayan etkinlik ve deneyimleri ile ilgili dokümanlar verme yükümlülüğü getirmiş ve doğrudan bu alanda çalışan örgütlere de öncelik vereceğini belirtmiştir.⁵⁸ Halihazırda ulusal önleme mekanizması görevini İnsan Hakları Ombudsmanlığı Barış Enstitüsü ve Sivil Toplum Kuruluşları Yasal Bilgi Merkezi isimli iki sivil toplum kuruluşuyla birlikte yürütmektedir.⁵⁹

64. Ombudsmanlığın şikâyetlerin alınması ve soruşturmaların yürütülmesi konusunda ise istisnalar açık bir biçimde belirtilmiş olsa da "iç hukuk yollarının tüketilmesi" gibi bir şartın konulmuş olması,

⁵⁴ İnsan Hakları Ombudsmanı Yasası, 38. ve 39. Maddeler ve Usul Kuralları, 33. ve 36. Maddeler.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ İnsan Hakları Ombudsmanı Yasası, Madde 40.

⁵⁷ Association For the Prevention of Torture, *National Preventive Mechanisms: Country-by-Country Status under the OPCAT*, Ağustos 2008, sayfa 121.

⁵⁸ Ibid. Sayfa 122.

⁵⁹ Ibid.

yaptırım gücü yalnızca “tavsiyede bulunmak”, “gerektiği takdirde kurumun üst yetkilisini ve parlamentoyu bilgilendirmek” ve “kamuya açıklamada bulunmakla” sınırlı olan bir kurum için oldukça ağır bir şarttır.

65. Üstelik dilekçeyi kabul ve/veya reddetme şartlarında “dilekçe hakkının 'suiistimal' edilmesi ya da “soruşturma yapılsa bile 'yeterli' bir sonuç elde edilemeyeceği 'açıkça' belliyse gibi bazı muğlak ifadeler de, bu ağır şartla birlikte kurumun yalnızca insan hakları ihlallerini soruşturma konusundaki etkinliğini değil; aynı zamanda, bu ihlallerden mağdur olmuş kişilerin de kuruma erişimlerini azaltan bir faktör olduğu söylenebilir.

66. Yine şikayetlerin soruşturulmasıyla ilgili olarak, bilgi ve belge sunulamadığı ya da tanık olarak dinlenme çağrısına riayet edilmediği durumlarda idari bir para cezasının uygulanması ve üstelik bu cezanın da bilgiyi sunamayan kişiye değil, o kişinin görevli olduğu kurumun üst yetkilisine rücu ettirilmesi oldukça önemli bir tedbir olsa da, söz konusu para cezasının oldukça sembolik olması- 40 Euro kadar- bu tedbirin etkililiğini azaltan ciddi bir unsurdur.

67. Usule ilişkin bu sorunlara ek olarak, 1995 yılından itibaren faaliyet gösteren kurumun tavsiyelerinin devlet tarafından yeteri kadar dikkate alındığını, Ombudsman'ın bağımsız otoritesinin devlet kurumlarınca benimsendiğinin ve insan hakları ihlallerini dile getirmesinden ötürü karşılaştığı saldırılara karşı devletin Ombudsman'ı korumada etkili olduğunu söylemek oldukça zor. Hatta Slovenya'nın etkili akademisyenlerinden felsefe profesörü olan Boris Vežjak, Ombudsman'a parlamenterlerin ve devletin diğer kurumlarının yaptığı saldırıları konu alan “insan hakları ombudsmanın bir ombudsmana ihtiyacı var” başlıklı bir makale yayınladı.⁶⁰

68. Bu konudaki en önemli örneklerden biri, uluslararası toplum tarafından da oldukça iyi bilinen “silinenler” (“*the erased*”) meselesidir. Romanlardan ve Slovenya'nın Yugoslavya'nın bir parçası olduğu dönemden beri orada yaşayan ancak etnik olarak Sloven olmayan Müslüman ve Hıristiyanlardan oluşan ve “silinenler” olarak tabir edilen grup, Slovenya'nın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra vatandaşlığa alınmayarak ve kimlik belgeleri devletin resmi makamlarınca yok edilerek fiili olarak “devletsiz kişiler” konumuna düşürüldüler. Senelerdir yaşadıkları ülkede “vatansız” olarak ilan edilen kişilerin mülkiyet hakları başta olmak üzere diğer sosyal, ekonomik ve kültürel hakları Slovenya tarafından senelerdir fiilen tanınmıyor⁶¹ ve Slovenya, Anayasa Mahkemesi'nin 2003 senesinde bu kişilerin mülkiyet haklarının yeniden tesis edilmesini öngören kararını uygulamadığı gibi⁶², Ombudsmanlığın da bu yönde yaptığı tavsiyeler Parlamento tarafından reddediliyor.⁶³

69. “Silinenler” ile ilgili tek sorun bu kişilerin mülkiyet haklarının ihlal edilmesiyle sınırlı değil. 2007 yılının sonuna dek Ombudsmanlık görevini yürütmüş olan Matjaž Hanžek, görevinin bitmesinden sonra yazdığı bir makalede bu sorunun temelde bir “nefret söylemi” meselesinin bir parçası olduğunu ve bu söylemin yalnızca halk arasında değil, Sloven Parlamenter tarafından da sıklıkla telaffuz edildiğini belirtti.⁶⁴

70. Ombudsman'ın diğer devlet kurumlarıyla ciddi bir biçimde karşı karşıya geldiği ve bunun uluslararası toplumda yankı bulduğu bir başka olay ise 2006 yılındaki “Strojan ailesi” meselesidir. Slovenya'nın kırsal bölgelerinden biri olan Ambrus'da 14'ü çocuk 31 kişiden oluşan Strojan ailesine yönelik olarak, “çöplerini yakınlarda bulunan akarsuya attıkları şüphesiyle” başladığı iddia edilen “hoşnutsuzluk” 2006 yılının Ekim ayının sonlarında aile üyelerinden birinin karıştığı bir kavga sonucu linç girişimine dönüştü. Bu girişimin ertesinde Ambrus'daki yerel yurttaşlar meclisi, ailenin “daha güvenli ve ekolojik olarak daha uygun bir bölgeye” yerleştirilmesini talep eden

⁶⁰ Boris Vežjak, The Human Rights Ombudsman Needs an Ombudsman, Eurozine, 26 Mart 2007, <http://www.eurozine.com/articles/2007-03-26-vezjak-en.html> (Son Erişim Tarihi: 28 Haziran 2008)

⁶¹ Amnesty International, Slovenia - The Erased: Briefing to the UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 35th Oturum, 28 Kasım 2005, <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR68/002/2005/en/0394de5f-d49b-11dd-8a23-d58a49c0d652/eur680022005en.html> (Erişim Tarihi 28 Haziran 2008).

⁶² Slovenian Human Rights Ombudsman, *Annual Report 2006*, Aralık 2007.

⁶³ Slovenian Human Rights Ombudsman, *Annual Report 2005*, Haziran 2006.

⁶⁴ Matjaž Hanžek, When will words become action? Reflections on Hate Speech in Slovenia, Eurozine, 20 Temmuz 2007, <http://www.eurozine.com/articles/2007-07-20-hanzek-en.html> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2008)

bir karar aldı. Söz konusu kararda, yerel meclis üyeleri o sıralarda gerçekleştirilmekte olan belediye başkanlığı seçimlerinin ikinci turunu kastederek, devlet organlarının isteklerini yerine getirmemesi halinde seçimlerde “oy kullanmayacakları” ve halkın “kanunu kendi elleriyle uygulayabilecekleri” tehdidinde de bulundu.⁶⁵

71. Olayın ulusal ve uluslararası basına yansımalarından sonra polis tarafından geçici olarak köyden uzaklaştırılan Strojan ailesi, beş gün sonra evlerine geri dönmeye çalışıldığında benzer tepkilere maruz kaldı. Bölgeye gelen dönemin Başbakanı ise Strojan ailesinin evinin yakınlarında toplanan ve Nazi Almanyası döneminde Museviler için kullanılan “Yahudiler Dışarı” (Juden Raus!) sloganını “Çingeneler dışarı” olarak uyarlayan 500 kadar göstericiyi “yatıştırmak” için ailenin Ambrus’a altmış kilometre uzaklıkta olan ve o aralar kullanılmayan “Yabancılar Merkezi’ne yerleştirileceğini” belirtti.⁶⁶

72. Tüm bu olaylarda her türlü ayrımcılığı yasaklayan Sloven Anayasa’sının 63. maddesini ve birçok uluslararası insan hakları belgesinin temel ilkelerinden biri olan “hiç kimsenin keyfi bir biçimde yerinden edilemeyeceğini” görmezden gelen devletin bu konudaki dayanağı ise Strojan ailesinin halihazırda oturduğu evin yasadışı olarak inşa edilmiş olmasaydı. Ancak Strojan ailesi 1960 yılından beri aynı evde oturuyordu ve bu konuda daha önce ne belediye yetkilileriyle ne de başka bir yasal kurumla sorun yaşamamışlardı.

73. Yaşanan bu olaylar üzerine dönemin insan hakları ombudsmanı Matjaž Hanžek, linç girişiminin ve günler boyunca süren ırkçı sloganların ciddiyetle ele alınmayışını ve polis dahil olmak üzere Slovenya hükümetinin pasif kalarak, ailenin yerinden edilmesini devlet eliyle kolaylaştırıldığını savunarak, olayı “hukuk devletinin sonu” olarak ilan eden sert bir açıklama yaptı ve Slovenya’yı Avrupa Konseyi’ne şikâyet etti.⁶⁷

74. Başbakanlık ise hemen ertesi gün resmi web sayfasından, Ombudsman’ın Slovenya’yı Avrupa Konseyi’ne şikâyet etmesini ve Avrupa İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg’i bilgilendirmesini “anlamsız ve sorumsuz” olarak niteleyen bir açıklama yayınladı. Ombudsman’ın bağımsızlığını ciddi bir biçimde yok sayan söz konusu açıklamada, devlet otoriteleri “bu sorunun Bay Hanžek’in herhangi bir katkısının olmadığı bir dönemde de var olduğunu”, “Bay Hanžek’in daha iyi bir çözüm önermediğini” ve “Ombudsman’ın bu tavırla Slovenya’nın uluslararası imajına haksız bir biçimde zarar verdiğini” iddia etti.⁶⁸

75. Slovenya hükümetinin, yetkililerin bağımsızlığı Anayasa tarafından garanti altına alınmış Ombudsman’ı bu denli ağır bir dille suçlaması ise Avrupa Konseyi’ni harekete geçirdi ve şimdilerde halen aynı görevi yürütmekte olan Avrupa İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg, hem yaşanan olayları yerinde görmek ve yetkililerle görüşmek hem de ombudsman Matjaž Hanžek’e destek vermek amacıyla 16 Kasım’da Slovenya’ya bir ziyarette bulundu. Hammarberg, aynı gün başkent Ljubljana’da düzenlediği basın toplantısında, Slovenya’nın da taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 8. maddesi olan “Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir” maddesini hatırlattıktan sonra, suçluların en kısa zamanda soruşturulmasını dilediğini belirtti. Yine aynı toplantıda, Slovenya’yı ziyaret etmesinin “bir diğer nedeninin de Matjaž Hanžek’in Ambrus’ta yaşanan olayları kendisine bildirdiği için eleştirilmesi” olduğunu yineledi.

76. Hammarberg konuşmasında “hükümetlerin Ombudsmanların bağımsız olduğu ve görevlerinin ihlallerden mağdur olan kişileri korumak ve gerektiği takdirde devlet makamlarını da eleştirmek olduğu gerçeğini kabul etmek zorunda olduklarını”, “kendisinin ve kurumunun Avrupa’daki ombudsman ofisleriyle yakın olarak çalıştığını ve bunun hükümetler tarafından takdir edilen bir durum olması gerektiğini” vurguladıktan sonra “hem ben hem de Avrupa

⁶⁵ The New York Times, “Hounding of Gypsies Contradicts Slovenia’s Image”, 6 Kasım 2006, <http://www.nytimes.com/2006/11/13/world/europe/13slovenia.html> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2008)

⁶⁶ The New York Times, ibid.

⁶⁷ Slovenia Human Rights Ombudsman, *Annual Report 2005*, ibid.

⁶⁸ Prime Minister of the Republic of Slovenia, *Response to Human Rights Ombudsman regarding Relocation of the Roma*, <http://www.kpv.gov.si/nc/en/splosno/cns/news/article/252/1347/> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2008).

Konseyi'ndeki diğer kurumlar Bay Hanęek'in gösterdiği işbirliğine minnettarız" dedi ve "görev süresi yakında dolacak olan Bay Hanęek'in yerine gelecek olan kişinin Bay Hanęek kadar bağımsız, yetkin ve kendini adanmış biri olmasını dilediğini" söyledi. ⁶⁹

77. Bağımsızlıklarını insan hakları ihlallerinden mağdur olmuş kişiler adına harekete geçmekten taviz vermeyen kurumların sınırlı yetkilerle donatılsa bile "etkili" olabileceklerini ve bu yönde çalışan "ulusal" kurumların dünyada giderek yayılması ve diğer ulus ötesi organlar tarafından değerli bir bilgi kaynağı ve ortak olarak görülmeleri sayesinde, aslında hiç de "ulusal" düzeyde kalmayacağını göstermek açısından oldukça aydınlatıcı olan bu iki örnek, ulusal bir kurumun devletin gerçekleştirdiği ihlalleri telaffuz ederek önemli "fırsatlar" yarattığını; ama aynı zamanda, bu "fırsatların da" beraberinde "ciddi zorluklar" getirdiğini betimliyor.

---

⁶⁹ "Statement by Thomas Hammarberg, Commissioner for Human Rights at Press Conference in Ljubljana, Slovenia, CommDH /Speech (2006)24, 16 Kasım 2006, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jspid=1066243&Site=CommDH&BackColorInternet=FEC65B&BackColorIntranet=FEC65B&BackColorLogged=FFC679>

POLONYA: MEDENİ HAKLARIN KORUNMASI KOMİSERİ⁷⁰

Kurum: Medeni Hakların Korunması Komiseri (Rzecznik Praw Obywatelskich)
Başkan: Dr. Januz Kochanowski
Akreditasyon Derecesi: A
Yasal Dayanağı: Özel Yasa (Ombudsman Yasası) ve Anayasa (80. ve 208-212. maddeler)

78. Eski Doğu Blok'unun önemli ülkelerinden biri olan Polonya, Sejm (alt kanat) ve Senato (üst kanat) olarak ikiye ayrılmış parlamenter demokrasi ile yönetilmektedir. 2004 yılında Avrupa Birliği'ne üye olan Polonya, evrensel ve bölgesel insan hakları sözleşmelerinin çoğuna taraftır. Ancak, 1997 yılında Avrupa Sosyal Şartı'nı imzalamış olsa da ve hatta Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'nin birinci başkan yardımcılığı görevini Polonyalı bir üye yürütüyor olsa da Polonya, komitenin toplu şikayetleri kabul etme yetkisini henüz onaylamış değildir.

79. Ülkede ulusal kurum olarak görev yapan ombudsmanlık, yalnızca Merkez ve Orta Avrupa'da değil, aynı zamanda da eski Komünist Blok ülkelerindeki ilk ombudsman ofisi olma özelliğini taşımaktadır. Polonya ombudsmanlığı, komünist rejimin ciddi bir meşruiyet krizi yaşadığı 1980'li yıllarda vatandaşların azalan desteğini yeniden kazanmak ve rejimin hukuka saygılı olduğu mesajını iletmek için devlet idaresinde yapılan önemli reformların bir parçası olarak, Yüksek İdare Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi'nden sonra 1987 yılında kuruldu.⁷¹

80. Komiserlik her ne kadar 1987 yılında çıkarılan bir yasayla görevine başlamış olsa da, 1997 yılında kabul edilen Anayasa'nın "Kişilerin ve Yurttaşların Özgürlükleri, Hakları ve Yükümlülükleri" başlıklı ikinci kısımda ve "Devlet Kontrolü ve Hakların Savunulmasına İlişkin Organlar" başlıklı 9. kısımda yer alan altı maddeyle medeni hakların korunması komiserinin görev ve yetkileri bir kez daha yinelenmiştir. İlgili maddelere göre Komiserlik, Anayasa'da ve diğer yasalarda belirtilen insan haklarının ve medeni hak ve özgürlüklerin bekçisidir⁷² ve kişilerin ve vatandaşların hak ve özgürlüklerinin korunmasına ilişkin meselelerde komiser, bu hak ve özgürlüklerin uygulanmasından ve gözetilmesinden sorumlu olan kurumları ve organları soruşturur.⁷³ Bu minvalde de herkesin, kamu otoritelerinin ihlal ettiği hak ve özgürlüklerin korunması için Medeni Hakları Koruma Komiseri'nin yardımına başvurmaya hakkı vardır.⁷⁴

81. Komiserliğin kendi tüzüğünde belirttiği çalışma alanları ise: Anayasa ve Uluslararası Hukuk, Ceza Hukuku Grubu, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Grubu, Kamu Hukuku ve Sabit Kıymetler Yönetimi, İdari Hukuk ve Konut Meseleleri, Ekonomi Hukuku, Resim ve Harçlar ve Tüketici Haklarını Koruma, Ceza İnfaz Kanunu, Askerlerin, Kamu Görevlilerin ve Yabancıların Hakları ve Kamu Yönetimi, Sağlık Hizmetleri ve Yabancıların Korunması'dır.⁷⁵

82. Komiser diğer devlet organlarından özerk ve bağımsızdır ve yasada öngörüldüğü üzere yalnızca Sejm'e karşı sorumludur.⁷⁶ Komiserin hukuki sorumluluğu da yoktur ve Sejm'in rızası olmadan özgürlüğünden mahrum edilemez. Suçüstü yakalanmadığı sürece ya da ilgili yasal süreçler alıkonulmasını kaçınılmaz kılmadığı sürece alıkonulamaz veya tutuklanamaz. Komiserin gözaltına alınması halinde bu durum derhal Sejm Sözcüsü'ne bildirilir ve Sejm sözcüsü de gözaltının derhal sonlandırılması emrini verebilir.⁷⁷

⁷⁰ Mevzuata ilişkin bilgiler, aksi belirtilmedikçe, Polonya Medeni Hakların Korunması Komiserliği'nin resmi internet sayfasından- <http://www.rpo.gov.pl> - ve senelik raporlarından derlenmiştir.

⁷¹ Howard Elcock, The Polish Commissioner for Citizens' Rights Protection: Decaying Communism to Pluralist Democracy Through and Ombudsman's Eyes, *Public Administration*, Vol. 75, Bahar 1997.

⁷² Polonya Anayasası, Madde 208

⁷³ Polonya Anayasası, Madde 212

⁷⁴ Polonya Anayasası, Madde 80

⁷⁵ Polonya Medeni Hakların Korunması Komiserliği Tüzüğü, Madde 6

⁷⁶ Polonya Anayasası, Madde 210

⁷⁷ Polonya Anayasası, Madde 211

83. Son olarak Komiserlik, Polonya'nın 2005 yılında onayladığı BM İşkenceye Karşı Ek Protokol'ün gereği olarak ulusal önleme mekanizması görevini yürütmektedir⁷⁸ ve özel yasanın 17. maddesine göre de Komiser, kişilerin hak ve özgürlüklerinin korunmasında dernekler, sivil hareketler ve diğer topluluklarla birlikte çalışır. İnsan haklarının korunması alanında yaptığı çalışmaları her sene senelik rapor olarak Sejm'e ve Senato'ya sunar⁷⁹ ve bu raporu kamuya da açıklar. İstek üzerine Sejm'e ve/veya Senato'ya faaliyetleri ya da davalar hakkında bilgi verebileceği gibi, kendisi de bu konulara ilişkin olarak Sejm ve/veya Senato'yu bilgilendirebilir.⁸⁰

Komiserin Seçilmesi, Atanması ve Görevden Alınması

84. Komiser Sejm Sözcüsü tarafından ya da 35 milletvekili tarafından yapılan teklife göre, Senatonun onayıyla Sejm tarafından 5 (beş) seneliğine atanır⁸¹ ve aynı kişi iki dönemden fazla seçilemez.⁸² Adaylığa ilişkin detaylı usul Sejm tarafından çıkarılacak olan kararlarla belirlenir. Sejm'in bu kararı derhal Sejm Sözcüsü tarafından Senato Sözcüsü'ne iletilir. Senato bir ay içerisinde bu kararı görüşür. Eğer bu süre içinde Senato kararı benimsemezse, Komiser otomatik olarak atanmış olur. Ancak, senato'nun adayı onaylamaması halinde Sejm bir başka kişiyi önerir. Eski Komiser, yeni Komiser göreve başlayana dek görevini sürdürmeye devam eder.⁸³

85. Komiser görevini sürdürdüğü süre içinde, üniversitede profesörlük haricinde başka bir işte çalışamaz ve herhangi bir siyasi parti ya da sendikaya üye olamaz.⁸⁴ Komiser görevlerini yerine getirmeyi "redderse", tıbbi olarak belirlenmiş ve görevini yapmaya mani olan bir hastalığı varsa ya da ettiği yemine aykırı davranıyorsa, parlamentonun Sejm kanadı, komiseri görev süresi dolmadan görevden alabilir. Ancak Sejm bunu ya sözcünün ya da parlamentonun üye sayısının en az yarısının hazır bulunduğu oturumda, 5'te 3 oy çokluğuyla alacağı bir kararla gerçekleştirebilir.⁸⁵

Şikâyetlerin Alınmasında Uygulanacak Usul Kuralları⁸⁶

86. Komiser, hak ve özgürlükleri ihlal edilen kişi ve yurttaşlardan aldığı bilgiler doğrusunda tedbirler alır ve bu tedbirler, yurttaşların veya bu kişilerin bağlı oldukları kurumlarının isteğiyle alınabileceği gibi re'sen de alınabilir.

87. Komisere yapılan başvurular ücretsizdir ve herhangi bir format başvuru formu yoktur. Ancak başvuranın ya da hakkı ihlal edildiği iddia edilen kişinin kimliği ve şikâyetinin ne olduğu açıkça belirtilmiş olmalıdır.

88. Şikâyetleri alan komiserlik başvuruyu kabul edebileceği gibi başvurucuyu müracaat edebileceği diğer yollar hakkında da bilgilendirebilir. Eğer yetki alanında bir çatışma söz konusuysa ya da ilgili şikâyet yetki alanı dâhilinde değilse, şikâyeti ilgili kuruma havale edebilir veya başvurucuya mutlaka bildirmek suretiyle şikâyeti ret edebilir. Eğer şikâyet kabul edilirse, komiser ilgili konuya ilişkin olarak kendi usullerini yürütebilir ya da başvurunun tamamının veya bir kısmının devletin yargı organları tarafından çözülmesini talep edebilir. Burada komiserin uygulayabileceği diğer bir seçenek de Sejm'den Kontroller Dairesi'nin kabul ettiği şikâyeti araştırması için görevlendirilmesi talep edebilmesidir.

89. Komiser soruşturmada kendi usullerini yürütme seçeneğini kullanırsa, taraflara önceden haber vermeksizin olay mahallinde incelemeler yapma; devlet yönetimi, kamu organları, resmi nitelikteki ve yerel hükümet organlarından başvuruyla ilgili olarak açıklama talep etme veya dosyaları isteme; yargı ve diğer kurumlardan dosyayla ilgili bilgileri talep etme ve uzman görüşü

⁷⁸ National Preventive Mechanisms, ibid.

⁷⁹ Polonya Anayasası, Madde 212

⁸⁰ Ombudsman Yasası, Madde 19

⁸¹ Polonya Anayasası, Madde 209 ve Ombudsman Yasası, Madde 3

⁸² Polonya Anayasası, Madde 209.

⁸³ Ombudsman Yasası, Madde 3

⁸⁴ Polonya Anayasası, Madde 209

⁸⁵ Ombudsman Yasası, Madde 6

⁸⁶ Ombudsman Yasası, Madde 8-17

ve fikrine başvurabilme hakkı vardır.

90. Komiser başvuruya ilişkin olarak incelemelerini tamamladıktan sonra şikayetçiye herhangi bir ihlalin yasalar çerçevesinde gerçekleşmediğini açıklayabilir ya da ihlalin olduğuna kanaat getirdiyse, fiillerinden dolayı ihlale sebebiyet veren kurum ya da kuruluşa, söz konusu davanın nasıl çözülebileceğine dair görüş ve kararlarını iletebileceği gibi, o kurumda ihlale sebep olan kişiler hakkında disiplin soruşturması açılmasını veya müeyyideler uygulanmasını da talep edebilir. Bu fikir ve görüşleri alan kurum, herhangi bir yersiz gecikme olmadan ve en geç 30 gün içinde komiseri hangi adımların atıldığına dair bilgilendirmekle yükümlüdür. Bu kurumlar ayrıca, komiserle işbirliğinde bulunma, yeterli desteği sunma, ilgili dosya ve belgelere Komiserin erişimini sağlama, talep ettiği bilgileri verme ve aldığı kararlara ya da gerçekleştirdiği fiile ilişkin olarak olgusal ve yasal dayanaklarını açıklama yükümlülüğü altındadır.

91. Komiser, verilen cevaptan tatmin olmadıysa ya da alınan tedbirleri yerinde bulmadıysa, bir üst kuruma gerekli tedbirlerin alınması için başvurabilir. Bir başka seçenek olarak şikayetin mahkemelerde görülmesini talep edebilir ve duruşmalara savcıyla eş derecede haklarla katılabilir. Verilen kararlar ilişkili olarak da idari mahkeme aracılığıyla itiraz edebilir ve burada da görülen davaya savcıyla eş derecede haklarla katılabilir.

92. Şikayetle ilgili olarak komiser bu ihlalin bir kez daha tekrarlanmaması için ilgili organlara yasa önerileri sunabilir. Polonya Anayasa'nın 188. maddesine göre Anayasa Mahkemesi, yasaların Anayasa'ya uygunluğunun gözetilmesi, siyasi partilerin amaçlarının ve faaliyetlerin Anayasa'ya uygunluğunun takibi ve Anayasa'nın uluslararası sözleşmelerle uyumlulaştırılması gibi görevlerinin yanı sıra anayasal hakların ihlallerine ilişkin şikayetleri de hükme bağlama yetkisine sahip olduğundan, Komiser şikayetle ilgili olarak Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilir ve burada yürütülecek işlemlerde yer alabilir. Komiserlik aynı zamanda, birbiriyle çatışan hukuki kararların olması durumunda ya da pratikte muallâkta kalan yasal düzenlemelerin açıklığa kavuşturulmasına ilişkin olarak Yüksek Yargı'dan bu konularla ilgili olarak bir karar almasını talep edebilir.

Tarihsel Bağlamda Genel Bir Değerlendirme

93. Yukarıda da belirttiğimiz üzere, komiserlik Polonya'da komünist rejimin sürdüğü dönemde kuruldu ve göreve getirilen ilk komiser, o dönemde Varşova Üniversitesi'nde Kamu Hukuku Profesörü, şimdilerde ise Anayasa Mahkemesi Yargıçısı olan Eva Letowska'ydı. Prof. Letowska, görev süresinin dolmasından sonra yazdığı kitabında bu göreve seçilmesinin belirleyici faktörlerini "kadın olması, muhalif güçlerle doğrudan ilişkili olmaması ve komünistler tarafından bir tehdit olarak görülmemesi" olarak yorumlar.⁸⁷ Her ne kadar Prof. Letowska'nın göreve başladığı dönemdeki siyasi iklim halen Sovyet baskısı altındaki rejim olsa da ve Komiserlikten önce kurulan Anayasa Mahkemesi de rejimin temel ilkelerinden "sapmaması" için parlamento denetimine tabi kılınsa da, Komiserliğin dayandığı model, liberal Batı modeliydi.⁸⁸

94. Bu ilk dönemde gelen şikayetlerin büyük çoğunluğu siyasi meseleler ve siyasetçilerle ilgiliydi. Komiserliğe halkın ve diğer devlet kurumlarının ilgisi büyüktü ancak komiserliği kuranların bile kurumun görev ve yetkilerinin ne olduğuna dair pek de net bir fikri yoktu. Öyle ki dönemin siyasi oluşumları ve liderleri Prof. Letowska'ya mektuplar yazıp, inisiyatiflerinin fikirlerini ve gündemlerini kamuya tanıtmalarını ve bunları desteklemelerini bile istiyordu.⁸⁹ Kamudaki bu eksik bilgileri ve yanlış anlaşılmaları önlemek için ilk komiser sürekli televizyon programlarına ve açık oturumlara katılarak kurumun ne olduğunu anlatmaya çalıştı.

⁸⁷ Evgeny Finkel, *Defending Rights, Promoting Democracy: The Institution of Ombudsman in Poland, Russia and Bulgaria*, The Hebrew University of Jerusalem, The Marjorie Mayrock Center for Russian, Euro-Asia and East-European Research, Working Paper Series, 2006, <http://www.ef.huji.ac.il/publications/finkel.pdf> (Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2008).

⁸⁸ Eva Letowska, *The Polish Ombudsman (The Commissioner for the Protection of Civil Rights)*, *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 39(1), Ocak 1990.

⁸⁹ Finkel, *Ibid*, sayfa 18.

95. Letowska'nın en büyük başarılarından biri Anayasa Mahkemesi'ni oldukça etkili bir biçimde kullanmasıydı. Örneğin Anayasa Mahkemesi'nin cinsiyete dayalı ayrımcılığın yasaklanmasını öngören bir karar alması ve yine aynı yolla, komiserliğin yetki alanının orduyu da kapsamaması bu önemli başarılarından birkaçı...⁹⁰ Ancak Anayasa Mahkemesi aracılığıyla gösterilen bu performansın o dönemde parlamento üzerinde de gösterilebildiğini söylemek zor; nitekim Letowska da sonraları kendisiyle yapılan bir söyleşide "Sejm'in koridorlarında kendini hep bir yabancı gibi hissettiğini ve siyasetçilerin politik oyunlarıyla püskürtüldüğünü" anlattı.⁹¹

96. Polonya'da komünist rejimin sona erdiği 1989 senesinden sonra yaşanan siyasi çalkantılar esnasında, bazı siyasetçiler Komiserliğin önceki rejimde siyasi olarak yansız kalmasını ve komünist rejime doğrudan karşı çıkmamasını gerekçe göstererek kurumu "eski sistemin mirası" olarak değerlendiriyor ve komiserliğin kaldırılması gerektiğini savunuyordu. Letowska'nın Anayasa Mahkemesi'ni güçlü bir araç olarak kullanıyor olması da, onu daha tehlikeli hale getiren bir başka faktördü. Dönemin hükümetinin, komiserin birçok yetkisini elinden almayı öngören bir teklifin gündeme taşınmasına kadar uzanan bu tartışmalar, önerinin parlamento tarafından reddedilmesiyle biraz dinebildi.⁹²

97. Yaşanan bu geçiş döneminde komiserliğe iletilen şikâyetlerin konuları da göreceli olarak değişiyordu. Komiserlik, kamu idaresindeki kötü yönetimden çok, önceki rejimin sorumlu olduğu hak ihlalleriyle ilgili şikâyetler almaya ve bunları Anayasa Mahkemesi ve İdari Mahkemeler aracılığıyla çözüme ulaştırmaya çalışıyordu. Bu hak ihlallerine ek olarak, Polonya'da yaşanan esaslı dönüşümün bir parçası olarak ve liberal piyasa modelinin geçişini "kolaylaştırma" adına uygulanan şok ekonomik tedbirler ve özel sektörün fiillerini düzenleyecek sistemli bir hukuki yapının olmaması da gerilimi besleyen ve şikâyetlerin konularını belirleyen diğer önemli unsurlardı.

98. 1992 yılında Prof. Letowska'nın görev süresi dolduktan sonra, komiserlik görevine iş hukuku ve sosyal güvenlik konularında uzman ve yine bir üniversite profesörü olan Tadeusz Zielinski getirildi.⁹³ Ancak eski dönemde komiserliğin yetkileriyle ilgili yaşanan algı karışıklığı kendisini yeni dönemde başka bir açıdan gösteriyordu. Şikâyetlerin konuları da artık ağırlıklı olarak iş hukuku, sosyal güvenlik ve finans meselelerinden oluşuyordu. Prof. Zielinski'de tıpkı öncülü gibi televizyon programlarına ve tartışmalara katılarak komiserliğin yetki alanını anlatmaya çalıştı.⁹⁴

99. Komiserlik her ne kadar yalnızca devlet eliyle gerçekleşmiş ihlaller ve kötü yönetim gibi konularda yetkilendirilmiş olsa da, akreditasyon derecesinin "A" yani Paris Prensipleri'ne tam uyum olmasını sağlayan en önemli faktörlerden birisi de, yetki alanının "medeni hak ve özgürlüklerin ihlalinin yanı sıra sosyal adalet ilkeleriyle çatışan meseleler" üzerinde de olmasıdır. Nitekim Prof. Zielinski bu geniş yetkiden yararlanarak, ardılları tarafından da takip edilecek ve bir önceki komiser Letowska'nın çok da etkili olamadığı bir alana -yasama alanına- müdahil olabilmek için bir çeşit "erken uyarı sistemi" geliştirdi. Bu sistemle komiserlik yasaları daha taslak halindeyken inceliyor ve görüşlerini bildiriyordu.

100. Halkın desteğini ciddi bir biçimde kazanan komiserliğin karşısında yapısal meselelerin yanı sıra Polonya'nın siyaset alanına da sirayet eden güçlü Katolik gelenek vardı. Mesela Letowska ve Zielinski tüm çabalarına karşılık okullarda zorunlu din dersi uygulamasının kaldırılması ve kürtaj üzerinde sıkı yasal denetimin gevşetilmesi için Anayasa Mahkemesi'nde verdikleri mücadeleyi kazanamadılar. Öyle ki Meclisteki Katolik kanattan olan dönemin milletvekili Marek Jurek komiserliği doğrudan hedef alarak "insan hakları düşüncesinin Hristiyanlığı ve onun kurumlarını yıkma çabası" olduğunu bile iddia etti.⁹⁵

---

⁹⁰ Finkel, sayfa 19.

⁹¹ Finkel, sayfa 20.

⁹² Elcock, sayfa 367.

⁹³ Elcock, sayfa 364.

⁹⁴ Elcock, sayfa 368.

⁹⁵ Wojciech Sadurski, *Rights Before Courts: A Study of Constitutional Courts in Postcommunist States of Central and Eastern Europe*, Springer, 2005, sayfa. 134 ve Finkel, sayfa 22.

101. Letowska ve Zielinski'den sonra gelen komiserliğin esas çabaları Polonya'nın Avrupa Birliği'ne katılımını desteklemek ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin maddelerinin iç hukukta içselleştirilmesini sağlamak yönündeydi. Ancak günümüzde Polonya'daki komiserliğin bu ilk önemli isminin kararlılığını gösterebildiğini iddia etmek pek de mümkün değil.

102. 2005 yılındaki seçimlerden sonra iktidardaki çoğunluğu sağlayan sağ birlikten muhafazakâr Hukuk ve Adalet Partisi, komiserliğe aday olarak gösterilen ve Helsinki İnsan Hakları Vakfı'nın Polonya şubesinin başkanı olan Prof. Andrzej Rzeplinski'nin seçilmesini engellemeyi başardı. Prof. Rzeplinski tek aday olmasına rağmen bu kanadın ağır muhalefetiyle seçilmemesinin temel nedenlerinden biri de liberal görüşte bir insan hakları aktivisti olması ve Varşova'da bin bir güçlüklerle düzenlenebilen eşcinsel onur yürüyüşünü savunmasıydı.⁹⁶

103. Rzeplinski'nin yerine atanan Dr. Kochanowski, bir konuşmasında "eşcinsellik ve pedofili arasında bir bağ bulunduğunu ve pedofillerin büyük bir bölümünün eşcinsel olduğunu" iddia etti!⁹⁷ Benzer bir biçimde, Haziran 2009'da Polonya'daki Britanya Büyükelçisi Richard Todd'u "Birleşik Krallık Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Travesti ve Transseksüel Rehberi" adlı kitapçığın Leh diline çevirdiği ve dağıtımını yaptığı içinde eleştirmekle kalmadı, büyükelçiyi "yakışsız davranmakla" ve "yetkisini aşmakla" suçladı.⁹⁸ Ancak, Dr. Kochanowski açıklamasında söz konusu yayının eşcinsellere yönelik ayrımcılığın uluslararası hukukta yasaklandığını içtihat ve yerleşik ilkeler doğrultusunda açıklayan sekiz sayfalık bir kitapçık olduğundan hiç söz etmedi. Yine Komiserlikle aynı dönemde kurulan Çocuk Hakları Ombudsmanı, 2006 senesinde "eşcinsellerin yapması uygun olmayan meslekler listesi" hazırladığını açıkladı⁹⁹ ve devlet tarafından 2001 yılında kurulan "Kadın ve Erkek Eşitliği Hükümet Özel Yetkilisi" kurumu, ayrımcılıkla ve homofobiyle mücadelede fazla "ses" çıkarınca yeni gelen muhafazakar hükümet tarafından feshedildi ve bu kuruma verilen görevler Çalışma ve Sosyal Politika Bakanlığı'na devredildi.¹⁰⁰

---

⁹⁶ Finkel, Ibid.

⁹⁷ Human Rights Watch, *Poland: Official Homophobia Threatens Human Rights*, 15 Şubat 2006.

<http://www.hrw.org/en/news/2006/02/15/poland-official-homophobia-threatens-human-rights> (Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2008).

⁹⁸ Jessica Geen, *British Ambassador to Poland Criticized for 'Pushing' Gay Rights*, *Pinknews*, 11 Haziran 2009,

<http://www.pinknews.co.uk/news/articles/2005-12798.html> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2009).

⁹⁹ European Parliament, *Motion for Resolution*, B6-0167/2007, 23 Nisan 2007.

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B6-2007-0167&language=EN> (Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2008).

¹⁰⁰ Stop Violence Against Women, *Legislative Trends and New Developments in Poland*,

http://www.stopvaw.org/Legislative_Trends_and_New_Developments19.html, 5 Eylül 2006. (Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2008).

ROMANYA: HALKIN AVUKATI¹⁰¹

Kurum: Halkın Avukatı (*Avucatul Poporului*)

Başkan: Ioan Muraru

Akreditasyon Derecesi: Yok

Yasal Dayanağı: Anayasa (58, 59 ve 60. maddeler), Özel Yasa (Halkın Avukatı Kurumunun Yapısı ve İşleyişine İlişkin 35 Sayılı Yasa) ve Genelgeler

104. Demir Perde'nin sona erdiği 1989 senesinde yaşanan Devrim'den sonra çok partili ve iki meclisli parlamenter demokrasiye geçen Romanya, 2007 senesinde Avrupa Birliği'ne üye oldu. Uluslararası sözleşmelerin birçoğuna ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (1994 yılında) taraf olan ülke aynı zamanda Avrupa Sosyal Şartı'nın imzacılarından. Ancak Birliğe son katılan üyelerden Polonya ile benzer olarak komitenin toplu şikayetleri kabul etme yetkisini henüz tanımadı.

105. Romanya'nın demokratik döneme geçişini simgeleyen 1991 tarihli Yeni Anayasa'nın "Temel Haklar, Özgürlükler ve Ödevler" başlıklı ikinci kısmının dördüncü bölümüne Halkın Avukatı kurumunun kurulması, yetki alanı ve raporlamayı nasıl gerçekleştireceğine ilişkin eklenen üç maddeye rağmen, 1997'de çıkarılan "Halkın Avukatı Kurumunun Yapısı ve İşleyişine İlişkin 35 Sayılı Özel Yasa'ya kadar kurum herhangi bir faaliyette bulunmadı.

106. 1997 tarihli bu yasa ile fiilen göreve başlayan kurumun yetkileri ve işlevi, Romen yetkililerin Avrupa Birliği'ne üye olma sürecinde gerçekleştirdiği bir dizi yasal reformun bir parçası olarak çıkarılan 2002 tarihli bir genelge ile düzenlendi. Ancak on seneden fazla bir süredir faaliyet gösteren kurumun Paris Prensipleri'ne uyumu ise, Uluslararası Koordinasyon Komitesi'nce yapılan değerlendirmeye göre henüz bulunmamaktadır.

Halkın Avukatının Kurumunun Yapısı ve Görev Alanı

107. Kurumun yetki kullanımını düzenleyen, Romanya Anayasası'nın 59. maddesine göre Halkın Avukatı yetkilerini re'sen ya da hakları ve özgürlükleri zarara uğratılmış kişilerin isteği üzerine kullanır. Kurum herhangi bir kamu otoritesinden bağımsız bir kamu otoritesidir¹⁰² ve diğer kamu otoritelerin bir ikamesi olmadığı gibi, kendisine zorunlu ya da temsili bir görevi yürütme mecburiyeti getirilemez.¹⁰³ Kurumun bağımsızlığı garanti altına almaya yönelik diğer bir düzenleme ise "hiç kimsenin Halkın Avukatı'nı herhangi bir talimata ya da emre uymaya zorlayamamasıdır."¹⁰⁴

108. 17 Nisan 2002 genelgesi ile Halkın Avukatı kurumuna kişisel bilgilerin toplanması, işlenmesi ve korunmasında üst denetçi otorite olarak görev verildi. Kurum bu görevi yerine getirmek için yeterli kapasitesinin olmadığını söyleyip, bu yetkinin kendisi için arzu edilebilir olmadığını açıkça beyan etse de bu konuda herhangi bir değişiklik yapılmadı.

109. Halkın Avukatı'nın kurumun faaliyetlerini koordine etmek; kamu otoriteleri tarafından yurttaşlık hak ve hürriyetlerinin ihlal edildiğini iddia eden kişilerin şikayetlerini almak ve karar vermek; iletilen şikayetlerin yasal sonuçlarını takip etmek; ilgili otoritelerden ihlalin sonlandırılmasını, hakların eski haline getirilmesini ve görülen zararlar için tazminat verilmesini talep etmek; Anayasa Mahkemesi'nin isteği üzerine görüş bildirmek ve yine Anayasa Mahkemesi'ni herhangi bir yasa kabul edilmeden önce söz konusu yasanın Anayasa'ya uygunluğu konusunda bilgilendirmek gibi yetki ve hakları vardır.¹⁰⁵

¹⁰¹ Mevzuata ve tarihçeye ilişkin bilgiler, aksi belirtilmedikçe, Romanya Halkın Avukatı Kurumu'nun resmi internet sayfasından- <http://www.avp.ro> - ve senelik raporlarından derlenmiştir.

¹⁰² Halkın Avukatı Kurumunun Yapısı ve İşleyişine İlişkin 35 Sayılı Yasa, Madde 2(a).

¹⁰³ Halkın Avukatı Kurumunun Yapısı ve İşleyişine İlişkin 35 Sayılı Yasa, Madde 2(b) ve 2(c).

¹⁰⁴ Halkın Avukatı Kurumunun Yapısı ve İşleyişine İlişkin 35 Sayılı Yasa, Madde 2(c).

¹⁰⁵ Halkın Avukatı Kurumunun Yapısı ve İşleyişine İlişkin 35 Sayılı Yasa, Madde 13.

110. Halkın Avukatı ve temsil ettiği kurum, yıllık olarak ya da istenildiği üzere meclisin her iki kanadına da rapor sunar ve yine iki kanadın da katıldığı ortak bir oturumda görüşülür. Bu raporlar kurumun faaliyetlerinin yanı sıra yasama ya da vatandaşların hak ve özgürlüklerini ilgilendiren konularda kurumun önerilerini de içerebilir ve kamuya mutlaka sunulur.¹⁰⁶

111. Başkana yardımcı olan diğer organlar ise; dört yardımcı, danışmanlar, tavsiye kurulu ve genel sekreterdir. Kurumun kurucu yasasına göre yardımcılar, kurumun aşağıda belirtilen temel alanlarında uzmanlaşmış kişiler olmalıdır: a) İnsan Hakları, Kadın-Erkek Eşitliği, Dini Tarikatlar ve Ulusal Azınlıklar, b) Çocuk, Aile, Genç, Yaşlı ve Engelli Hakları, c) Ordu, Adalet, Polis, Cezaevi/İslahevi ve d) Mülkiyet meseleleri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik ve Vergi Hukuku¹⁰⁷

112. Yardımcıların bu alanda uzman olmaları atanmaları için tek kıstas değildir. Yargıç, savcı, avukat, noter, yasal danışman gibi mesleklerin herhangi birinde en az 10 senelik bir deneyime sahip olmaları ve en az bir yabancı dili resmi dokümanları anlayacak seviyede bilmeleri beklenir.¹⁰⁸ Yardımcıların hangi görevi ifa edeceklerine Halkın Avukatı karar verir ve başkanın önerisiyle Parlamento tarafından hukuki komitelerden görüş alındıktan sonra atanırlar.

113. Danışmanlar ise kurumun organizasyonu ve işleyişine ilişkin sorunları inceler ve çözüm önerilerinde bulunur; araştırma raporlarını, tezlerini ve diğer çalışmalarını inceler ve/veya katkıda bulunur, kurumun bünyesinde bulunan birimlerle işbirliğinde bulunarak Halkın Avukatı'nı kurumun yetki ve ilgi alanına giren sosyal meseleler konusunda re'sen bilgilendirir, yaygın medya aracılığıyla gündeme getirilen sorunlar konusunda kurumu uyarır ve mahkemeler ya da diğer yargı organları önünde kurumu temsil ederler.¹⁰⁹

Seçilme, Atanma ve Bağımsızlık

114. Romanya Anayasası'nın Halkın Avukatı'nın atama ve işlevini düzenleyen 58. maddesine göre Halkın Avukatı, kişilerin haklarını ve özgürlüklerini savunmak için 5 seneliğine atanır. Kurumla ilgili 35 sayılı Özel Yasa'ya göre Anayasa Mahkemesi'nde yargıç olabilmek için gerekli şartları taşıyan herhangi bir Romanya vatandaşı bu görev için aday gösterilebilir. İki meclisin de daimi ofisleri yine her iki meclisteki siyasi parti grupların önerileri üzerine kişileri aday olarak gösterir. Adaylar iki meclisin hukuki komisyonlarında mülakata çağırılır ve bu mülakata Halkın Avukatı pozisyonuna uygun olduklarını ispatlayan belgelerle katılır. Milletvekilleri ve senatörlerden en fazla oy alan aday seçilir. Seçilen adayın ataması parlamentonun ortak bir oturumunda yapılır ve Halkın Avukatı'nın görev süresi bir defalığına yenilenebilir.¹¹⁰ Halkın Avukatı ve yardımcılarını atandıkları sürece yüksek öğretim kurumlarında ders vermekten başka herhangi bir kamu görevinde ya da özel bir görevde çalışamazlar.

115. İstifa, görevden alınma, 90 günden fazla görevini yerine getirememeye ya da vefat gibi durumlarda Halkın Avukatı'nın yetkisi sona erer. Halkın Avukatı ve yardımcılarının görevde buldukları süre içinde işledikleri cezai fiilden dolayı soruşturmaya uğrayabilirler, ancak parlamentonun her iki kanadının da başkanlarının onayı olmadan gözaltına alınamazlar, aranamazlar ve tutuklanamazlar. Eğer suç fiilinden ötürü bir durum varsa, bu fiilin görüldüğü mahkeme nihai kararı verene dek görevleri askıya alınabilir.¹¹¹ Halkın Avukatı'nın görevden alınması ise ancak anayasayı ve kanunları ihlal ettiği gerekçesiyle olabilir ve onu seçenler tarafından yapılan oylama ile gerçekleştirilir. Bu oylamada tıpkı seçimde olduğu gibi oy çokluğu esastır.¹¹²

116. Finansal yönden bağımsızlık konusundaysa kurumun kendi bütçesi vardır. Halkın Avukatı, yardımcılarını ve danışmanlarıyla Maliye Bakanlığı'ndan tavsiye niteliğinde bir görüş alarak

¹⁰⁶ Romanya Anayasası, Madde 60 ve Halkın Avukatı Kurumunun Yapısı ve İşleyişine İlişkin 35 Sayılı Yasa, Madde 5.

¹⁰⁷ Halkın Avukatı Kurumunun Yapısı ve İşleyişine İlişkin 35 Sayılı Yasa, Madde 10.

¹⁰⁸ 2002 tarihli Genelge, Madde 7.

¹⁰⁹ 2002 tarihli Genelge, Madde 12.

¹¹⁰ Halkın Avukatı Kurumunun Yapısı ve İşleyişine İlişkin 35 Sayılı Yasa, Madde 6-8.

¹¹¹ Halkın Avukatı Kurumunun Yapısı ve İşleyişine İlişkin 35 Sayılı Yasa, Madde 31-32.

¹¹² Halkın Avukatı Kurumunun Yapısı ve İşleyişine İlişkin 35 Sayılı Yasa, Madde 9.

hazırladığı bütçeyi hükümete iletir. Genel bütçenin bir parçası olan bütçenin nihai görüşmeleri Parlamento'da yapılır. Bütçenin nasıl kullanılacağı ve diğer teknik detayların belirlenmesi ise Halkın Avukatı'nın tasarrufundadır.¹¹³

Şikâyetlerin Alınması

117. Halkın Avukatı, Romanya Anayasası (Madde 59) ve kurumla ilgili çıkarılan özel yasanın kendisine verdiği görevle, yetkilerini re'sen ya da hakları ve özgürlükleri zarara uğratılmış kişilerin isteği üzerine kullanır. Halkın Avukatı senato, parlamento, Anayasa Mahkemesi, yasama konseyi başkanı ve yargı otoritelerinin fiillerine ilişkin şikâyetleri alamaz.

118. Şikâyetler vatandaşlık, yaş, cinsiyet, siyasal görüş ya da dinsel inanca bakılmaksızın herhangi bir birey tarafından yapılabilir. Şikâyetler yazılı yapılmalıdır ve isimsiz şikâyetler alınmaz. Verilen dilekçede şikâyetçinin adı soyadı, ikametgâhi bulunmalı ve dilekçe, hangi hakların ihlal edildiğini ve bu ihlalden sorumlu olan kurum ya da kişiyi içermelidir. Şikâyetçi aynı zamanda ilgili kamu kurumunun talebini çözmeyi reddettiğini ya da geciktirdiğini ispat etme yükümlülüğündedir.

119. Halkın Avukatı açıkça dayanıksız olan ya da "belli bir güdü/amaçla" yapılan şikâyetleri reddedebilir veya ek bilgi talep edebilir. Şikâyetler için başvuru süresi ise ihlalin gerçekleştiği tarihten ya da kişinin bu ihlalin meydana geldiğini öğrendiği tarihten sonraki bir senedir.

120. Halkın Avukatı'nın kendi soruşturmasını yürütme, kamu yönetimi otoritelerinden soruşturma için gerekli olan her türlü bilgi ve belgeyi isteme, şikâyetin çözümüne ilişkin olarak faydalı bilgiler sağlayabilecek kamu otoritelerinin yöneticilerinden ya da herhangi bir kamu memurundan ifade alma ve onları çağırma hakkı vardır. Bu yetkilere mukabil olarak da kamu otoriteleri Halkın Avukatı'na gereken desteği sağlama mecburiyeti vardır. Halkın Avukatı'nın da eriştiği gizli bilgi veya belgeyi açıklamama ve kamuya duyurmama sorumluluğu vardır. Bu yükümlülük Halkın Avukatı'nın ve yardımcılarının görevi bittikten sonra da devam eder.

121. Romanya 2003 senesinde imzaladığı OPCAT'i onaylamamış ve Halkın Avukatı kurumu bu bağlamda ulusal önleyici mekanizma olarak tayin edilmemiş olsa da, ilgili bakanlığın ya da polis organlarının avukata, yardımcılara ya da görevlendirdiği diğer kişilere küçükler için ıslahevleri, cezaevi hastaneleri, yeniden eğitim merkezleri gibi hiçbir şekilde kısıtlama koymaksızın erişimlerini sağlar. Yine yasal kısıtlar haricinde askerlik hizmetinde bulunan bir kişi hakları ve özgürlüklerinin ihlal edildiğine dair bir şikâyette bulunduğu takdirde, Halkın Avukatı'na bu kişiye erişim sağlama yükümlülüğü askeri birimlerin birlik komutanları için de geçerlidir.

122. Şikâyet kabul edilebilir bulunulduğu takdirde Halkın Avukatı, şikâyetçinin hakkını ihlal eden otoriteyi, söz konusu fiilin düzeltilmesi ya da iptal edilmesi için ve kişiyi ihlal gerçekleşmeden önceki haline geri getirme amacıyla tazminat talep ederek bilgilendirir. Bu talebin muhatabı olan kamu birimleri ihlalin giderilmesine yönelik adımlar atmalı ve Halkın Avukatı'nı gereğince bilgilendirmelidir. 30 gün içerisinde herhangi bir işlem gerçekleşmemişse, Halkın Avukatı bir üst makamı bilgilendirir. Bir üst makam bu bilgilendirmeyi aldıktan sonra 45 gün içerisinde alınan tedbirleri Halkın Avukatı'na bildirir.

123. Halkın Avukatı, şikâyetçiyi söz konusu şikâyetin nasıl ele alındığına ilişkin olarak bilgilendirir ve isterse medya aracılığıyla ve ilgili şahsın rızasını da alarak yürüttüğü soruşturmayı ve sonuçlarını kamuya açıklayabilir. Halkın Avukatı kabul edilebilir bulunduğu şikâyetin çözümünün yargı sürecinde devam ettiği bilgisine ulaşırsa, Adalet Bakanı'nı, ilgili devlet bakanını ya da mahkemenin kendisini kendi yürüttüğü soruşturma konusunda bilgilendirerek, yargı süreci sonunda alınan kararların kendisine iletilmesini talep edebilir.

¹¹³ Halkın Avukatı Kurumunun Yapısı ve İşleyişine İlişkin 35 Sayılı Yasa, Madde 36.

124. Halkın Avukatı soruşturma esnasında mevzuatta herhangi bir eksiklik bulur ya da ülkenin yasalarını ihlal eden ciddi fiiller ve/veya rüşvetle karşılaşır, ulaştığı bilgileri parlamentonun iki kanadına ve gerekirse başbakanına iletir. Avukatın aynı zamanda merkezi kamu idaresinin ya da başkanlarının yasal olmayan herhangi bir fiilini hükümete iletme hakkı vardır. Hükümet 20 gün içerisinde bu yönde bir tedbir almaz ve Halkın Avukatı'nı alınan tedbirlere ilişkin olarak bilgilendirmezse konu parlamentonun gündemine gelebilir.

10 Yılın Ardından Genel Bir Değerlendirme

125. Bu bölümün en başında da belirtildiği üzere Romanya Ombudsmanlığı ya da resmi adıyla "Halkın Avukatı" kurumunun Paris Prensipleri ile uyumunu gösteren akreditasyon derecelendirmesi bulunmamaktadır. 2007 yılında onuncu yılını geride bırakan ulusal bir kurumun hiç de kısa sayılmayacak bu süre içinde Paris Prensipleri'nde öngörülen uyumu kısmen bile sağlayamamış olması birçok açıdan anlamlı.

126. Bu tablonun arkasındaki başlıca neden kurumun görev ve yetkilerini kullanmasındaki tutumuyla ilgili olduğu söylenebilir. Halkın Avukatı kurumu insan haklarında "zorlu" konulara girmekten imtina etmenin yanı sıra bu konularda yapılan uluslararası çağrı ve tavsiyelere maalesef raporlarında bile yer vermiyor.

127. Örneğin 2006 yılında İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Romanya'daki AIDS taşıyıcısı çocukların durumunu yansıttığı "Hayat Beklemez" (*Life Doesn't Wait*) başlıklı raporunda, Romanya'da 15-19 yaş arası HIV pozitif tanısı konmuş 7200 çocuğun olduğunu ve bu rakamın Avrupa'da o yaş grubunda görülen en yüksek rakam olduğu tespitinde bulunduktan sonra, bu çocukların hayatın her alanında karşılaştıkları ayrımcı uygulamalara ve Romanya'nın devlet olarak bu alandaki sorumluluklarını yerine getirmemesini incelendi. Rapora göre AIDS ile yaşamak durumunda olan çocukların yüzde 60'ı okula gitmiyor ve okula gidenler ise yaşlılarının ve sınıf arkadaşlarının yanı sıra veli ve öğretmenlerin sözlü tacizlerine ve ayrımcı pratiklerine maruz kalıyor. Romanya devleti anti-viral ilaçların masraflarını karşılamadığı için ilaçlara erişim oldukça güç. Sosyal hizmetlerin kurumlarında kalan HIV pozitifli çocuklar içinse durum çok daha kötü çünkü bu merkezlerde rapor edilen kötü muamele ve yetersiz bakım iddialarının yanı sıra 18 yaşını tamamladıktan sonra kurumdan çıkartılacak hasta çocuklar için herhangi bir devlet programı mevcut değil.¹¹⁴ "Yasamanın bekçisi"¹¹⁵ olarak addedilen ulusal kurumlardan beklenen şey, bu yönde en azından bilinirliği artırmak ve yasama organına bu yönde tavsiyelerde bulunmak olsa da, Halkın Avukatı kurumu ne 2006 ne de 2007 yılında yayınladığı senelik raporlarında bu denli ciddi bir meselenin bahsini bile etmedi.

128. İmtina edilen diğer bir önemli konu ise "işkence ve kötü muamele". BM İşkence Özel Raportörü Manfred Nowak'ın 2006 senesinde daha önce yazdığı rapora ilişkin olarak yaptığı yeni tavsiyelerde Romanya'daki sivil toplum kuruluşları raportöre ülkede halen bağımsız bir izleme mekanizması olmadığı, işkence ve kötü muamelelere ilişkin olarak görülen davalarda yargıçların birçok önemli delili (özellikle de adli tıp uzmanlarının bilimsel mütalaalarını) reddettiğini, işkence ve kötü muameleden yargılanan üst düzey polis memurlarının yargılama süreci esnasında görevlerine devam ettikleri gibi ciddi ihlaller olduğunu bildirdi.¹¹⁶ Ancak Nowak'ın tavsiyeleri kurumun 2006 senesindeki yıllık raporunda yer almadığı gibi, 2005, 2006 ve 2007 senelerine ait raporlarda toplam 42 kez yaşam hakkı ve beden bütünlüğü ihlal iddiası konusunda başvuruda bulunmuş olmasına rağmen bir kez bile olsun "işkence" kelimesi yer almadı.

¹¹⁴ Human Rights Watch, *Life Doesn't Wait: Romania's Failure to Protect and Support Children and Youth Living with HIV*, 21 Ağustos 2006.

¹¹⁵ BM El Kitabı, Supra not. 6

¹¹⁶ Manfred Nowak, Follow-up to the recommendations made by the Special Rapporteur: Visits to Azerbaijan, Brazil, Cameroon, Chile, Mexico, Romania, the Russian Federation, Spain, Turkey, Uzbekistan and Venezuela, Addendum, E/CN.4/2006/6/Add.2, 21 Mart 2006. <http://www2.ohchr.org/english/bodies/chr/docs/62chr/E.CN.4.2006.6.Add.2.pdf>, sayfa 44-52. (Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2008)

129. Kurumun görev ve yetkilerini kullanmasındaki tutumu maalesef ki "hassas" nitelikteki konuların "görmezden gelinmesi" ile kalmıyor. Örneğin Ombudsmanlık Paris Prensipleri'nde öngörüldüğü üzere olabildiğince geniş yetkilerle donatılması gerekliliğine uygun olarak raporlarında ekonomik ve sosyal haklara da yer veriyor. Senelik raporların sosyal evlerin dağıtımının yanı sıra devletin gıda ve ilaç desteği gibi konuları da kapsayan "sosyal koruma" başlıklı bölümü bu açıdan ilginç bir örnek.

130. 2007 yılındaki raporda bu başlığın altında yer verilen iki vakada gıda başvurularına resmi makamlarca yanıt verilmeyen iki kadına belediye ile temasa geçilerek yardım sağlandığının belirtilmesi bu durumu betimleyen bir örnek olduğu söylenebilir. Oldukça olumlu olabilecek bu içermedeki temel sorun, belirtilen olaylarda yardım talebi reddedilen kadınların neden bu yardımları alamadıklarına dair herhangi bir açıklamanın bulunmaması. Üstelik bu haktan keyfi olarak mı mahrum bırakıldıkları ya da bunun bürokratik bir gecikmeden mi kaynaklandığı ya da etnik aidiyetlerinden ötürü mü ayrımcılığa uğradıkları gibi esaslı oluşturan sorulara da değinilmiyor. Raporun ilgili bölümünde bu önemli sorulara yer verilmediği gibi, bu hak mahrumiyetinin bir daha yaşanmaması için herhangi bir tavsiye de yer almıyor. Halbuki ulusal insan hakları kurumlarının çalışanlarının ya da danışmanlarının görev sürelerinin üç ya da beş yıl gibi "orta" zamanlı olması gerektiği savındaki temel dayanak, yaşanan insan hakları ihlallerinin münferit olaylar mı yoksa bir örüntünün parçası mı olup olmadıklarının incelenmesi gerekliliğidir.

131. Tabii ki, kurumun zayıf kalmasındaki tek sebep insan hakları ihlalleri konusunda aldığı ve/veya almadığı tutum değil. 2006 senesinde yayınlanan raporda Halkın Avukatı sıfatındaki Ioan Muraru her ne kadar kendilerine ayrılan bütçeden "memnun olduklarını" söylese de, sene içerisinde hükümetin ve Maliye Bakanlığı'nın yönetmelikler yoluyla kısıntı ve kesintiler yaptığını belirtti. Örnek olarak 2006 yılında parlamentoda görüşülen ve kesinleşen kurum bütçesine ilişkin olarak hükümet önce üçte bir oranında kesinti yapmış; sonra önceki bütçeden kalan harcanmamış kaynağın harcanmasını yasaklamış ve son olarak da kurumun mobilya ve benzeri eşyaları almasını yasaklamıştır!

132. Tüm bu eksikliklerine rağmen Halkın Avukatı'nın başarılı olduğu alanlardan biri ise erişilebilir olmasıdır. Kurumun genel merkezi Bükreş'tedir ancak Romanya genelinde 15 ayrı bölgesindeki yerel ofisleri, yüzden fazla çalışanı ve telefonla şikayet bildirebilme gibi seçenekler sayesinde bu konuda olumlu bir görüntü çizmektedir.

DANİMARKA: DANİMARKA İNSAN HAKLARI ENSTİTÜSÜ¹¹⁷

Kurum: Danimarka İnsan Hakları Enstitüsü (Institut For Menneskerettigheder)
Başkanı: Jonas Christoffersen
Akreditasyon Derecesi: A
Yasal Dayanağı: Özel Kanun (411 sayılı ve 2002 tarihli Kanun)

133. 2002 senesinde kabul edilen bir yasayla kurulan Enstitü, 1987 yılında kurulan Danimarka İnsan Hakları Merkezi'ne verilen yetkileri devraldı. Dış ilişkiler, güvenlik ve kalkınma politikaları, çatışma, Holocaust (Musevi Soykırımı), soykırım ve siyasal güdümlü toplu katliamlar, Danimarka içinde ve dışındaki insan hakları meseleleri gibi alanlarda araştırma, analiz ve bilgi faaliyetlerini güçlendirmek için kurulan enstitüyle Danimarka Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Kalkınma Araştırmaları Merkezi, Kopenhag Barış Araştırmaları Enstitüsü ve Danimarka Holocaust ve Soykırım Çalışmaları Merkezi, merkez bünyesinde konsolide edilmiştir.

134. Meclis çatısı altındaki Ombudsmanlık, Danimarka İnsan Hakları Enstitüsü'ne bağlı Etnik Eşit Muamele için Şikayet Komitesi ve Sağlık, Sosyal İlişkiler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bakanlığı'na bağlı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kurulu Danimarka'da insan haklarının korunması ve teşvik edilmesinde rol oynayan devlete bağlı/destekli diğer kurumlardır.¹¹⁸

135. Danimarka İnsan Hakları Enstitüsü ulusal insan hakları kurumları alanında önemli deneyime sahip olmanın yanı sıra diğer ülkelerde de bu tür kurumların kurulması ve güçlendirilmesi için çalışan bir örgüt olduğu için önemli bir örnektir. Birbirinden bağımsız iki birimden -Uluslararası Çalışmalar Merkezi ve Danimarka İnsan Hakları Enstitüsü- oluşan kurum her ne kadar Danimarka'nın "ulusal insan hakları komisyonu" olsa da temel çalışma alanları olan sivil toplum ve networklar, ulusal insan hakları komisyonları, adalete erişim, akademik işbirliği, hukuk ve devlet reformu ve bilgiye erişim konularında uluslararası düzeyde faaliyet göstermektedir.

136. Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü uluslararası ilişkiler konusunda bağımsız araştırmalar gerçekleştirmek ve bu tür araştırmaları desteklemek ve koordine etmek; Parlatmentonun ya da hükümetin isteği üzerine ya da re'sen analizler yapmak; uluslararası ilişkiler alanında yapılan araştırma sonuçlarını, analizleri ve üretilen bilgileri neşretmek; dokümantasyon faaliyetlerini yürütmek ve diğer araştırma kurumlarıyla birlikte gelişmekte olan ülkelerde kapasite geliştirme çabalarının desteklenmesi için yapılan araştırma eğitimlerine katılmak gibi görevleri vardır. Bu yönüyle Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü, Danimarka ve uluslararası araştırma camiası arasında bağlantı görevi görmektedir.

137. Danimarka İnsan Hakları Enstitüsü ise;

- İnsan hakları alanında bağımsız ve özerk araştırmalar yürütür;
- Parlatmentoya ve hükümete Danimarka'nın insan hakları alanındaki yükümlülüklerine dair tavsiyelerde bulunur;
- Kamuyu bilgilendirmek dahil olmak üzere insan haklarıyla ilişkili her alanda eğitimler verir ve bu eğitimleri destekler;
- Kişilerin ırk ya da etnik kökene dayalı ayrımcılığa uğramadan eşit muamele görmelerini destekler. Bu amaçla ayrımcılık mağdurlarına şikayetleriyle ilgili destek verir, ayrımcılık üzerine bağımsız çalışmalar yapar, raporlar yayımlar ve tavsiyelerde bulunur;
- Gönüllü örgütlere, araştırmacılara, kamu otoritelerine ve ilgili kişilere insan hakları alanında bilgi sağlar;

¹¹⁷ Mevzuata ve tariheyle ilişkin bilgiler, aksi belirtilmedikçe, Danimarka İnsan Hakları Enstitüsü'nün resmi internet sayfasından <http://www.humanrights.dk/> ve senelik raporlarından derlenmiştir.

¹¹⁸ Şubat 2007'de Meclis'e sunulan bir tasarıda Etnik Eşit Muamele için Şikayet Komitesi'nin ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kurulu'nun "Eşit Muamele için Birleşik Şikayet Komitesi" adı altında birleştirilmesi öngörülmüş olsa da halihazırda böyle bir adım atılmadı.

- İnsan haklarıyla ilgili kamuya açık kütüphane ve dokümantasyon birimlerini sağlar;
- Gönüllü örgütleri ve diğer kurum ve kişileri insan hakları dokümantasyonu konusunda destekler;
- İnsan hakları alanında çalışan gönüllü örgütler arasında koordinasyonu teşvik eder;
- İnsan hakları alanında Baltık ve uluslararası örgütlerin işbirliğini destekler ve güçlendirir ve
- İnsan haklarının hem ülke içinde hem de uluslararası alanda uygulanmasına katkıda bulunur.

Kurumun Yapısı, Bağımsızlığı ve Atama

138. Danimarka İnsan Hakları Enstitüsü bağımsız ve özerk bir kurumdur. Devlet kurumun harcamalarına yıllık olarak katkıda bulunur. Merkez, amaçlarıyla ilişkili olarak diğer kaynaklardan fon ve bağış alabilir, gelir getirici faaliyetlerde bulunabilir. Yine amaçları doğrultusunda kamu otoriteleriyle belli başlı konuların uygulanması için kalıcı anlaşmalar yapabilir.

139. Enstitü, merkezi bir kurul tarafından yönetilir. Bu kurulda ise Dışişleri Bakanlığı tarafından atanan bir başkan, Uluslararası Çalışmalar Merkezi ve Danimarka İnsan Hakları Enstitüsü kurullarının başkanları, bu iki alt birim tarafından atanan ikişer üye (toplam dört) ve merkez çalışanlarınca seçilen iki üyeden oluşur.

140. Uluslararası Çalışmalar Merkezi'nin Kurulu on bir üyeden oluşur. Bir üye Sosyal Bilimler Araştırma Konseyi, bir üye Beşeri Bilimler Araştırma Konseyi, bir üye Danida, (Danimarka Uluslararası Kalkınma Desteği Ajansı) dört üye Danimarka Rektörler Birliği, Başbakan tarafından atanan bir üye, Dışişleri Bakanı tarafından atanan bir üye, Savunma Bakanı tarafından atanan bir üye ve merkez çalışanlarınca seçilip atanan bir üyeden oluşur. Bu alt kurul başkanını kurul üyeleri arasından kendisi seçer.

141. Danimarka İnsan Hakları Enstitüsü'nün Kurulunda ise on üç üye vardır: Altı üye İnsan Hakları Konseyi, iki üye Kopenhag Üniversitesi Rektörlüğü, iki üye Aarhus Üniversitesi rektörlüğü, iki üye Danimarka Rektörler Birliği ve bir üye de kurumun çalışanlarınca seçilip atanır. Bu kurulda yer alan İnsan Hakları Konseyi, ilgili gönüllü örgütlerin, kamu otoritelerinin, araştırmacıların, ilgili kişi ve grupların görüşlerini yansıtmak üzere kurulmuştur. Konsey enstitünün faaliyetlerini, uluslararası olarak tanınmış ilkeler rehberliğinde gerçekleştirmesini ve bu yasayla belirtilen amaçlara uygun olarak çalışmasını ele alır. Ayrıca, kurula yeni faaliyetler ya da şimdiye dek yürütülen faaliyetler konusunda tavsiyelerde bulunabilir.

142. Çoğulculuk garantisinin sağlanması için alınan önlemlerden bir diğeri de İnsan Hakları Konseyi tarafından atanan üyelerden en az ikisinin etnik azınlıklarla bir bağlantısı ya da bu alanda faaliyet gösteren insani bir kurumla bir bağlantısı olma şartıdır. Ayrıca Kopenhag ve Aarhus Üniversitelerinin rektörlerince atanan üyelerden en az ikisi hukukla ilgili bir alandan olmalıdır. Uluslararası Çalışmalar Merkezi kurulunda olduğu gibi, İnsan Hakları Enstitüsü kurulu üyeleri de başkanını kurul üyeleri arasından kendisi seçer.

143. Özel komiteler de kurabilen kurulların üyeleri 4 seneliğine atanırlar ve görevleri bir defalığına yenilenebilir. Ancak iki kez seçilen/atanan üye, en az dört sene geçtikten sonra tekrar seçilip atanabilir. Kurumun kapanması ancak yasayla mümkündür.

Şikayetlerin Alınması¹¹⁹

144. Danimarka İnsan Hakları Enstitüsü bünyesinde kuruma bağlı olarak kurulan "Etnik Eşit Muamele için Şikayet Komitesi" adından da anlaşılacağı üzere genel insan hakları ihlalleriyle ilgili şikayetleri değil, "ırk" a ya da etnik kökene dayanarak yapılan farklı muamelelere ilişkin bireysel şikayetleri ele alır. Komite aynı zamanda bireysel şikayetlerini iletmişinden dolayı

¹¹⁹ Mevzuata ilişkin bilgiler, aksi belirtilmediği takdirde, Etnik Eşit Muamele için Şikayet Komitesi'nin resmi internet sayfasından - <http://www.klagekomite.dk> - derlenmiştir.

kötü muameleye maruz kalan vatandaşların da şikayetlerini de ele almaktadır.

145. Şikayette bulunmak ücretsizdir ve herkesin şikayette bulunma hakkı vardır. Bireysel olarak şikayette bulunabilmenin yanı sıra ayrımcılığa uğradığını iddia eden kişiler, temsilcileri aracılığıyla da komiteye başvurabilirler. Komite "salt etnik kökeninden dolayı iş başvuruları reddedilmesi ya da "ırk" ve etnik kökenden dolayı ev kiralanmaması" gibi "doğrudan ayrımcı" pratiklerin yanı sıra "bir sigorta firmasının yasal nedenler dışında ve orantısız olarak kontrat imzalamak için acı bir şekilde Danca bilme şartı koyması" gibi "dolaylı ayrımcılık" iddialarını da ele alır. Komitenin aynı zamanda re'sen bağımsız soruşturmalar yürütebilme ve raporlar ve tavsiyeler yayınlayabilme hakkı da vardır.

146. Şikayete konu olabilecek meseleler iş piyasasıyla ilgili olarak işe alma, işten çıkarma, yeniden mevki tayini ya da yer değiştirme, terfi, maaş ve çalışma koşulları ya da profesyonel eğitim gibi alanlarda olabileceği gibi iş piyasası dışında bulunan sağlık hizmetleri, sosyal mallar (sosyal çalışma, serbest zaman faaliyetlerine erişim vs.), eğitim (okullar, üniversiteler, vs.) ve mal ve hizmetlere erişim ve arz etme (süpermarkette yapılan alışveriş, konut, restoranlara erişim vs.) gibi alanlarda olabilir.

147. İş piyasasına ilişkin şikayetlerde komite şikayeti ancak şikayetçinin bağlı bulunduğu sendikadan yeterli destek alamamış olması halinde alabilir. Şikayetçi sendika üyesi değilse, doğrudan komiteye başvurabilir.

148. Komite şikayetleri aldığı zaman komite sekretaryası ilk olarak başvurunun komitenin yetki alanına girip girmediğini inceler. Bu inceleme sonucunda söz konusu şikayetin başka alanlarda daha "iyi" ele alınacağı görülürse -ki bu başka alanlar idari soruşturma mekanizmaları ya da Ombudsmanlık da olabilir- şikayet reddedilir. Bu ret kararı gerekçeleriyle birlikte başvuru sahibine sekretarya tarafından iletilir.

149. Eğer şikayet kabul edilebilir bulunursa başvurunun bir kopyası hakkında şikayette bulunan tarafa gönderilir ve bu taraftan gönderilen başvuru hakkında görüşleri istenir. Komite kabul edilebilir bulunduğu şikayet konusunda uzman raporları, istatistiksel bilgi gibi alternatif bilgi kaynaklarına da başvurulabilir.

150. Ulusal insan hakları kurumlarının öngörülen rolüne uygun olarak komite şikayet konusunda öncelikle arabulucu rolünü üstlenir ya da başvuru sahibinin "ırk"a ve etnik kökene bağlı olarak farklı bir muameleye tabi tutulduğuna ilişkin görüş bildirebilir. Bu sonuç hem şikayeti ileten tarafa hem de hakkında şikayette bulunulan tarafa iletildiği gibi İnsan Hakları Enstitüsü'nün ve kurumun ayrı olarak yayınladığı senelik raporunda da yer alır.

151. Danimarka ve evrensel hukuk yasaları gereği "ırk"ından ve etnik kökeninden dolayı farklı muameleye tabi tutulan kişi ve/veya kurumların maddi tazminat talep etme hakları vardır; ancak bu komite kurucu yasası gereği bu tazminatın verilmesine hükmedemez. Ancak başvuru sahibinin ücretsiz yasal destek almasına yönelik tavsiyede bulunabilir.

Genel Bir Değerlendirme

152. Raporun giriş bölümünde de tartışıldığı üzere ulusal insan hakları kurumlarının dünya çapında bu denli yaygınlaşması ve salt "ulusal" değil "ulus aşırı" bir bağlama yerleşmesi kuşkusuz ki bu alanda öncü rol üstlenen Birleşmiş Milletlerin ve bu süreçte öne çıkan Danimarka ve Kanada gibi ülkelerdeki ulusal kurumların oynadığı roller sayesinde olmuştur.

153. Enstitü adalete erişim, bilgiye erişim, sivil toplum ve ağlar, hukuk reformu ve devlet kurumları, insan hakları ulusal kurumları ve akademik işbirliği gibi alanlarda dünyanın birçok ülkesinde partnerleri ve stratejik ortaklarıyla işbirliğinde bulunarak çeşitli eğitim ve araştırma faaliyetleri yürüten ve özellikle de insan hakları ulusal kurumlarının kurulması ve güçlendirilmesinde teknik destek sağlayan bir yapı niteliğindedir.

154. İnsan Hakları ve İş Dünyası Projesi ile uluslararası iş ve ticaret çevrelerine ülkelerin insan hakları durumları konusunda bilgilendirerek üst düzeydeki şirket yöneticileri ve karar vericilerin yatırımda buldukları ülkenin insan haklarına katkıda bulunmaları amaçlayan yenilikçi bir yaklaşım geliştirmiştir. 1999 yılında Sendikalar Birliği ve Danimarka hükümetinin de desteğini alarak hayata geçirilen bu projede kurum günümüzde Dünya Bankası tarafından da kullanılan ve ülkelerin insan hakları normları ve standartlarına uyumlarını değerlendirmede pratik bir araç olan "İnsan Haklarına Uyum Değerlendirmesi" adını verdiği bir gösterge endeksi geliştirmiştir. Daha sonra bu endeksi desteklemek amacıyla "Kurumsal Sosyal Sorumluluk Pusulası" geliştirmiştir.

155. Ancak Danimarka İnsan Hakları Enstitüsü'nün ulus aşırı alanda hükümetten aldığı desteği ülke içinde de her zaman alabildiğini iddia etmek zor. 2001 yılının sonunda yapılan seçimden sonra Liberal Parti, Muhafazakar Halk Partisi ve aşırı sağcı Danimarka Halkın Partisi hükümetin üç farklı ortağı olarak Danimarka siyasi hayatında yer aldı. Seçimden sonra yayılan ilk söylentiler yeni hükümetin aralarında Etnik Eşitlik Kurulu, Danimarka İnsan Hakları Merkezi, DaCord (Irk Ayrımcılığına İlişkin Danışma ve Dokümantasyon Merkezi), Danimarka Göç ve Etnik Çalışmalar Enstitüsü (DAMES) ve Etnik Azınlıklar Enstitüsü'nün de bulunduğu ayrımcılık ve ırkçılık karşıtı komite ve kurumların kapatacağı ya da bütçelerini keseceği yönündeydi. Nitekim seçimden sonra Başbakanlığı üstlenen Liberal Parti üyesi Rasmussen söylentileri doğrulayan açıklamasında, bu kurumları ve çalışanlarını "politik doğruculuğun sözde uzmanları" olarak nitelendirdikten sonra adı geçen kurumları "halkın yapacağı tartışmaları uzman despotluğu yaparak bastırmakla" suçladı.¹²⁰

156. Hükümetin bu kurumlara yönelik saldırısı bununla sınırlı kalmadı. Şimdilerde Kuzey İşbirliği Bakanı olan ama o dönemde Mülteciler, Göçmenler ve Entegrasyon Bakanlığı görevini yürütmüş olan Bertel Haarder de, 2002 yılında, yine aşırı sağcı Danimarka Halkın Partisi'nin de desteğini alarak bu önerileri tekrarlardı ve hatta o dönemde kurumun başında olan ve insan hakları ulusal kurumları konusunda dünyada en yetkin isimlerden biri olan Morten Kjaerum'un işine son verilmesi gerektiğini savundu.¹²¹ Uluslararası toplumun yanı sıra Danimarka'daki sivil toplum örgütlerinin de tepkisini çeken¹²² bu önerinin sonucunda yukarıda da değindiğimiz 2002'de çıkarılan yasayla DaCord'un fonları kesildi; Danimarka Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Kalkınma Araştırmaları Merkezi, Kopenhag Barış Araştırmaları Enstitüsü ve Danimarka Holocaust ve Soykırım Çalışmaları Merkezi kapatılarak şimdiki adıyla bildiğimiz "Danimarka İnsan Hakları Enstitüsü" olarak kurulan merkezin bünyesinde konsolide edildi. Etnik Eşitlik Kurulu da bu kurumların kaderini paylaşırsa da, yerine yine yukarıda değindiğimiz ve Enstitü'nün bir parçası olarak faaliyet gösteren "Eşit Etnik Muamele için Şikayet Komitesi" kuruldu. Ancak bu ciddi küçülme ve konsolidasyonlardan sonra bile enstitüye yönelik olumsuz tavırlar sona ermedi. Bertel Haarder bir sene sonra, yani 2003 yılında, ulusal bir gazeteye verdiği demeçte "ayrımcılıkla ilgili bir davada İnsan Hakları Enstitüsü'nün taraflara ancak ve ancak tavsiyede bulunabileceğini, iş gücü piyasasıyla ilgili şikayetlere karşılamayacağını ve bu durumların işgücü piyasasının kendisi tarafından çözülebileceğini" ileri sürdü.¹²³

157. Her ne kadar daha sonra kurum özellikle Danimarka'daki sivil toplum örgütlerini yoğun desteği sayesinde çalışmalarına devam etse ve yeni kurulan komite işgücü piyasasına ilişkin şikayetleri şartlı olarak alabilse de demokratik değerlere bağlılığı yüksek olan addedilen ülkelerde bile köklü insan hakları ulusal kurumlarının siyasi iradenin değişmesiyle ne denli sarsılabileceğini göstermesi açısından Danimarka önemli bir örnek teşkil ediyor. Ancak yaşanan bu sarsıntıda Danimarka örneğinin bir diğer önemli özelliği ise kurumun ülkedeki sivil toplum kuruluşlarının desteğini alarak bu çıkmazı atlatabilmesidir.

¹²⁰ The Documentation and Advisory Center on Racial Discrimination (DaCord), *NGO-report supplementing, the Danish Governments fifteenth periodic report concerning the UN Convention on the elimination of all forms of racial discrimination*, Mart 2002.

¹²¹ European Network Against Racism, *ENAR Shadow Report 2002: Racism and Discriminatory Practices in Denmark*,

¹²² European Network Against Racism, *Deplorable Action on the Part of the Danish Government*, ENAR Basın Açıklaması, <http://www.december18.net/web/papers/view.php?menuID=41&lang=EN&paperID=704>, 7 Mart 2002. (Erişim Tarihi: 3 Eylül 2008).

¹²³ ENAR Shadow Report 2002, ibid.

YUNANİSTAN: HELEN CUMHURİYETİ İNSAN HAKLARI ULUSAL KOMİSYONU¹²⁴

Kurum: Helen Cumhuriyeti İnsan Hakları Ulusal Komisyonu
Başkan: Kostis Papaionnaou
Akreditasyon Derecesi: A
Yasal Dayanak: Özel Yasa

158. 1998 yılında çıkarılan 2667 sayılı "Ulusal İnsan Hakları Kurumunun ve Ulusal Bioetik Komisyonunun Kurulmasına İlişkin Yasa" ile kurulan Yunanistan İnsan Hakları Ulusal Komisyonu faaliyetlerine 2000 yılında başladı. Komisyon gerek insan haklarının korunması ve desteklenmesi konusunda yalnızca "tavsiye verici" bir rol üstlenmesiyle gerekse de üyelik sistemiyle Fransız modelini temel almaktadır.

159. Ülkede insan hakları ulusal komisyonun yanı sıra aynı sene göreve başlayan ve yeri Anayasa'da da belirtilmiş olan, Ombudsman kurumu da bulunmaktadır. Ombudsman, kamu idaresinin özel kişilerle olan işlemleri üzerinde yetkisi ve kamu idaresinde kötü yönetimle mücadele gibi bir görevi vardır. Ombudsman ulusal komisyonun doğal bir üyesidir ve komisyondan farklı olarak yetki alanında olan konulardaki şikayetleri alabilir, bunları soruşturduktan sonra tavsiyeler yayınlayabilir ve bu tavsiyelerin uygulanması amacıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir.¹²⁵ Aşağıda inceleneceği üzere ombudsman ve komisyon birçok konuda dayanışma içinde çalışırlar.

160. Medeni ve Siyasal Haklar Bölümü, Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Haklar Bölümü, Yabancıların İnsan Hakları Bölümü, İnsan Haklarının Teşvik Edilmesi Bölümü ve Uluslararası İletişim ve İşbirliği Bölümü olmak üzere beş bölümden oluşan komisyonun temel görevleri:

- 1) Yunanistan'da insan haklarının korunmasına katkıda bulunacak yasal, idari ve diğer tedbirlere ilişkin tavsiyeler, öneriler, değerlendirmeler, görüşler ve raporlar sunmak;
- 2) Kamuyu ve yaygın medyayı insan hakları konusunda duyarlı kılabacak girişimleri geliştirmek;
- 3) Ulusal eğitim sisteminde insan haklarına saygıyı yerleştirmek;
- 4) BM, Avrupa Konseyi, OECD gibi uluslararası kurumlar ve diğer devletlerle sürekli temas ve işbirliğinde bulunarak deneyim alışverişinde bulunmak;
- 5) Uluslararası organlara tavsiye niteliğinde insan hakları raporları sunmak;
- 6) Yunanistan'daki yasaların uluslararası insan hakları hukukuyla uyumlu bir hale getirilmesi için araştırmalar yapmak ve elde ettiği sonuçları yetkili devlet organlarına bildirmek;
- 7) Kendi üyeleri ya da diğer sivil toplum kuruluşları tarafından önerilen insan haklarının korunmasıyla ilgili konuları hükümetin ve parlamentonun dikkatine sunmak;
- 8) Yunanistan'daki insan haklarının durumuna ilişkin senelik rapor hazırlamak ve
- 9) İnsan Hakları Dokümantasyon Merkezi'nin işleyişini yürütmektir.¹²⁶

161. Yunanistan örneğinin verdiği önemli derslerden biri komisyonunun bağımsızlığının kendisini oluşturan kadrolar yoluyla sağlanmış olmasıdır. Nitekim Paris İlkeleri'nin bağımsızlık ve çoğulculuk güvenceleri başlığında vurgulandığı üzere "ulusal kuruluşların oluşturulması ve üyelerinin seçimle veya başka bir yoldan belirlenmesi, insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasıyla ilgili (sivil) toplum güçlerinin çoğulcu bir biçimde temsil edilmesini sağlayacak gerekli bütün güvencelerin var olduğunu gösteren bir usulle yapılmalıdır."¹²⁷

¹²⁴ Mevzuata ve tarihe ilişkin bilgiler, aksi belirtilmedikçe, Helen Cumhuriyeti İnsan Hakları Ulusal Komisyonu'nun resmi internet sayfasından- <http://www.nchr.gr/>- ve senelik raporlarından derlenmiştir.

¹²⁵ Dimitris Christopoulos ve Dimitris Hormovitis, The Ombudsman Institution in South-Eastern Europe, *Eunomia*, Atina, 2003.

¹²⁶ Constitution of a National Human Rights and a National Bioethics Commission, Madde 1.

¹²⁷ İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması için Kurulan Ulusal Kuruluşların Statüsüne İlişkin İlkeler (Paris İlkeleri), BM İnsan Hakları Komisyonu'nun 3 Mart 1992 tarihli 1992/54 sayılı ve BM Genel Kurulu'nun 20 Aralık 1993 tarihli ve 48/134 sayılı kararı, Çevirenler: Kerem Altıparmak ve Hasan Sayim Vural, Ulusal İnsan Hakları Kurumları Referans Materyali içinde I. Bölüm, İHOP (Orijinal Metin: "National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights", BM Genel Kurulu, A/RES/48/134, 20 Aralık 1993.)

162. İşçi Sendikası, Kamu Görevlileri Sendikası, Uluslararası Af Örgütü Yunanistan Bölümü, Yunanistan İnsan Hakları İttifakı, Marangopolous İnsan Hakları Vakfı, Yunanistan Mülteci Konseyi, Kadın Hakları İttifakı, Pan-Helen Yunan-Roma Dernekleri Federasyonu, PASOK, Nea Demokratia, Komünist Parti, SY.RI.ZA (Radikal Sol Koalisyonu), LA.O.S (Popüler Ortodoks Birliği), Yunanistan Ombudsmanı, Kişisel Bilgilerin Korunması Otoritesi, Ulusal Radyo ve Televizyon Konseyi, Ulusal Bioetik Komisyonu, Başbakan tarafından atanmış iki insan hakları hukuku uzmanı profesör, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Eğitim Bakanlığı, Kamu Düzeni Genel Sekreterliği, Ulusal Eğitim ve Din Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Dayanışma Bakanlığı, Enformasyon Sekreteryası, Selanik, Thrace ve Panteion Üniversitelerinin Hukuk Fakültelerinden üç profesör ve Atina Barosu temsilcilerinden oluşan komisyon, listeden de görüldüğü üzere sendikalardan üniversitelere, sivil toplum kuruluşlarından siyasi parti temsilcilerine dek uzanan ve geniş bir yelpazedeki teşekküldür. Ayrıca yasa gereği her asil üyenin yanında bir de yedek üye seçilir. Bu düzenleme bağımsızlığın güvence altına alınması için oldukça önemlidir çünkü Hindistan ve Kanada örneklerinde görüldüğü üzere, üyelerden birinin maluliyeti ya da istifası durumunda atanan geçici üyeler, sadece hükümet inisiyatifindedir. Halbuki Yunanistan örneğinde tüm üyeler kendi grupları tarafından belirlendikten sonra Başbakan tarafından atanır ve böylelikle hükümetin tasarrufu asgariye indirilmiş olur.¹²⁸

163. Ancak bu nokta hatırdaki tutulması gereken önemli bir nokta, de Beco'nun haklı olarak işaret ettiği üzere, "çoğulcu bir temsiliyetin ulusal kurumun kamu nezdinde meşruiyetini güçlendirdiği ama tam anlamıyla garanti edemeyebileceğidir."¹²⁹ Yunanistan deneyiminin bu noktadaki gücü ise tüm üyelerin kendi grupları tarafından belirlendikten sonra Başbakan tarafından atanması; kadın üye dengesinin gözetilmiş olması ve belki de en önemlisi, komisyonun kurucu yasasının geçici hükümler kısmını düzenleyen dokuzuncu maddesinde, seçilen sivil toplum kuruluşlarının isimlerinin yer alarak bu kuruluşların temsiliyetlerinin yasal olarak garanti altına alınmış olmasıdır. Şimdilerde kurumun başkanı olan Kostis Papaionnaou Uluslararası Af Örgütü'nün Yunanistan şubesinin başkanlığını da yürütmekte ve yardımcıları da bağımsız örgütler olan Yunanistan Mülteci Konseyi ve Marangopolous İnsan Hakları Vakfı'nın başkanlarıdır.

164. Asil ve vekil üyelerin görev süreleri üç senedir. Başkan ve başkan yardımcılar komisyon üyeleri tarafından çoğunluk oyu esas alınarak seçilir. Bağımsızlığı güçlendiren bir başka unsur ise Bakanlık temsilcilerinin oylamada bulunma haklarının olmasında rağmen bu seçimde oy haklarının bulunmamasıdır. Üyelerin ödenekleri İçişleri ve Finans Bakanlıkları tarafından hazırlanmış olan ve halihazırda yürürde olan ödenekler gösterge alınarak belirlenir. Ancak bağımsızlığı ciddi bir biçimde etkileyen bir husus vardır: Alt komisyonların çalışması, alt komisyonlar ve üyeleri arasında yetki dağılımı, davet usul kuralları ve diğer ayrıntılarına dair düzenlemeler, her ne kadar komisyona danışılrsa da, nihai olarak Başbakan tarafından yapılır.¹³⁰

165. Komisyon her iki ayda bir düzenli olarak toplanır ancak Başkanın çağrısıyla ve en az 5 üyenin katılımıyla olağanüstüde toplanabilir. Eğer toplantıda mutlak çoğunluk sağlanmışsa ve komisyon başkanı ya da yardımcılardan biri toplantı esnasında hazır bulunuyorsa üye yeter sayısının sağlandığı kabul edilir. Komisyonun kararları üye çoğunluğu olduğu zaman alınır ve bu kararların alınması sırasında oy sayısı eşit olursa, başkanın oyu belirleyicidir.¹³¹

166. Komisyon kendisine verilmiş görevler konusunda raporların hazırlanmasına yardımcı olmak, insan hakları alanında çalışan uluslararası örgütlerin çalışmaları hakkında komisyona bilgi vermek ve ilgili belge ve akademik çalışmaları komisyon için derlemek gibi görevler verdiği üç akademik uzmanı üç seneliğine atar. Bu görevlerle ilgili ilanlar kamuya açık yapılır ve adayların seçiminde oy hakkında sahip olan komisyon üyelerinin kararları etkilidir. Komisyon, ayrıca ve arzu ettiği takdirde, insan haklarının korunmasında kişisel ya da mesleki deneyimlerinden ya da görüşlerinden faydalanabileceğini düşündüğü kişileri dinlemek üzere toplantılarına davet

¹²⁸ Constitution of a National Human Rights and a National Bioethics Commission, Madde 2.

¹²⁹ de Beco, Supra not 5.

¹³⁰ Constitution of a National Human Rights and a National Bioethics Commission, Madde 2.

¹³¹ Constitution of a National Human Rights and a National Bioethics Commission, Madde 4.

edebilir. Buna ek olarak komisyonun önerisi üzere Yunanistan Kalkınma Bakanlığı bünyesindeki Araştırma ve Teknoloji Genel Sekreterliği, komisyon bünyesindeki akademik üyelerden uzman desteği talep edebilir. Görevlendirilen üyeler çalışma bitiminde hazırladıkları raporlarını komisyona da sunarlar ve komisyon istediği takdirde bu çalışma kamuya açıklanabilir.¹³²

167. Her senenin ocak ayının sonunda komisyon hazırladığı yıllık raporunu Başbakan'a, Meclis Başkanı'na ve Ulusal ve Avrupa Parlamentosu'nda yer alan siyasi partilerin başkanlarına sunar. Her senenin sonunda ise komisyonda yer alan bakanlık temsilcileri kendi sorumluluk alanlarında insan haklarının korunmasına ilişkin gözlemlerini bir rapor halinde sunarlar.¹³³

168. Raporlama görevin yerine getirilmesi için komisyon kamu hizmetlerinden ya da özel kişilerde insan haklarının korunmasına ilişkin bilgi, belge ya da ilgili materyalleri talep edebilir. Tüm kamu görevlilerinin ve kurumlarının bu görevde komisyona yardımcı olma yükümlülüğü vardır.¹³⁴

Genel Bir Değerlendirme

169. Yunanistan deneyimi, oldukça önemli bir istisna haricinde, ulusal kurumların bağımsızlığı konusunda görece olarak iyi örneklerden biridir. Komisyon yalnızca danışma yetkisine sahip olmasına karşılık Roman nüfusa yönelik ayrımcılık, din ve vicdan özgürlüğü, vicdani ret, engelliler, mülteciler ve alıkonma koşulları gibi konularda sürekli ve tutarlı olarak raporlar yazmış ve bu alanda iyileştirmelerin yapılması için taleplerini sürekli olarak yenilemiştir. Ülke içine yönelik bu çalışmaların yanı sıra Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı'nın kurucu şartına önemli katkılarda bulunmuş¹³⁵ ve Avrupa'daki diğer insan hakları ulusal kurumlarıyla sürekli temaslar kurmuştur.

170. Komisyonun kendisiyle aynı senede kurulan Ombudsman Kurumu ile dayanışma halinde mücadelesini sürdürdüğü en önemli alanlardan birisi de Yunanistan'daki vicdani retçilerle ilgili yaptığı çalışmalarıdır. Yunanistan Anayasasına göre "devlet, yurttaşlarını ulusal ve sosyal dayanışmaya ilişkin anayasal ödevlerini yerine getirmeye çağırırken de dahil olmak üzere, vatandaşlarının ahlaki ve dinsel ilkelerine saygı duyma yükümlülüğü altındadır."¹³⁶ Bu amaçla uzun yıllar hapis cezası ile cezalandırılan vicdani retçiler için 1997 yılında çıkarılan ve 1998 yılında yürürlüğe giren "Vicdani Ret Yasası" düzenlenmiştir. Bu yasa "dinsel ya da ideolojik kanaatlerinden ötürü askere gitmek istemeyen kişilere" vicdani ret hakkını kullanabileceğini, bunun yerine ordunun silahlı olmayan birimlerinde ya da sivil görevlerde bulunabileceğini belirtir.¹³⁷

171. Ancak yasada ve uygulanmasında hala ciddi eksiklikler bulunmaktadır. Örneğin bu hak yalnızca askere çağrılan kişilere verilmiş ve halihazırda askerliğini yapan kişilere ve profesyonel askerlere tanınmamıştır. Askere çağrılan kişilerden avcılık ruhsatı olanlar ve haklarında silah taşıdıkları gerekçesiyle dava açılmış veya ceza verilmiş olanlar bu haktan otomatik olarak dışlanmaktadır. Vicdani ret başvuruları Savunma Bakanlığı bünyesinde oluşturulan ve aralarında iki tane askeri personelin de olduğu bir komite tarafından değerlendirilmekte ve Yehova Şahitleri gibi dinsel gruplar haricinde bu haktan yararlanma konusunda ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Vicdani bir retçinin hala ordunun bünyesinde silahsız bir birimde bile olsa görev verilmesi yasanın ve vicdani reddin ruhuna aykırıdır. Bu haktan yararlanıldığı zaman bile öngörülen sivil hizmet süresi askerlik süresinden çok daha uzundur ve bu özelliği ile cezalandırıcı bir nitelik taşımaktadır.¹³⁸ Burada belirtilen ve uluslararası örgütlerin yanı sıra BM İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa Konseyi de dahil olmak üzere hükümet üstü birimlere bu sorunların taşınmasında gerek komisyonun gerekse de Ombudsmanlığın 1999 yılından beri hazırladığı

¹³² Constitution of a National Human Rights and a National Bioethics Commission, Madde 3, 6 ve 7.

¹³³ Constitution of a National Human Rights and a National Bioethics Commission, Madde 5.

¹³⁴ Constitution of a National Human Rights and a National Bioethics Commission, Madde 6.

¹³⁵ Greek National Commission for Human Rights, *The Transformation of the EUMC into a Fundamental Rights Agency*, Aralık 2004.

¹³⁶ Greek Ombudsman, *Annual Report 1999*, http://www.synigoros.gr/en_index.htm, Atina, 2000. (Erişim Tarihi: 14 Eylül 2008).

¹³⁷ War Resister's International, *Conscientious Objection: Legal Practices and Frameworks Among European States*, 15 Ocak 2009.

¹³⁸ War Resister's International, *Conscientious Objection to Military Service in Greece: Human Rights Shortfalls*, 1 Şubat 2005.

raporların ve tavsiyelerin büyük bir katkısı olmuştur.¹³⁹

172. Ancak genel çerçeveye bakıldığında Yunanistan İnsan Hakları Komisyonu'nun danışmanlık yetkisinin ihlallerin dillendirilmesinde önemli bir katkıda bulunduğunu ancak bunların çözümünde genel siyasal zihniyet yüzünden pek fazla rolünün bulunmadığını iddia etmek mümkündür. Ek olarak Ombudsmanlık gerek yetkilerinin daha geniş olması gerekse de yayınlarını ve raporlarını daha düzenli yayınladığı için komisyondan daha etkili çalışmaktadır.¹⁴⁰

---

¹³⁹ Greek National Commission for Human Rights, *Alternative Civil Social Service in Greece*, 2003; *Answers to the UNHCR Questionnaire on Conscientious Objectors to Military Service in Greece*, 2001; Greek Ombudsman, *Annual Report 1999, 2000*.

¹⁴⁰ Yunanistan İnsan Hakları Komisyonu'nun İngilizce internet sayfası bir seneden uzun bir süredir hala düzelmiş değildir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFRİKA DENEYİMİ- UGANDA VE GÜNEY AFRİKA

UGANDA: İNSAN HAKLARI KOMİSYONU¹⁴¹

Kurum: Uganda İnsan Hakları Komisyonu (*Uganda Human Rights Commission*)
Başkan: Med S.K. Kagawa
Akreditasyon Derecesi: A
Yasal Dayanağı: Anayasa (47,48,51-58. maddeler) ve Özel Yasa (Uganda İnsan Hakları Komisyonu Yasası)

173. 1995 yılında çıkarılan Anayasa ile kurulan Uganda İnsan Hakları Komisyonu faaliyetlerine resmen 1996 senesinde başlamış olmasına rağmen Komisyon'un görev ve yetkilerinin yanı sıra ilgili konulara ilişkin özel yasa 1997 senesinde çıktı. Uganda İnsan Hakları Komisyonu esasen 1986 yılından önce gerçekleşen insan hakları ihlalleri ile ilgili delillerin toplanması için kurulmuş olan Oder Komisyonu'nun (diğer adıyla da İnsan Hakları İhlallerini Araştırma Komisyonu) tavsiyesi üzerine kuruldu.¹⁴² İnsan hakları ulusal kurumları için gerek Birleşmiş Milletler gerekse de bu alanda faaliyetler gösteren kurumlar tarafından öngörülen tavsiyelerine uygun olarak Uganda İnsan Hakları Komisyon mahkemelerin bir ikamesi olmaktan ziyade adli sisteme vatandaşların haklarının korunmasında yardımcı olan ek bir organ olarak işlev görür.

174. Ülkede komisyonun yanı sıra 1986 senesinde kurulmuş olan ve rüşvet ve kamu idaresinde usulsüzlük gibi konuları incelemekle görevlendirilmiş ve hatta kamu görevlilerini tutuklama yetkisi verilmiş bir ombudsman kurumu da bulunmaktadır.¹⁴³

Komisyonun Görev ve Yetkileri

175. Uganda Anayasası'nın 52. maddesi uyarınca Uganda İnsan Hakları Komisyonu re'sen ya da bir kişi ya da grubun şikayeti üzerine herhangi bir insan hakkı ihlalinin soruşturmak; mahpushaneleri, alıkonma merkezlerini ya da benzer mekanları inceleyerek buralarda tutulan kişilerin koşullarını araştırma ve tavsiyede bulunmak üzere ziyaret etmek; insan haklarına saygının güçlendirilmesi için sürekli nitelikte olan araştırmalar, eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri yürütmek; Parlamente'ye insan haklarının desteklenmesi için insan hakları ihlallerinden mağdur olanlara ya da ailelerine tazminat ödenmesi de dahil olmak üzere etkili tedbirler önermek; Anayasanın hükümlerine ilişkin olarak toplumda farkındalığın ve bilinirliği sürdürülmesi için çalışmalar yapmak; kamuyu her türlü istismar ve ihlale karşı Anayasayı savunması için eğitmek ve teşvik etmek; Uganda yurttaşlarının özgür insanlar olarak medeni sorumlulukların ve hak ve yükümlülüklerinin farkında olmaları için programlar geliştirmek, uygulamak ve yürütmek ve son olarak da hükümetin insan hakları sözleşmeleri ve bu sözleşmelerde yer alan yükümlülükleri uymasını denetlemekle sorumludur. Yine 52. madde de açıkça belirtildiği üzere bulgularını periyodik raporlar halinde yayınlamak ve Parlamente'ye ülkedeki insan hakları ve özgürlükleri durumuna ilişkin senelik raporlar sunmak komisyonun diğer görevleri arasında yer alır.

176. Komisyon görevlerini yerine getirirken 1998 yılında kendi belirlediği ve yayınladığı rehber ilkelerinde toplumda hassas grupların olduğunun "bilincinde olduğunu"¹⁴⁴ vurgulamış ve dünyadaki diğer insan hakları ulusal kurumlarına örnek oluşturacak bir biçimde hassas grupları listeleyerek (çocuklar, kadınlar, yoksullar, okuma yazması olmayanlar, ruhsal ve bedensel engelliler, mahpuslar, dinsel, etnik ve dilsel azınlık gruplarının üyeleri) bu gruplara özel önem vereceğini belirtmiştir.

¹⁴¹ Mevzuata ve tarihçeye ilişkin bilgiler, aksi belirtilmedikçe, Uganda İnsan Hakları Komisyonu'nun resmi internet sayfasından <http://www.uhrc.ug/> - ve senelik raporlarından derlenmiştir.

¹⁴² Markus Topp, "Human Rights Protection by the State in Uganda", *National Human Rights Institutions* içinde, ed. Birgit Lindsnaes ve diğerleri, Danimarka İnsan Hakları Enstitüsü Yayınları, Gözden Geçirilmiş 1. Baskı, 2001.

¹⁴³ Uganda Inspector General of Government, <http://www.igg.go.ug/>

¹⁴⁴Operational Guidelines of the Uganda Human Rights Commission "General Principles" içinde, http://uhrc.ug/uploads/11003915958/operational_guidelines.pdf, Kampala, 1998.

177. Uganda İnsan Hakları Komisyonu'nu dünyadaki insan hakları ulusal kurumları içerisinde istisnai bir pozisyona konumlandıran şeylerden biri de her ne kadar mahkemelerin bir ikamesi olarak kurulmasa da görevini yerine getirirken bir mahkemenin sahip olduğu yetkilere haiz olmasıdır. Bu bağlamda komisyon herhangi bir kişinin Komisyon önünde hazır bulunması için celpte bulunabilir, yürüttüğü bir soruşturmayla ilgili olarak herhangi bir belge ya da kaydın sunulmasını isteyebilir, yürüttüğü soruşturmayla ilgili olarak herkese soru sorabilir ve bu soruşturmalarda ilgili olarak herhangi bir kişiden her türlü bilgiyi açıklamasını isteyebilir.¹⁴⁵

178. Bu yetkilere ilaveten komisyon eğer bir insan hakkı ya da özgürlüğü ihlali oluştuğuna kanaat getirdiyse alıkonulan ya da özgürlüğü kısıtlanan kişinin serbest bırakılmasına, tazminat ödenmesine ya da diğer hukuki yollar ya da telafilere hükmedebilir.¹⁴⁶ Bu yetkilerden özellikle alıkonulan ya da özgürlüğü kısıtlanan kişinin serbest bırakılmasına karar verebilmesi ilginçtir. Uganda Anayasası'nın 48. maddesine göre Komisyon olağanüstü hal yasaları uyarınca gözaltına alınan kişilere ilişkin olarak gözaltı ya da alıkoyma halinin başladığı zamandan sonraki 20 gün içerisinde bu kişinin durumunu inceleyebilir ve komisyon bu inceleme sonrasında durumunu incelediği kişinin serbest bırakılmasını ya da özgürlüğü kısıtlama ve alıkonma nedenlerinin muhafaza edilmesini öngörebilir. Özgürlüğü kısıtlanan ya da alıkonulan bir kişinin de kendi seçtiği bir avukata ya da kişilere danışıp Komisyonca durumunun incelenmesi için temsilcisi olarak seçmeye ve kendi durumu incelenirken kendisinin ya da seçtiği avukatın orada hazır bulunmasına hakkı vardır.

179. Komisyonunun yetkileri dahilinde verdiği kararların ve tavsiyelerin daha etkili bir biçimde uygulanmasını sağlamak amacıyla önemli tedbirler alınmıştır: Uganda Anayasası'nın 49. Maddesine göre ilgili bakanlık parlamentoya sunduğu aylık raporunda olağanüstü hal yasaları altında kaç kişinin alıkonulduğunu ve İnsan Hakları Komisyonunun bulgularıyla ilgili olarak ne tür adımlar atıldığını açıklamakla yükümlüdür. Yine aynı maddeye göre bakanlık bu raporunu Resmi Gazete'de ve medyada yayınlamakla yükümlüdür.

Üyelerin Atanması ve Bağımsızlık

180. Uganda Anayasası'nın 54. maddesine göre komisyon bağımsızdır ve görevlerini yerine getirirken herhangi bir direktif almaz ya da bir kişi ya da kurumun kontrolünde olmaz. Görevlerini yerine getirirken kendi operasyonel ilkelerini ve usul kurallarını belirleyebilir; herhangi bir birimden, bürodan, ofisten, kurumdaki ya da kişiden yardım talep edebilir ve adil yargının usullerine uyar.

181. Kurum başkan ve Parlatentonun onayıyla devlet başkanı tarafından atanan en az üç üyeden oluşur. Başkan, Yüksek Mahkeme Yargıcı ya da bu görevi üstlenebilecek niteliklere sahip birisi olabilir. Üyelerin görev süreleri 6 yıldır ve görev süresi dolan üyeler tekrar atanabilir.¹⁴⁷

182. Komisyon üyesi olarak atanan kişiler milletvekili, yerel hükümet konseyi üyesi, siyasi bir partinin ya da örgütün üyesi ve kamu görevlisi gibi görevlerden birini yürütüyorsa komisyonda göreve başlamadan önce önceki görevlerinden ayrılmak zorundadır. Komisyon üyeleri tam zamanlı olarak çalışır ve üyelerin, çalışanların ve komisyonun direktifiyle komisyon adına hizmet veren kişilerin yasal dokunulmazlıkları vardır. Kararlar mümkün olduğunca oy birliğiyle alınır ve her üyenin bir oy hakkı olduğu komisyonda kimsenin belirleyici oy gücü yoktur. Komisyonunun herhangi bir üyesinin görevden alınması ise Yüksek Mahkeme yargıcının görevden alınmasında uygulanan hükümlerle düzenlenmiştir.

183. Sekreter, memurlar ve diğer çalışanların atanması Kamu Hizmetleri Komisyonu'na danışılarak Komisyon tarafından yapılır. Sekreter toplantılara katılabilir ancak oy hakkı yoktur. Fiziksel ve ruhsal salahiyyetsizlik, uygunsuz davranış ya da görevi kötüye kullanma ve yetersiz kalma hallerinde sekreter görevden alınabilir ancak bu karar kendisine önceden bildirilir ve

¹⁴⁵ Uganda Anayasası, Madde 53.

¹⁴⁶ Uganda Anayasası, Madde 53.

¹⁴⁷ Uganda Anayasası, Madde 51.

kendini savunabilmesi için uygun fırsat verilir.

184. Kamu görevlileri komisyonun isteği üzerine komisyonda geçici olarak görevlendirilebilir. Komisyon yine Kamu Hizmetleri Komisyonu'na danışarak uzman ya da danışman hizmetinden yararlanabilir.

185. Komisyonun kendi muhasebe rejimi vardır ve maaşlar, harcırahlar ve emekli aylıkları dahil olmak üzere idari giderler konsolide bütçeden karşılanır. Başkan ve Üyeler Parlamentonun tavsiye ettiği maaş ve harcırahı alır. Komisyon Bakan onayıyla Uganda içinden ya da dışından hibe ve bağışları kabul edebilir.

Şikayetlerin Alınması

186. Devlet ve devletin tüm birim ve organları, hükümet görevlileri, idari organlar ve bu organların görevlileri, özel kişiler ve/veya herhangi bir kurum ya da örgüt ve görevlileri şikayetlerin konusu olabilirler. Gerçekleştiği iddia edilen insan hakları ihlalinin mağduru olan kişi ya da bu mağdur adına akrabası, arkadaşı, yasal temsilcisi, herhangi bir kurum ya da kişi ya da insan haklarının ve özgürlüklerinin kitlesel halde ihlal edildiğini iddia eden bir kişi ya da kurumun komisyona başvurma hakkı vardır. Şikayetler bireysel olarak yapılabildiği gibi komisyonun "temsili şikayet" olarak adlandırdığı bir usulle toplu şikayetler de alınabilir. Buna göre söz konusu olan durumdan başkaları da benzer bir biçimde etkileniyorsa, şikayet eden kişi yalnız kendi adına değil aynı zamanda diğer kişiler namına da şikayette bulunabilir. Ancak "temsili" şikayetçinin şu şartları sağlaması gerekir:

- Şikayetçi ihlalden etkilenen ya da etkilenme olasılığı bulunan grubun üyesi olmalıdır;
- Gerçekleştiği iddia edilen ihlalden kişisel olarak etkilenmiş olmalıdır;
- Bu ihlalden etkilenen kişi sayısı tüm insanların tek bir şikayette birleştirmenin elverişsiz olacak kadar çok olmalıdır;
- Var olan hukuk sorunu ya da olgusunun o grubun tüm üyeleri arasında yaygın olması ve şikayetçinin iddialarının grubun diğer üyelerinin iddialarıyla aynı olmalıdır;
- Alınacak tedbirin tüm gruba uygulanabilir olmalıdır ve
- Gerçekleştiği iddia edilen olguların ışığında çoklu şikayetlerin birbiriyle uyuşmayacak sonuçlar doğurabileceği emareleri olmalıdır.

187. Komisyonun belirlediği bu şartlar BM'nin insan hakları ulusal kurumlarına ilişkin olarak yayınladığı el kitabındaki kıstaslarla neredeyse birebir örtüşmektedir.¹⁴⁸ Böyle bir mekanizmanın varlığı yine el kitabında işaret edildiği üzere "yaygın sorunların münferit sapmalar olarak değil, toplu olarak ele alınmalarını sağlamaya yardımcı olur."¹⁴⁹ Dahası, "soruşturma süreci ne kadar kapsamlı olursa olursun ve sağlanan telafiler ne denli yeterli olursa olsun, bireysel bir şikayetin çözülmüş olması, devlette ya da toplumun genelinde ihtiyaç duyulan değişikliğin gerçekleşmesini sağlamaya her zaman yetmeyebileceğinden"¹⁵⁰ böyle bir imkanın olması kadınlar, çocuklar, mülteciler, düzensiz göçmenler vs. gibi grupların yanı sıra ırkçılık, ayrımcılık, cinsiyetçilik gibi konularında daha sistemli bir biçimde ele alınmasına olanak verir.

188. Şikayetler kural olarak yazılı yapılmalıdır ancak sözlü şikayette de bulunulabilir. Bu hallerde şikayetçi komisyonun ilgili görevlisine şikayetini sözlü olarak bildirir, görevli kayda aldığı şikayeti şikayetçiye okur ve şikayetçi bunun kendi beyanı olduğunu kabul ettiği takdirde imzalar ya da parmak basar.

189. İhlalin gerçekleşmesinden 5 sene sonra yapılan şikayetler alınmaz. Ancak yaş, fiziksel ya da ruhsal zafiyet, alıkonma ya da benzeri sebeplerden dolayı öngörülen süre içinde başvuramayan kişiler için bu süre uzatılabilir. Bu zafiyetin sona ermesinden ya da şikayette bulunacak kişinin ölmesinden sonraki 5 sene içinde de herhangi bir zamanda şikayet

¹⁴⁸ BM El Kitabı, Para 239-241, supra not 6.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Ibid.

komisyona iletebilir.

190. Şikayetler komisyon tarafından yetkilendirilmiş görevli tarafından belirlenen yerlerde alınır. Şikayette bulunmak için hiçbir şekilde ücret talep edilmez. Şikayetin İngilizcede yapılması koşulu konmuş olsa da kişilerin kendi yerel dillerinde de şikayette bulunabilirler.

191. Komisyonun şikayetler için örnek formu vardır. Bu form belirtildiği gibi doldurulmalıdır. Şikayet eden kişi özel bir kişiyse isim, yaş, adres, meslek bilgileri; kurumsa isim, adres ve çalışma alanı belirtilmelidir. Şikayette bulunan kişi ya da kurum isimsiz olarak geçmesini arzu ediyorsa bunu belirtmelidir. Dilekçede iddia edilen insan hakkı ihlali, olaylar, varsa belgeler ve tanık ifadeleri ve olayların olduğu tarihler yer almalıdır. Şikayetçi komisyonun resmi adresine ya da komisyonun diğer ofislerinin resmi adreslerine mektup yazarak da şikayette bulunabilir.

192. Komisyon mahkeme önündeki herhangi bir meseleyi, hükümet ve yabancı bir devlet ya da uluslararası kurum arasındaki herhangi bir mesele ya da anlaşmayı ve *Gras* yetkisinin kullanılmasıyla ilgili bir konuyu soruşturamaz. Ayrıca şikayet herhangi bir insan hakkı ihlaliyle ilgili değilse, açıkça ciddiyetsiz, yersiz ve mesnetsiz ve halihazırda mahkeme önünde görülüyor ya da bir mahkemece karar bağlanmışsa şikayet reddedilir. Ret durumunda komisyon ret gerekçelerini detaylı bir biçimde yazar ve şikayetçiye bildirir. Bu bilgi notunda komisyon ilgili tavsiyelerde de bulunabilir.

193. Şikayetler usule uygun olarak yapılmışsa ve/veya komisyon bir ihlalin gerçekleştiğinin farkındaysa şüphelendiyse soruşturmalar başlar ve şikayetçiye ne zaman sonuç alabileceği bildirilir. Soruşturmalar komisyon tarafından ya da komisyonun doğrudan yetkisinde ve kontrolünde olan kişiler tarafından gerçekleştirilir.

194. Hakkında şikayette bulunulan kişi, kurum, ya da devlet organına mümkün olan en kısa zamanda iddialar bildirilir ve yanıtları istenir. Komisyon kendi memurunu ya da görevlendirdiği bir başka memuru tanıdığı ya da hakkında şikayet bulunan kişiyi dinlemeye ve beyanlarını kaydetmeye gönderebilir. Komisyon bir duruşma düzenlemeye karar verirse de duruşmanın yeri ve tarihini belirler ve tanıklara masrafları için geri ödemeler yapar. Eğer şikayet işkence ya da fiziksel istismarla ilgiliyse, komisyon mağdurun yetkili bir doktor tarafından muayene edilmesini sağlayabilir.

195. Komisyonunun tüm duruşmaları halka açıktır ancak istisnai durumlarda kapalı oturumlar gerçekleştirilir. Tanıklar gerektiği takdirde sorgulanabilir ve çapraz sorgulanabilir. Komisyon tarafından celp gönderilmiş kişinin tüm harcamaları kendisine geri ödenir. Bu harcırah cezai takibatlar esnasında yüksek mahkemece çağrılan tanıklara ödenenle aynıdır. Komisyona şahitlik eden kişiler tıpkı yüksek mahkemeye şahitlik eden kişiler gibi dokunulmazlığı ve ayrıcalığı vardır. Hiç kimse komisyona başvurduğu için cezalandırılmadığı gibi iyi niyetle komisyona bilgi veren ya da komisyonun görevlerini yürütmesine yardımcı olan herkesin de dokunulmazlıkları vardır. Komisyonda tanıklık yapan kişi de bir müdafî tarafından temsil edilir ve tanıkların sunduğu tüm deliller alınır ve isterse kendisine de bir kopya verilebilir.

196. Duruşma sonunda komisyon en kısa zamanda kararını verir. Bu mümkün değilse komisyon kararını açıklayacağı sabit bir tarihi duyurur. Şikayetlerin çözümünde tercih edilen yöntem uzlaşmadır. Bu hem soruşturmanın masraflarını azaltmak hem de sorunun daha dostane bir şekilde çözümünü teşvik etmek içindir. Ancak uzlaşma her vaka için geçerli değildir: Mesela bu usul ayrımcılık ya da bir çocuğu eğitimde mahrum bırakma gibi iddialarda başvuru olan bir yöntem olsa da işkence ve kötü muamele gibi iddialarda uygulanmaz. Uzlaşma yoluyla çözülemeyen şikayetler komisyonca soruşturulur. Yüksek mahkemenin gördüğü medeni ya da cezai soruşturmalara uygulanan her türlü mahkeme tüzüğü komisyon tarafından da uygulanabilir. Gerekli değişiklikler komisyona danışılarak baş yargıç tarafından yapılabilir.

197. Komisyonunun görevlerini yerine getirmesine kasten mani olmak ya da müdahale etmek suçtur. Bunu yapan 60 kur puanı (1 kur puanı = 20.000 Uganda şilini = 60 Amerikan doları) para cezasına, iki yılı aşmamak üzere hapis cezasına ya da her ikisine de çarptırabilir.

198. Komisyon ihlalin gerçekleştiğine kanaat getirirse anayasa tarafından kendisine verilen yetki doğrultusunda i) alıkonulan ya da özgürlüğü kısıtlanan kişinin serbest bırakılmasına ii) tazminat ödenmesine iii) diğer adli telafilere hükmedebilir. Komisyon, ayrıca, bulgularında ihlalin neden gerçekleştiğini, hangi fiillerin ya da politikaların söz konusu ihlalin gerçekleşmesine katkıda bulunduğunu, durumun iyileştirilmesi için ne tür önlemler alınacağını ya ihlalin yeniden gerçekleşmemesinin nasıl önleneceğini ilişkin tavsiyelerde de bulunur. Komisyon kararını ya da hükmünü verdikten sonra hemen tüm taraflara yüksek mahkemede temyiz hakları olduğunu bildirir.

İnsan Hakları Ulusal Kurumları ve Siyasal İklim: Genel Bir Değerlendirme

199. Uganda İnsan Hakları Komisyonu'nu dünyadaki birçok benzerinden ayıran en önemli nokta, kurumun görevini yerine getirirken bağlayıcı kararlar alabilmesi yani yürütülen soruşturma sonucunda ihlalin gerçekleştiğine kanaat getirdiği takdirde ihlalden mağdur olan kişi ve/veya kuruma tazminat ödenmesine karar verebilme yetkisinin olmasıdır. Bu istisnai yönüyle dünyadaki diğer insan hakları ulusal kurumları arasında özel bir konumda bulunan Uganda deneyimi "olabildiğince geniş yetkilere" sahip olmanın bu yetkilerin etkili bir biçimde kullanılacağı anlamına gelmediğini ve bu etkinliğin esas olarak ülkedeki siyasal iklime ve demokrasi kültürüne bağlı olduğu göstermesi açısından öğretici bir örnek teşkil ediyor.

200. Bu bağlamda komisyonun etkinliğini azaltan en önemli konulardan ilki devlet kaynaklı işkence meselesi. Uganda ceza hukuku sisteminde yer alan "temsil sorumluluğu" kuralı gereği komisyona iletilen ve devlet görevlilerinin sorumlu olduğu iddia edilen işkence vakalarında soruşturmalar başsavcı aleyhine açılıyor.¹⁵¹ Kabaca, üçüncü bir şahsın amellerinden dolayı oluşan bir haksız bir fiilde, birinci kişinin doğrudan sorumluluğu bulunmamasına rağmen aradaki ortak bir bağ ya da faaliyet gereği kısmi sorumluluğunun da olması anlamında gelen "temsil sorumluluğu" birçok hukuk sisteminde ceza davalarında artık uygulanmayan bir ilke; ancak usule ilişkin bu sorundan ötürü, Uganda'da hem işkence faillerini doğrudan cezalandırmak güçleşmekte hem de hükmedilen tazminatlar faile rücu edilmediği için caydırıcı bir etkiye sahip olmamaktadır.

201. Bu kuralın halen ceza sisteminde korunuyor olması, aslında devletin, devlet kaynaklı işkence ve kötü muameleye yönelik net bir söylemi ya da politikası olmaması gibi daha büyük bir resmin parçası. Uganda'nın kuzey bölgesinde Tanrı'nın Direniş Ordusu (*Lord's Resistance Army*) ve ordu arasındaki 1986 yılından beri devam eden ve bir buçuk milyondan fazla kişinin yerinden edilmesine, on binlerce insanın da ölümüne sebep olan iç savaş,¹⁵² yine ülkenin kuzeyinde Karamoja bölgesinde ordunun yürüttüğü "silahsızlandırma" operasyonları,¹⁵³ ve polis birimlerinin sorumlu olduğu ihlaller¹⁵⁴ ise bu büyük resmi oluşturan ana unsurların başında gelmekte.

202. Dış kaynaklı bu engellerin yanı sıra, komisyonun personel sayısının azlığı, ciddi iş yığılması ve finansal kaynaklarının yetersizliği yüzünden kendisine iletilen şikayetleri sonlandırması oldukça uzun süreler alabiliyor. Örneğin 2006 yılında yayınlanan bir rapora göre 1997 senesinde komisyona iletilen şikayetlerin bir kısmı hala çözülebilmemiş değil.¹⁵⁵ Üstelik bu ciddi gecikme

¹⁵¹ Polo Evadia Chabane, *Enforcement Powers of National Human Rights Institutions: A Case Study of Ghana, South Africa and Uganda*, Pretoria Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gana, 2007.

¹⁵² Human Rights Watch, *Uprooted and Forgotten: Impunity and Human Rights Abuses in Northern Uganda*, Eylül 2005 ve Human Rights Center, University of California, Berkeley, Payson Center for International Development ve International Center for Transitional Justice, *When the War Ends: A Population-Based Survey on Attitudes about Peace, Justice and Social Reconstruction in Northern Uganda*, Aralık 2007.

¹⁵³ Human Rights Watch, *Get the Gun! Human Rights Violations by Uganda's National Army in Law Enforcement Operations in Karamoja Region*, Eylül 2007.

¹⁵⁴ Redress, *Torture in Uganda: A Baseline Study on the Situation of Torture Survivors in Uganda*, Nisan 2007.

¹⁵⁵ Isaac Bakayana, *From Protection to Violation? Analyzing the Right to Speedy Trial at the Uganda Human Rights Commission*,

sorunu yalnızca yürütülen davalar için değil, aynı zamanda “uzlaşma” vakaları içinde geçerli durumda. Aynı rapora göre vakaların uzlaştırma yoluyla çözümünü ortalama bir yıl içinde gerçekleşse de, komisyonun önünde 2002 yılından beri bekleyen olgular mevcut.¹⁵⁶ Bu gecikmeler yalnızca şikayetlerin sonuçlandırılmasında değil, hükmedilen tazminatların da ödenmesinde yaşanıyor ve komisyonun şimdiye dek karar verdiği tazminatların ancak dörtte biri 2007 senesi sonu itibarıyla mağdurlara ödenmiş durumda.¹⁵⁷

203. Komisyonun etkinliğini azaltan ikinci faktör ise Uganda'daki tek partili sistem ve bunun komisyon üzerindeki etkileri. 1986 yılında diktatör Idi Amin'i devirerek devlet başkanlığına gelen Yoweri Museveni o tarihten bu yana bu görevi yürütüyor. Museveni'nin ülkede uyguladığı sistemde siyasal partiler kağıt üzerinde var olabilse de temsilcilikler açma ve propaganda yapma dahil olmak üzere birçok haktan yararlanamıyorlar.¹⁵⁸ Her ne kadar geçtiğimiz on sene içinde seçimler düzenlense de, muhalefet partileri üzerinde baskı oldukça fazla. Öyle ki, 2002 senesinde kabul edilen “Anti-Terör Yasası” ile Museveni, en güçlü rakiplerinden Kizza Besigye'yi terörist ilan edip, Besigye'yi destekleyici her türlü konuşma, gösteri ve mitingi yasakladı ve ülkedeki basına da sözü geçen kanunda yer alan “terörizmi destekleyici ya da teşvik edici herhangi bir materyali yayınlama” “suçunun” idamla cezalandırılacağını söyledi.¹⁵⁹ Demokratik bir sistemin en temel direklerinden biri olan örgütlenme özgürlüğünün bu denli katı bir tutumla baskı altına alınması karşısında Uganda İnsan Hakları Komisyonu konunun “hassas” mahiyetinden ötürü sessiz kalması kurumun bağımsızlığını etkileyen konulardan biri. Kurumun oldukça çekinceli davrandığı diğer bir grup ise eşcinseller. Eşcinsel ilişki Uganda yasalarında halen bir suç olarak tanımlansa da, Uganda Gey ve Lezbiyen İttifakı (GALA) gibi sivil aktivist örgütler gerek Anayasa Mahkemesi'ne başvurarak gerekse de İnsan Hakları Komisyonu'ndan yardım talep ederek bu ayrımcılığın son bulması için çalışmaya devam ediyor. Ancak GALA'nın bildirdiğine göre komisyona yazdıkları mektupların ve yaptıkların başvuruları cevapsız bırakılmış durumda.¹⁶⁰

204. Kuruma bağımsızlığı bağlamında yöneltilen diğer bir eleştiri de kurum üyelerinin atanması ile ilgili zira üyelerin atanması ve hatta aday gösterilmesinde sivil toplumun hiçbir rolü bulunmadığı gibi STK'lar tamamen “gizli” olarak gerçekleştirilen bir süreçten sonra kuruma atanan isimleri gazetelerden öğrendiklerini ifade ediyorlar. Üstelik önceki senelerde kuruma atanan dört üyenin genel seçimlerde bir kez daha seçilemeyen kişiler olması ve başkan Museveni'ye ve ülkedeki siyasal sisteme “bağlılıkları” olan kişiler olduklarına inanılması da¹⁶¹ kurumun bağımsızlığı üzerine gölge düşüren bir diğer konu.

205. Tüm bu engellere rağmen, Uganda İnsan Hakları Komisyonu ısrarlı bir biçimde işkence ve kötü muamele iddialarıyla keyfi gözaltı vakalarını takip ediyor ve ülkede bu konuda farkındalık yaratılmasında önemli bir rol üstleniyor. Örneğin komisyon, 2006 senesindeki yıllık raporunun genel temasını ordu mensuplarının gerçekleştirdiği insan hakları ihlalleri olarak belirledi ve raporunda ordu kaynaklarına dayanarak, Özel Görev Kuvvetleri'nin “güvenli ev” adı altında “işkence evleri” oluşturduğunu ve keyfi ve yasal olmayan gözaltıların yanı sıra işkence ve kötü muamelenin Uganda'da ciddi bir sorun olduğunu duyurdu.

206. Öyle ki komisyon bu konularda izlediği tutarlı tutum yüzünden kendini 2003 yılında hükümetle karşı karşıya buldu. 2003 yılında hükümet Uganda'da her sene düzenli olarak yapılan Anayasayı Gözden Geçirme Komisyonu'na “Anayasa'da zaten çok fazla komisyon olduğunu, bunun hükümete çok maliyet getirdiğini, ombudsmanın bu komisyonların yürüttüğü işlevleri üstlenebileceğini” iddia ederek İnsan Hakları Komisyonu'nun kaldırılmasını önerdi.¹⁶² Ancak bu öneri ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütlerinin muhalefeti sayesinde kabul edilmedi.

Makerere Üniversitesi, HURIPPEC Working Paper, No.2, Kasım 2006

¹⁵⁶ Bakayana, *Ibid.*

¹⁵⁷ Uganda Human Rights Commission, *Annual Report 2007, 2008.*

¹⁵⁸ Human Rights Watch, *Uganda: Not a Level Playing Field: Government Violations in the Lead-Up to Elections, 2001.*

¹⁵⁹ Commonwealth Human Rights Initiative, *Stamping Out Rights: The Impact of Anti-Terrorism on Policing, 2008.*

¹⁶⁰ Daniel K. Kalinaki, *Lifestyle: The Gays in Uganda*, International Gay and Lesbian Association (ILGA) Bulletin, Sayı 1, 2003.

¹⁶¹ James Matshekga, *Toothless bulldogs? The Human Rights Commissions of Uganda and South Africa: A Comparative Study of their Independence*, *African Human Rights Journal*, Volume. 2 No.1, 2002.

¹⁶² Commonwealth Human Rights Initiative, *The Police, The People, The Politics: Police Accountability in Uganda, 2006.*

GÜNEY AFRIKA: GÜNEY AFRIKA İNSAN HAKLARI KOMİSYONU¹⁶³

Kurum: Güney Afrika İnsan Hakları Komisyonu (South African Human Rights Commission)
Başkan: Jody Kollapen
Akreditasyon Derecesi: A
Yasal Dayanağı: Anayasa (Madde 184), Özel Yasa (1994 tarihli ve 54 sayılı İnsan Hakları Komisyonu Yasası) ve Diğer Yasalar¹⁶⁴

207. Güney Afrika İnsan Hakları Komisyonu ırk ayrımcılığı rejiminin (*apartheid*) 1993 yılında sona ermesinden sonra yaşanan demokratik dönüşümün önemli ayaklarından birini oluşturur. Komisyonun kurulması ilk kez 1993 senesinde kabul edilen Geçici Anayasa'da öngörülmüş, 1994 yılında İnsan Hakları Komisyonu Yasası kabul edilmiş ve 1996'da kabul edilen nihai Anayasa ile "Anayasal Demokrasiyi Destekleyen Devlet Kurumları" başlığı ile Anayasa'nın dokuzuncu bölümünde yer aldığından "Bölüm 9 Kurumları"ndan biri olarak da adlandırılır.

208. Anayasa'nın adı geçen bölümünde Komisyon'un yanı sıra kurulan diğer organlar ise¹⁶⁵ Ombudsmanlık (*Public Protector*), Kültürel, Dinsel ve Dilsel Toplulukların Desteklenmesi ve Korunması Komisyonu ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komisyonu'dur. Ombudsman yedi seneliğine atanan ve kamu idaresindeki ihlallerle ilgilenen bir kurumken, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komisyonu toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık konuları üzerinde araştırmalar yapmak, soruşturmalar yürütüp toplumda bu alanda farkındalık yaratmakla görevlendirilmiştir. Bu organlara ek olarak, 1993 Geçici Anayasa'sı ile öngörülmüş olan ve polis kuvvetlerinin sorumlu olduğu insan hakları ihlallerini araştırma ve soruşturmakla görevlendirilmiş "Bağımsızlık Şikayetler Müdürlüğü" de ülkede faaliyet gösteren diğer bir kuruluştur.

Komisyonun Görev ve Yetkileri

209. Güney Afrika Anayasası'nın 184. maddesine göre "Güney Afrika İnsan Hakları Komisyonu insan haklarına saygıyı ve insan hakları kültürünü teşvik eder, insan haklarının korunması, geliştirilmesi ve erişimini destekler ve insan haklarına uyulmasını izler ve değerlendirir." Komisyon bu amaçla insan haklarına uyulmasını soruşturur ve raporlar, hak ihlali durumlarında uygun telafinin sağlanması için tedbirler alır;¹⁶⁶ insan haklarının korunması ve desteklenmesinin kamuda anlaşılmasını kolaylaştırmak için bilgilendirme programları geliştirir ve yürütür, komisyona benzer durumda olan kurumlar, organlar ve otoritelerle ortak politika ve pratiklerin gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak ve birbiriyle örtüşen yetki alanlarında işbirliğini teşvik etmek için yakın temasta bulunur; temel özgürlüklere ilişkin olarak herhangi bir kaynaktan gelen önerileri, tavsiyeleri ve talepleri ele alır; yetkili bir mahkeme ya da kurula kendi adına, ya da bir kişi ya da grup dava götürebilir.¹⁶⁷

210. İnsan hakları ulusal kurumları çoğu zaman medeni ve siyasi haklara yoğunlaştıkları ve ekonomik ve sosyal haklara yeterli ilgiyi gösteremedikleri için eleştirilmektedir.¹⁶⁸ Ancak Güney Afrika deneyimini bu noktada diğer insan hakları ulusal kurumları arasında farklı kılan özelliği "konut, sağlık hizmetleri, sosyal güvenlik, eğitim ve çevre" konularındaki hakların yani ekonomik ve sosyal hakların hayata geçirilmesinde kendisine verilen Anayasal yetkidir.

¹⁶³ Mevzuata ve tarihçeye ilişkin bilgiler, aksi belirtilmedikçe, Güney Afrika İnsan Hakları Komisyonu'nun resmi internet sayfasından- <http://www.sahrc.org.za/>- ve senelik raporlarından derlenmiştir.

¹⁶⁴ Bilgi Edinmenin Desteklenmesi Kanunu, 2. Madde ve Eşitliğin Desteklenmesi ve Ayrımcılığın Önlenmesi Yasası, 4. Madde

¹⁶⁵ Raporun genel amaçları dışında kaldığından Seçim Komisyonu, Finans ve Maliye Komisyonu, Denetmen Kurumu, Kamu Hizmetleri Komisyonu, Ulusal Gençlik Komisyonu, Pan Güney Afrika Dil Kurulu, Güney Afrika Bağımsız İletişim Makamı gibi diğer "Bölüm 9 Kurumları"na değinilmemiştir.

¹⁶⁶ Güney Afrika Anayasası, Madde 184(2)

¹⁶⁷ İnsan Hakları Komisyonu Yasası, Madde 7(1)

¹⁶⁸ C. Raj Kumar, National Human Rights Institutions and Economic, Social, and Cultural Rights: Towards the Institutionalization and Developmentalization of Human Rights, *Human Rights Quarterly*, 28 (2006).

211. Komisyonun dayandığı diğer yasal kaynaklardan Bilgi Edinmenin Desteklenmesi ve Teşvik Kanunu'nun 2. maddesi uyarınca Güney Afrika İnsan Hakları Komisyonu'nun diğer görevleri yurttaşlara yasayı nasıl kullanacaklarına ilişkin olarak eğitimler vermek, yardımcı rehberler yayınlamak, Parlamentonun ya da devletin diğer birimlerinin bilgi edinme taleplerine dair tutumlarını izlemek ve tavsiyelerde bulunmak ve yasadan faydalanmak isteyen kişilere destek sağlamaktır. Yine komisyonun yetkilendirildiği bir başka kanun olan Eşitliğin Desteklenmesi ve Ayrımcılığın Önlenmesi Yasası'nın 4. maddesine göre komisyon ayrımcılığa uğrayan kişi ve/veya gruplar adına eşitlik mahkemelerine başvuruda bulunabilir, devlet kurumlarından ilgili alanlarda ne tür tedbirler alındığını açıklamasını talep edebilir ve bu alanda raporlama yapabilir.

212. Komisyon göreviyle ilgili alanlarda soruşturma yürütebilir; komisyon üyelerinden biri ya da komisyonun yazıyla bu yetkiyi verdiği personelden biri soruşturmanın yürütülmesiyle ilgili olarak herhangi bir kişiden bilgi isteyebilir ve soruşturduğu meseleyle ilgili olarak bir kişiye belli bir zaman ve yerde hazır bulunmasını isteyebilir.¹⁶⁹

213. Bu notta çağrılan kişiye neden gelmesi istendiği ve sunması istenilen belge ya da bilginin neden sağlanması gerektiği belirtilir. Çağırıldığı kişiye, kişi yeminliken, sorular sorabilir. Çağrılan bu kişi ise kendisine sorulan tüm sorulara verdiği cevaplar ona bir suç yükü isnat edilmesine sebep olsa bile cevap vermeye hazır olmalıdır ve mecburdur; komisyonun soruşturmaya ilgili istediği tüm belgeleri aşağıdaki koşullar sağlandığı takdirde vermeye zorunludur: Ancak bu zorunlulukların uygulanması belli koşullara tabiidir: Komisyon öncelikle yargı yetkisine sahip başsavcıya danışıp ondan emir çıkarmalı, bilgisine ve tanıklığına başvurduğu kişiden böyle bir bilginin talep etmesinin haklı, gerekli ve eşitlik ve özgürlüğe dayalı demokratik bir toplumun ilkeleri ışığında meşru sebepleri olması ve ilgili şahsın vereceği bilgi ya da belgenin kendi aleyhine bir suçlamaya sebep vereceğinden dolayı bu konuda bilgi vermeyi ret edebileceğine inanmalı ya da kişi halihazırda bu belge ve/veya bilgiyi temin etmeyi reddetmiş olmalıdır. Bu kişi avukat yardımına başvurabilir ve kayıtları tetkik etme hakkına sahiptir.¹⁷⁰ Bunlara ek olarak tanık olarak dinlenen kişilere, tıpkı Yüksek Mahkeme'deki ceza davalarında uygulandığı gibi, tanığın yaptığı yol ve benzeri masrafları karşılaması için "tanık ücreti" verilir.

214. Komisyonun herhangi bir üyesi ya da çalışanı ya da bir komisyon yetkilisi tarafından yetkilendirilmiş bir polis memuru, komisyonun yürütmekte olduğu bir soruşturmaya ilgili olarak bir mülke¹⁷¹ girebilir, arama yapabilir, bulduğu evrak ya da eşyayı inceleyebilir, mülkün sahibinden ya da o mülkten sorumlu olan kişiden bir eşya ya da belge talep edebilir, bulduğu belgelerin bir kopyasını alabilir ya da bu belgelerden notlar alabilir, ilgili kişiden bulduğu belge ya da eşyaya dair açıklama ya da bilgi talep edebilir, delil teşkil edeceğine inandıklarını saklanması ve korunması için alıp götürülebilir.¹⁷²

215. Mülkünü girilen kişinin de avukat hakkı vardır ve bu kendisine bildirilir. Ancak mülke girme ancak ve ancak sulh hakimi ya da yüksek yargı hakiminin verdiği bir müzekkere ile mümkündür. Bu girme ve arama, istisnai haller haricinde ve bu istisnai hal müzekkerede belirtildiği takdirde, gündüz yapılır. Çıkarılan emir mülküne girilen kişiye gösterilir, aramayı yapmakla yetkilendirilmiş kişi mutlaka durumu kişiye açıklar ve müzekkerenin bir nüshası verir. İlgili kişinin orada olmaması durumunda ise müzekkerenin bir kopyası mülkün görünür bir yerine asılır veya bırakılır. Kişi eğer arama yapılmasını güçleştiriyorsa, aramayı yapmakla yetkilendirilmiş görevli kapı ya da pencere kırmak da dahil olmak üzere güç kullanabilir. Ancak bu yapılmadan önce mülk sahibinin duyabileceği bir şekilde kendisine arama emri ve bu emrin amacı açıklanır. Eğer mülk sahibinin aramaya konu olan eşya ya da belgeyi imha etme ya da ortadan kaldırma tehdidi bulunuyorsa bu kural uygulanmaz. Mülkün aranması ya da mülke girilmesi esnasında gerçekleşen maddi zararlar komisyon tarafından tazmin edilir. Son olarak arama sırasında elde edilen eşya ya da belgeye ilişkin olarak mülk sahibi bunun özel/şahsi/gizli bilgiler içerdiği

¹⁶⁹ İnsan Hakları Komisyonu Yasası, Madde 9.

¹⁷⁰ İnsan Hakları Komisyonu Yasası, Madde 9.

¹⁷¹ Burada kullanılan "mülk" kavramı oldukça geniş bir kavramdır; zira İnsan Hakları Komisyonu'nun yasasına göre bu kavram arazi, herhangi bir bina ya da yapı, araç, her tür deniz taşıtı (bot, tekne, yelkenli vs.), hava taşıtı ve hatta konteynir ifade eder.

¹⁷² İnsan Hakları Komisyonu Yasası, Madde 10.

iddiasına dayanarak bu belgeyi göstermeyi ve/veya vermeyi reddediyor ve aramayı yapan görevli de söz konusu eşya ya da belgenin soruşturma için gerekli olduğuna inanıyorsa, yüksek mahkemeden bu eşya ya da belgeye el koymasını talep edebilir ya da herhangi bir mahkemenin mülk sahibinin bu iddiasının geçerliliğini doğrulayana kadar istenen eşya ya da belgenin emanete alınmasını isteyebilir.¹⁷³

216. Komisyona sorularına cevap vermemek, yemin ettikten sonra yanlış ya da eksik bilgi vermek, komisyonun işlerini engellemeye teşebbüs etmek, resmi kimliğini kullanarak komisyonu ya da üyelerini tahkir ve tezyif etmek, komisyona yürüttüğü soruşturmalarda gerekli desteği vermemek, giriş ve arama emrine uymamak suç olarak addedilir ve bu fiillerden sorumlu olan kişiler para cezasına ya da altı aydan fazla olmamak üzere hapis cezasına çarptırılabilir.¹⁷⁴

Üyelerin Atanması ve Bağımsızlık

217. Komisyon üyeleriyle komisyon çalışanları bağımsız ve tarafsız olarak çalışmalarını esastır. Bu bağımsızlığı garantilemek amacıyla devletin hiçbir organı, bu organların hiçbir görevlisi ya da başka bir kimse aksatmak ya da mani olmak amacıyla Komisyona müdahale edemediği gibi devletin tüm organları da komisyona destek vermekle yükümlüdür. Tarafsızlık konusunda ise hiç kimse maddi ya da başka çıkarları olan bir mesele için soruşturma yürütemez ya da yardım sunamaz.¹⁷⁵

218. Komisyon tüzel bir kişiliğe sahiptir ve hiçbir üyesi, çalışanı ve komite üyeleri ve komisyonun yetkilendirdiği herhangi bir kimse iyi niyetle sunduğu bulgu, rapor, görüş ya da tavsiyeleri yüzünden cezalandırılmaz; yani dokunulmazlıkları vardır.¹⁷⁶

219. Komisyon istediği zamanda yetkilerini kullanmak ve görevini yerine getirmedeki meselelerle ilgili olarak cumhurbaşkanına ya da parlamentoya ya da her ikisine birden başvurabilir. Devlet başkanına ve parlamentoya üç ayda bir düzenli raporlar sunar ve gerekli gördüğü takdirde herhangi bir zamanda da raporunu başkan ya da parlamentoya sunabilir. Bir ya da birden fazla komite kurabilir. Bunun için üyelerden birini ya da birden fazlasını atayabilir. Her komite için bir başkan belirler; eğer gerekliyse başkan yardımcısı da belirleyebilir. Komiteler komisyondan aldıkları direktiflere bağlıdır ve kendilerine verilen görev ve işlevlerin bitiminde komite komisyona rapor sunarlar. Komisyon herhangi bir zamanda herhangi bir komiteyi fes edebilir.¹⁷⁷

220. Komisyon üyeleri tam zamanlı ya da yarı zamanlı atanabilir ve üyelik 7 seneden fazla olamaz. En az beş üye tam zamanlı olmalıdır. Cumhurbaşkanı üyelerden birisini görevden alabilir ancak şu şartların oluşması gerekir: a) Bu isteğin karma komite tarafından talep edilmeli ve b) Millet Meclisi ve Senato karma bir oturumda bulunduğu ve hazır bulunan üyelerin en az yüzde 75'in oyuyla benimsenen bir kararı onaylamalıdır. Görev süresi dolan herhangi bir üye bir kez daha seçilebilir. Komisyon üyelerinden herhangi biri parlamentoya en az üç ay önceden bildirmek kararıyla istifa edebilir. Üyelerin görev süresi dolduğunda ve/veya öldüğünde ve/veya görevine son verildiğinde ve/veya istifası halinde yeni ilan edilir.¹⁷⁸

221. Komisyon çalışanlarının işe ve ödenekleri kabine ve Maliye Bakanlığı ile istişare edilerek belirlenir. Komisyonun bütçesi Adalet Bakanlığı üzerinden sağlanır ve harcamaları genel denetmenin denetimine tabiidir.

Şikayetlerin Alınması

222. Herkes kendi adına, bir grup adına, kamu yararı adına ya da bir kurum üyeleri adına temel haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle başvurabilir. Bunun yanı sıra komisyon herhangi bir temel özgürlüğün ihlali ya da ihlal edilmesi tehdidi durumunda devreye girebilir; yani re'sen

¹⁷³ İnsan Hakları Komisyonu Yasası, Madde 10 ve Madde 13.

¹⁷⁴ İnsan Hakları Komisyonu Yasası, Madde 18.

¹⁷⁵ İnsan Hakları Komisyonu Yasası, Madde 4.

¹⁷⁶ İnsan Hakları Komisyonu Yasası, Madde 17.

¹⁷⁷ İnsan Hakları Komisyonu Yasası, 5. ve 6. Maddeler.

¹⁷⁸ İnsan Hakları Komisyonu Yasası, 3. ve 11. Maddeler.

soruşturma başlatabilir.¹⁷⁹ Şikayetler yazılı verilmeli ve beraberinde destekleyici belgeler sunulmalıdır. Komisyon çalışanları okuma-yazması olmayanlarla herhangi bir sebepten ötürü yazmakta güçlük çeken kişilere yardımcı olur. Şikayetler posta ya da e-posta yoluyla alınabilir ve katip tarafından bir referans numarası verilerek kaydedilir. Şikayetçiye 14 gün içinde şikayetin alındığı bilgisi referans numarasıyla birlikte bildirilir. Komisyonun Johannesburg'da bulunan ana ofisinde ya da yerel ofislerde şikayette bulunmak mümkündür; ancak şikayette bulunabilmek için öngörülmüş zaman aşımının gerçekleşmesinden sonraki 3 sene olarak öngörülmüştür. Bu süre zarfında şikayette bulunmayanlar ya da bulunamayanlar bu gecikmenin makul nedenlerini açıklayarak şikayetlerini iletebilirler. Tüm süreç tamamen ücretsizdir ve alınan şikayetler üç gün içerisinde Yasal Hizmetler Programı'nda çalışanlara verilir. Çalışan 7 gün içerisinde ilk incelemeyi yapar ve bu ilk incelemeden sonra şikayet reddedilir ya da bir başka yere havale edilirse, bu işlem sebepleriyle birlikte şikayetçiye bildirilir.¹⁸⁰

223. Rivayet ya da dedikodu üzerine yapılan şikayetler, hakaret ya da aşağılama içeren şikayetler, mahkeme önünde halihazırda görülen şikayetler, işlenmiş bir suç hakkında temyize gitme düşüncesi ile verilen şikayetler, isimsiz şikayetler, mesnetsiz, yanıtıcı ya da hak ihlaliyle ilgisi olmayan şikayetler ve son olarak, komisyonun bilgilendirmesine rağmen dilekçesinin akıbetini 1 ay boyunca takip etmeyenler kişilerin şikayetleri reddedilir. Ancak bu gecikmeye ilişkin olarak şikayet sahibi makul sebepler sunarsa şikayet tekrar değerlendirilebilir. Aşağılama ya da hakaret içeren şikayetlerde ise şikayetçiye kullandığı dili düzeltmesinden sonra şikayetin tekrar değerlendirilebileceği bilgisi iletebilir.¹⁸¹ Komisyonun geriye dönük şikayetleri alabilmesindeki zaman sınırı 1994 senesidir. Ayrıca, yapılan şikayet bir devlet kurumun hakkındaysa ombudsmana, polisin ihlali hakkındaysa ise Bağımsız Şikayetler Müdürlüğü'ne, herhangi bir işveren hakkında ise Uzlaşma, Arabuluculuk ve Tahkim Komisyonu'na ve cinsiyete dayalı bir ayrımcılıkla Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komisyonu'na havale edilir.

224. Kabul edilen şikayetlerde uzlaştırma, müzakere, arabuluculuk, umuma açık duruşma ya da davalama Komisyon tarafından benimsenen çözüm stratejileridir. Kabul edilen şikayetler 90 gün içinde sonlandırılır, şikayetçiye bildirilir ve elde edilen bulgularla ulaşılan sonuçlar medyaya da açıklanabilir.¹⁸² Komisyonun verdiği kararlara itiraz yolu açıktır.

225. Umuma açık duruşmalar özellikle toplu şikayetlerde ya da belli bir grubu ilgilendiren konularda başvurulan bir yöntemdir; ancak açık duruşmada yer almakta tereddüt eden şikayetçi ya da kişiler kendilerinden istenen cevapları ve bilgileri yazılı olarak da sunabilirler. Duruşmanın yapılacağı tarih en geç 30 gün öncesinden ulusal bir gazetede kamuya duyurulur ve katılanlar ve tanıklar avukatla temsil edilme hakkına sahiptirler. Eğer şikayetçinin güvenliğini tehdit edecek ya da komisyonun çalışmalarına hanel getirecek bir durum söz konusuysa istisnai olarak kapalı celse uygulamasına da gidilebilir ancak kapalı celselerde dahil olmak üzere alınan kararlar kamuya açıklanır.¹⁸³

226. Davalama ise komisyonun sıklıkla başvurduğu çarelerden biridir. Birçok örnekte olduğu gibi Güney Afrika İnsan Hakları Komisyonu'nun da bağlayıcı bir karar verebilme gücü yoktur; yani komisyon yalnızca tavsiyelerde bulunabilir. Ancak ağır hak ihlallerinde ya da komisyonun öncelik verdiği konular olan "eşitlik" ve "yoksulluk" ile ilgili olan şikayetlerde komisyon söz konusu şikayeti mahkemeye taşıyabilir, mağdura hukuki destek sunabilir ya da mahkemeye *amicus curiae* sunabilir.

Ekonomik ve Sosyal Haklar ve İnsan Hakları Ulusal Kurumları: Genel Bir Değerlendirme

227. Güney Afrika İnsan Hakları Komisyonu'na ekonomik ve sosyal haklar konusunda verilen anayasal yetki kaynağını yalnızca uzun yıllardır insan hakları savunucularının vurguladığı "hakların bölünmezliği" ilkesinden değil; aynı zamanda ırk ayrımcılığı rejiminin yarattığı sosyoekonomik eşitsizliklerden almaktadır. Nitekim eğitimden sağlığa, istihdamdan konut

¹⁷⁹ South African Human Rights Commission, Complaints Handling Procedures, 1994, Madde 2.

¹⁸⁰ South African Human Rights Commission, Complaints Handling Procedures, 1994, Madde 3.

¹⁸¹ South African Human Rights Commission, Complaints Handling Procedures, 1994, Madde 4.

¹⁸² South African Human Rights Commission, Complaints Handling Procedures, 1994, Madde 5.

¹⁸³ South African Human Rights Commission, Complaints Handling Procedures, 1994, Madde 6.

hakkına kadar hayatın her alanında uygulanan devlet kaynaklı ayrımcılığın mirası Güney Afrika'da halen devam ediyor. Örneğin, 2005 yılı istatistiklere göre nüfusun yüzde 11'ini oluşturan beyaz gruptaki işsizlik oranı yüzde 3,6 iken, aynı oran siyah erkeklerde yüzde 45,6; beyaz nüfusun elde ettiği ortalama gelir ise siyah nüfusun elde ettiği gelirin neredeyse beş katına tekabül ediyor.¹⁸⁴ Dolayısıyla bu kökleşmiş eşitsizliklerin Güney Afrika İnsan Hakları Komisyonu'nun yetki alanına anayasal bir güvenceyle dahil edilmiş olması hiç de tesadüf değil.

228. Her ne kadar bu yetkinin gerek bütçe kısıtları gerekse de hükümetin izlediği makroekonomik politikalar ve ekonomi-politik tercihler nedeniyle tam anlamıyla kullanılabilirdiğini ifade etmek şimdilik zor olsa da, komisyonun elinde bulunan bu yetkiyi diğer yetkileriyle birleştirerek geliştirdiği farklı taktikler umut verici. Bir başka deyişle, Güney Afrika İnsan Hakları Komisyonu ekonomik ve sosyal haklar alanında yurttaşların bu haklara erişimini ve faydalanmasını gözlemleyip raporlama yapmak, yasal mevzuatta olan boşluk ya da eksikleri tespit edip tavsiyelerde bulunmak gibi "alışlageldik" yöntemlerin yanı sıra "davalama" ve "umuma açık duruşmalar" düzenleme yoluyla hem bağlayıcı kararların alınmasında hem de bu usullerin kamu nezdinde gerçekleştirilmesinden veya basın yoluyla kamunun geneline ulaşmasından faydalanarak bu alandaki haklara ilişkin farkındalığın artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

229. Komisyonun yetkilerini birleştirerek ivedi ve reel çözümler bulunduğu vakalardan birisi devlet tarafından oturdukları mahalleden tahliye edilmiş ve yeterli su, sanitasyon ve konutun bulunmadığı bir başka bölgeye yeniden iskan edilmiş bir topluluktan aldığı bir şikayet sayesinde gerçekleşti. O dönemde komisyonda çocuk hakları ve sosyal ve ekonomik haklardan sorumlu olan komisyon üyesi Charlotte McClain-Nhlapo, komisyonun sahip olduğu ihzar yetkisini kullanarak Konut ve Yerel Hükümetlerden Sorumlu Devlet Bakanı da dahil olmak üzere birçok hükümet yetkilisini mahallelinin yeniden iskan edildiği bölgeye çağırarak mahalle sakinlerine "neden yeterli düzenlemeler yapılmadığını" açıklamalarını talep etti. Konunun yaygın basın aracılığıyla daha geniş kitlelere ulaşması sayesinde, Devlet Bakanı mahalleye gelmese de, altında çalışan devlet görevlileri çağrıyla toplantıya katılmış ve toplantıdan hemen sonra mahallelinin sorunları çözülebilmişti.¹⁸⁵

230. 7-8 Kasım 2007 tarihleri arasında Komisyonu'nun Parktown'da bulunan ofisinde düzenlendiği "Konut, Konut Tahliyeleri ve Yeniden Sahiplik" başlıklı umuma açık duruşması ise bu alanda komisyon tarafından uygulanan bir diğer taktik.. Komisyon Resmi Gazete'ye 2 ay öncesinden ilan vererek konuyla ilgili tarafları düzenlenecek duruşma için görüş ve önerilerini istedikten sonra, duruşma tarihini hem kendi internet sayfasına koyarak hem de basın açıklaması yoluyla yaygın basına dağıtarak gerekli ilgiyi çekmeyi başarabildi. Öyle ki Gauteng Bölgesinde ikamet eden ve konut haklarının ihlal edildiğini iddia eden şikayetçilerin kurduğu komitelerin yanı sıra bölgede kredi temin eden banka temsilcileri ve Güney Afrika Bankacılık Derneği, tahliye emrini uygulayan güvenlik güçleri temsilcileri ve Yerel Şerifler Kurulu üyesi, Emlakçılar Kurulu, Gauteng Bölgesi Devlet Konut Bürosu yetkilileri ve avukatlar da dahil olmak üzere konunun neredeyse bütün tarafları duruşmaya yazılı ve sözlü olarak görüşlerini iletiler.¹⁸⁶

231. Komisyonun raporunda da vurgulandığı üzere umuma açık duruşmalar herhangi bir konuyla ilgili tüm tarafların bir araya gelmesini sağlayarak açık bir tartışma ortamı yaratmanın yanı sıra tüm paydaşlar için bir nevi "hesap verebilirlik" mekanizması işlevi görerek duruşmaya katılan herkese ve kamunun geneline o konu hakkında bir eğitim fırsatı da veriyor. Gerçekten de komisyon bu rapor ve duruşma sayesinde yalnızca Gauteng bölgesindeki konut hakkı konusunda değil ülkenin genelindeki duruma dikkat çekebildi. Bunu gerçekleştirirken de yukarıda belirtildiği gibi sadece konunun neredeyse tüm paydaşlarını bir araya getirme becerisini göstererek değil, aynı zamanda da resmi devlet söyleminden dışından konuşan

¹⁸⁴ Donald Treiman, "The Legacy of Apartheid: Racial Inequalities in the New South Africa", California Center for Population Research, Online Working Paper Series, Ekim 2005, http://www.ccpr.ucla.edu/ccprwps/series/ccpr_032_05.pdf, sayfa. 28. (Erişim 3 Ekim 2008)

¹⁸⁵ Ashraf Mahomed, "Building Effective Human Rights Commissions", New Tactics in Human Rights: A Resource for Practitioners, ed.Trícia Cornell et al., Helsinki Citizens' Assembly and The Center for Victims of Torture, 2004.

¹⁸⁶ South Africa Human Rights Commission, *Report on the Public Hearing on Housing, Evictions and Repossessions*, 2008.

aktörlere yer vererek- mesela konut hakkı ve zorla yerinden edilme alanındaki çalışmalarıyla dünyada önemli bir sivil toplum aktörü olan Konut Hakkı ve Tahliyeler Merkezi'nin (COHRE-Center on Housing Rights and Evictions) 2005 yılında yayınladığı ve sert eleştiriler içeren Güney Afrika raporunu kendi yayınladığı raporun arka plan çalışması olarak yer vererek- bağımsızlık konusundaki inanırlılığını bir kez daha kamu vicdanında sınama fırsatını değerlendirdi.

232. Bağımsız ve çoğulculuk konusunda Güney Afrika örneğinin yaptığı bir başka katkı ise komisyonun kurulduğu zaman o dönem başta olan hükümet gazetelere ilan vererek halkı komisyon üyelerini aday göstermeye davet etmiş olmasıdır.¹⁸⁷ Komisyon aynı zamanda kendi bünyesinde komitelerine sivil toplum örgütlerini davet etmektedir. Üyelerinin dağılımları da komisyona sivil toplumun yaptığı katkıyı ortaya koyuyor; nitekim şimdilerde görevde olan başkan Jody Kollapen İnsan Hakları için Avukatlar (Lawyers for Human Rights) örgütünün başkanlığından sonra bu göreve atandı. Kollapen'in yardımcısı klinik bir psikolog ve mülteciler konusunda uzman bir isim ve tam zamanlı üyelerden biri ilahiyatçı diğeri de uzun seneler polis teşkilatında çalışmış bir hukukçudan oluşuyor. Komisyonun tek yarı zamanlı üyesi de Anayasa ve İdare Hukuk profesörü.

233. Güney Afrika İnsan Hakları Komisyonu'nun medeni ve siyasal haklar alanında, özellikle de polis şiddeti ve işkence gibi alanlarda, ekonomik ve sosyal haklar alanındaki kadar aktif olabildiğini söylemek pek mümkün değil.¹⁸⁸ Bunun önündeki ciddi engellerden birisi de bu ihlalleri soruşturmada birincil yetkinin Polis Birimi içinde kurulmuş olan Bağımsız Şikayet Birimine verilmiş olması. Ancak komisyon bu alana da müdahil olmak için yetkilerini yaratıcı bir biçimde kullanıyor. Örnek olarak karakol nezarethanelerinde yetişkinlerde bir arada tutulan gençlerin istismara uğradığı haberini basından takip ettikten sonra re'sen bir soruşturma başlatıp Bağımsız Şikayet Birimi'ne de konuyu ele alması için iletmış.¹⁸⁹ Bu örnekten de görüldüğü üzere insan hakları ulusal kurumları ihlallerin giderilmesine ve önlenmesine katkıda bulunmanın yanı sıra, yetkilerini bağımsız bir biçimde kullanmak suretiyle insan haklarının desteklenmesi ve korunması ile görevlendirilmiş diğer devlet birimlerini de izleyerek görevlerini yerine getirmelerinde yardımcı olabilmektedir.

234. Tüm bu olumlu çabalara ve Güney Afrika genelinde dokuz farklı yerde ofislerinin olmasına rağmen, Güney Afrika İnsan Hakları Komisyonu'nun etkinlik bakımından bir takım ciddi sorunları bulunmaktadır. 2007 senesinde saygın bir uluslararası insan hakları hukuk profesörü olan ve aynı zamanda parlamenter olan Kader Asmal başkanlığında toplanan çok taraflı geçici komite, komisyonunun özellikle de marjinalize edilmiş gruplara erişimin yetersiz olduğunu ortaya koydu.¹⁹⁰ Zira bu rapor çerçevesinde yapılan araştırmaya göre genel olarak halkın % 65'i komisyonu bilse de, herhangi bir biçimde eğitim görmemiş nüfusun yalnızca yüzde 29'unun komisyonun varlığından haberdar olduğu bulundu.

235. Bu verileri ortaya koyan "Asmal Raporu" her ne kadar parlamenter tarafından kaleme alınmasından dolayı eleştirilmiş olsa da¹⁹¹, komisyonun yaşadığı sorunları dile getirmesi açısından önemli bir platform görevi gördüğünü söylemek mümkün. Nitekim raporun yazımı esnasında görüşülen Güney Afrika İnsan Hakları Komisyonu üyeleri ve çalışanları 1994 yılında çıkarılan Komisyon Yasası'nın artık eskidiğini ve yenilenmesi gerektiğini; bu denli geniş yetkiler verilmiş bir komisyona yalnızca beş üyenin atanmış olmasını; vatandaşların bilgi edinme taleplerinin yarısı kadarının cevapsız bırakıldığını ve bu nedenle devletçe yapılmış keyfi retlerin, cevapsız ya da eksik bırakılan soruların ve cevapsız bırakılan başvuruların incelenmesi için bağımsız bir inceleme komisyonu kurulması gerektiğini; parlamentodaki farklı parlamenter komitelerinin komisyonu "sürekli" davet etmemesini zira bunun komisyonu esas işlerini yapmaktan

¹⁸⁷ James Matshekga, ibid.

¹⁸⁸ Redress, *Reparation for Torture: A Survey of Law and Practice in 30 Selected Countries (South Africa Country Report)*, Mayıs 2003.

¹⁸⁹ Mahomed, ibid.

¹⁹⁰ Parliament of the Republic of South Africa, *Report of the ad hoc Committee on the Review of Chapter 9 and Associated Institutions*, Capetown, 31 Temmuz 2007. <http://www.pmg.org.za/node/14142>. (Erişim Tarihi: 7 Ekim 2008)

¹⁹¹ Lia Nijzink, *Code of Good Practice: Guiding Chapter 9 Institutions in their Interactions with the South African Parliament*, Civil Society Advocacy Programme, University of Cape Town, http://www.publiclaw.uct.ac.za/usr/public_law/staff/CSAP.pdf, s.34, 2007. (Erişim Tarihi: 7 Ekim 2008).

alıkoğunu ve bu nedenle parlamentodaki temas noktaları olan ve komisyonun parlamenterle sürekli etkileşimini sağlamak için kurulan Parlamento Ofisi'nin daha etkin kullanılarak bu davetlerin koordineli bir biçimde yürütülmesi gerektiğini ve son olarak da yetkileri çok geniş olduğundan diğer Bölüm 9 kurumlarıyla yetki alanı örtüşmesi yaşadıklarını ve bunun asgariye indirilebilmesi için bilgi bankalarının ortaklaştırılması ve savunuculuk faaliyetlerinin birlikte yapılmasını önerdiler.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ASYA-PASİFİK DENEYİMLERİ: AVUSTRALYA VE HİNDİSTAN

AVUSTRALYA: AVUSTRALYA İNSAN HAKLARI KOMİSYONU¹⁹²

Kurum: Avustralya İnsan Hakları Komisyonu (*Australian Human Rights Commission*)
Başkan: Catherine Branson
Akreditasyon Derecesi: A
Yasal Dayanağı: Özel Yasa (İnsan Hakları ve Eşit Fırsatlar Komisyonu Yasası) ve İlgili diğer Yasalar¹⁹³

236. 1986 yılında Dünya İnsan Hakları Günü olan 10 Aralık'ta "Avustralya İnsan Hakları ve Eşit Fırsatlar Komisyonu" adıyla 1981 yılında kurulmuş olan yarı-zamanlı insan hakları komisyonunun yerini alan ve 2008 yılında kurumsal kimliğini değiştirerek "Avustralya İnsan Hakları Komisyonu" adını alan komisyon Asya-Pasifik Bölgesi'nde ve dünyada başarılı sayılan kurumlar arasındadır.

237. Başlarda insan hakları, "ırk" ayrımcılığı ve cinsiyet ayrımcılığı konularından sorumlu üç komisyoner ve yarı zamanlı bir başkanla göreve başlayan komisyonun temel işlevi Avustralya'daki insan hakları alanında yapılan şikayetleri alma ve ülkenin uluslararası insan hakları standartlarına uyumunu izlemektir. Ancak daha sonraları kurumun yetki alanı çıkan yeni yasalarla genişletildi. Kişisel bilgilerin toplanması, depolanması, kullanılması ve korunmasının yanı sıra sınır ötesi bilgi akışını düzenleyen Mahremiyet Yasası ile bu alanla ilgili yeni komisyoner pozisyonu yaratıldı. Aynı sene Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmesi'ne uygun olarak komisyon istihdamda ayrımcılıkla da ilgilenmeye başladı ve bir sonraki sene de yalnızca doğrudan değil aynı zamanda dolaylı ayrımcılık türlerine karşı harekete geçmeye yetkili kılındı. 1992 senesinde yürürlüğe giren Engellilere Ayrımcılığın Yasaklanması Yasası ve 1993 yılında Aborjinlerin (Avustralya yerli halkı) korunması ve ayrımcılığa uğramaması için çıkarılan yasayla komisyoner sayısı daha da arttı.

238. 1995 yılında Yüksek Mahkeme'nin aldığı bir karar¹⁹⁴ komisyonun ayrımcılıkla ilgili şikayetlerde yasal bağlayıcılığı olan kararlar alamayacağına hükmetti. Bundan beş sene sonra da ayrımcılık şikayetleriyle ilgili duruşma yetkisi Federal Mahkeme'ye verilse de komisyonerlere mahkemelere *amicus curiae* olarak katılma görevi de verildi. 2005 senesinde bir önceki sene çıkan yasaya dayanarak Yaşa Dayalı Ayrımcılıkla ilgili komisyoner atanmasıyla komisyon şimdilerde başkandan ve beş komisyoner pozisyonundan oluşan ve Avustralya Adalet Bakanlığı'na bağlı olarak çalışan bir yapıya sahip durumda.¹⁹⁵

239. Avustralya devleti federatif bir yapıya sahip olduğundan ve anayasal monarşiye dayalı parlamenter demokrasi ile yönetildiğinden, diğer eyaletlerde de insan hakları ve ayrımcılıkla ilgili kurumlar ve kurullar mevcuttur¹⁹⁶ Bu kurul ve komisyonlar Avustralya İnsan Hakları Komisyonu'nun bir şubesi ya da parçası olarak değil, bağımsız olarak çalışırlar; ancak kurumsal olarak evrensel insan hakları normlarının teşvik edilmesi ve etkili olarak uygulanması ortak hedefi için birlikte çalışırlar.

Komisyonun görev ve yetkileri

240. 1986 tarihli Avustralya İnsan Hakları ve Eşit Fırsatlar Komisyonu Yasası'nın 11. maddesine göre Komisyon ayrımcılıkla ilgili şikayetleri soruşturmak ve uzlaştırmaya çalışmak; yasaları

¹⁹² Mevzuata ve tarihçeye ilişkin bilgiler, aksi belirtilmedikçe, Avustralya İnsan Hakları Komisyonu'nun resmi internet sayfasından - <http://www.hreoc.gov.au/> - ve senelik raporlarından derlenmiştir.

¹⁹³ 1975 tarihli "ırk" Ayrımcılığı Yasası (19-20 ve 29-40. maddeler); 1984 tarihli Cinsiyet Ayrımcılığı Yasası (48. ve 85-103. maddeler); 1988 tarihli Mahremiyet Yasası (19-80. maddeler); 1992 tarihli Engellilere Ayrımcılığın Yasaklanması Yasası (67. ve 113-120. maddeler); 1993 tarihli Yerli Yasası (201-203. maddeler) ve 2004 tarihli Yaşa Dayalı Ayrımcılığın Yasaklanması Yasası (53. madde)

¹⁹⁴ Hary Brandy v. Human Rights and Equal Opportunity Commission (1995) 183 CLR 245, <http://www.austlii.edu.au/au/cases/cth/HCA/1995/10.html> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2008).

¹⁹⁵ 5 farklı pozisyon olmasına rağmen bu pozisyonlar halihazırda 3 komisyoner tarafından yürütülüyor.

¹⁹⁶ Bu kurumlar başlıca New South Wales Ayrımcılık Karşıtı Kurul, Viktorya İnsan Hakları ve Eşit Fırsatlar Komisyonu, Tazmanya Ayrımcılık Karşıtı Komisyon, Güney Avustralya Eşit Fırsatlar Komisyonu, Queensland Ayrımcılık Karşıtı Komisyon, Batı Avustralya Eşit Fırsatlar Komisyonu ve Kuzey Bölgesi Ayrımcılık Karşıtı Komisyon'dur.

incelemek ve ilgili Bakanlığın isteği üzerine yasa tekliflerinde bulunmak, yaptığı incelemeler sonucunda insan haklarına aykırı ya da insan haklarıyla çelişen hükümleri Bakanlığa bildirmek; insan haklarıyla ilgili olan ya da olabilecek herhangi bir fiil ya da uygulamayı soruşturmak; insan haklarını destekleme ve bu yönde yapılacak kamusal tartışmaları teşvik etmek ve bu amaçla araştırma ve eğitim faaliyetlerinde bulunmak; devletin diğer birimlerinin insan hakları alanında yapacakları faaliyetleri ve çalışmalarını koordine etmek; re'sen ya da istek üzerine insan haklarıyla ilgili yasaların ya da tedbirlerin alınmasını talep etmek; re'sen ya da istek üzerine uluslararası anlaşmalara ya da benzeri belgelere Avustralya'nın taraf olmasını talep etmek; taraf olunan uluslararası anlaşmalarda yer alan hükümlerin iç hukukta içselleştirilmesi ya da iç hukukta bu hükümlerle çelişen düzenlemeler hakkında re'sen ya da istek üzerine hükümeti bilgilendirmek; insan haklarıyla ilgili alanlarda rehberler hazırlamak ve bunları yayınlamak ve ihtiyaç buyurduğu takdirde insan haklarıyla ilgili olan ya da görülmekte olan dava sonucu alınacak ya da alınabilecek kararın mevcut davaya halihazırda taraf olmayan kişileri de etkileyebileceğine inanılıyor veya çıkarılabilecek kararın komisyonun yetki alanları dahilindeki mevzuatı etkileyebileceği kanaati varsa veya kamu yararı varsa mahkemelerde görülen duruşmalara katılmak ve müdahil olmak ya da *amicus curiae* sunmakla görevlendirilmiştir.

241. Ancak yukarıdaki ikinci dipnotta da belirtildiği üzere komisyon görev ve yetkilerini yalnızca kendisini kuran yasadan almaz. Komisyon bünyesinden görev yapan Cinsiyet Ayrımcılığı Komisyoneri çalışma hayatında, konutta, eğitimde, mal, hizmet ve mekanlarla ilgili düzenlemelerde, mülkiyetin elden çıkarılmasında, klüp faaliyetlerinde ve Commonwealth (İngiliz Bağımsız Milletler Topluluğu) yasa ve programlarının idaresinde cinsiyet¹⁹⁷, medeni hal, hamilelik ve potansiyel hamilelik¹⁹⁸, ailevi sorumluluklar¹⁹⁹ temelinde yapılan ayrımcılığın yanı sıra cinsel tacizle ilgili şikayetleri almak, incelemek, soruşturmak ve bu konularda araştırma ve raporlama yaparak toplumsal farkındalığı artırmak ve yukarıda komisyona genel olarak verilen diğer yetkileri kullanmakla görevlendirilmiştir.

242. "İrk" ayrımcılığıyla ilgili komisyonde "İrk" Ayrımcılığı Yasası'nın kendisine verdiği yetkilerle kanun önünde eşitlik, kamudan herhangi bir bireyin eriştiği ya da erişim hakkının bulunduğu her türlü mekana ve vasıtaya (her türlü araç) erişim, toprak, konut ya da benzeri mülkiyet meseleleri, mal ve hizmet alımı, sendikalara üyelik, istihdam ve her türlü ilan gibi konuların yanı sıra "ırk" nefretini ya da önyargısını kamusal alanda ya da kamusal alanda bir başka kişinin duyabileceği bir mesafede söz, ses, resim ve yazı gibi vasıtalarla açıklayan veya savunan kişi ve/veya kurumlar hakkında re'sen ya da istek ve/veya şikayet üzerine komisyona verilen tüm yetki ve görevleri kullanmaya haizdir.

243. Benzer bir biçimde Yaşa Dayalı Ayrımcılığın Yasaklanması Yasası ile yaratılan komisyoner yukarıda belirtilen mekanlarda ve konularda kişilerin yaşı, mensup oldukları yaş grubu ya da kendilerine atfedilen yaşı nedeniyle uğradıkları ayrımcılıklarla²⁰⁰ ilgili şikayetlerde ve Engellilere Ayrımcılığın Yasaklanmasıyla ilgili komisyoner de istihdam ve diğer alanlarda engellilere yapılan ayrımcılık ve tacizle ilgili şikayetlerde komisyona verilen genel yetkileri kullanabilir.

244. Her ne kadar 2008 yılında yapılan değişikliklerle komisyonun kurumsal kimliğindeki adından "Eşit Fırsatlar" ibaresi çıkarılmış olsa da komisyon yasasının 30. ve 35. maddeleri komisyonun istihdamda eşit fırsatlar konusundaki rolünü düzenler. Bu maddelere göre komisyon yasal düzenlemelerin istihdamda eşit fırsat ilkesine muhtemel etkilerini incelemek ve Bakanlık tarafından istenildiği takdirde yasal düzenlemeler önermek, ayrımcılık yaratan sistematik

¹⁹⁷ Her ne kadar yasa "toplumsal cinsiyet" (gender) değil de "cinsiyet" (sex) kelimesini tercih etmiş olsa da, yasa metninde söz konusu ayrımcılık yasağının LGBTT (lezbiyen, gey, biseksüel, travesti ve transseksüel) bireyleri konu alan durumlarda da uygulanacağı belirtilmektedir. Bu konuyu Avustralya genelinde düzenleyen bir diğer yasa için bkz: 9 Aralık 2008 tarihli ve 144 sayılı yasa: "Same Sex Relationships Act"

¹⁹⁸ Söz konusu yasaya göre "potansiyel hamilelik" terimi çocuk taşıma ihtimali ya da arzusu olan, bu arzusunu dillendiren ve hamile olarak bilinen ya da algılanan kadınları kapsar.

¹⁹⁹ Yasada "aile" kavramı oldukça geniş olarak kullanılmakta ve yalnızca çekirdek aileyi değil aynı zamanda evlilik bağı ile bağlı olmayan heteroseksüel, homoseksüel ve biseksüel partner beraberliklerini de kapsar.

²⁰⁰ Söz konusu yasanın tanımladığı önemli bir nokta yaşa dayalı ayrımcılığın yalnızca doğrudan değil, ilgili yaş gruplarını dezavantajlı durumda bırakabilecek makul olmayan koşulların ya da şartların uygulanması ya da uygulanmasının önerilmesi gibi dolaylı olarak da yapılabileceğidir.

pratikleri incelemek, bu alanda gelen şikayetleri uzlaştırma yoluyla çözmek ve raporlamak ve uzlaşmanın mümkün olmadığı durumlarda ilgili bakanlığa rapor sunmak, eşit fırsatlar ilkesini teşvik etmek amacıyla eğitim ve araştırma faaliyetleri yürütmek ve re'sen ya da istek üzerine yasaların eşit fırsatlar üzerindeki etkisini inceleyen raporlar yazmak ve görüş bildirmekle sorumlu ve yetkilidir.

245. Komisyon her sene Haziran ayının 30. gününde hazırladığı senelik raporunu Adalet Bakanı'na sunar. Bakan kendisine sunulan bu raporun nüshalarını parlamento üyelerinin tamamına 15 iş günü içerisinde parlamentoda görüşülmek üzere dağıtmakla yükümlüdür. Bunun dışında bakan ya da başbakan herhangi bir zamanda komisyonu toplantıya çağırabilir.

246. Avustralya İnsan Hakları Komisyonu bu geniş yetkilerinin ve görev alanının dışında bireylerin ya da belli bir grubun haklarından faydalanmasını engelleyecek ya da çelişki yaratacak bir düzenleme öneremez ve istihbarat birimlerinin fiilleri ya da uygulamalarını soruşturamaz. Ancak bu düzenleme istihbarat birimlerinin eylemlerinin hukuki denetimden azat olduğu anlamına gelmez çünkü bu alanda komisyona yapılan şikayetler yine komisyon aracılığıyla Avustralya İstihbarat ve Güvenlik Ombudsmanı'na iletir.

Komisyon üyelerinin atanması ve bağımsızlığı

247. Başkan ve üyeler, Kraliçe tarafından atanan ve Avustralya monarşisinin temsilcisi olan Commonwealth Genel Valisine 7 seneliğine atanırlar. Üyeler görev süreleri sona erdiğinde bir kez daha atanabilirler. Atanacak üyelerin tamamının atanacakları pozisyonda kamu tarafından yeterli ve ehil kabul edebilecek ölçüde deneyimi olması şarttır. Atanan üye daha önce yargıçlık mesleğini yürütüyorsa, eski mesleğinin kendisine sağladığı özlük haklarının tamamını korur. İstihkaklar ve harcırah bağımsız olarak çalışan ve hakimlerin, milletvekillerinin ve diğer üst düzey kamu görevlilerin istihkaklarını tespit eden "İstihkak Komisyonu" (*Remuneration Tribunal*) tarafından belirlenir.²⁰¹

248. Başkan ve üyeler yine Commonwealth Valisi'ne dilekçelerini sunarak istifa edebilirler. Görevden alma koşulları ise komisyonun kanununun 41. maddesinde net olarak tanımlanmıştır. İlgili maddeye göre yolsuzluk, fiziksel ve/veya akli yetersizliğe düşme, tam zamanlı bir üyenin görevde bulunduğu sürece bakanlık onayı olmadan gelir getirici bir işte çalışması, mazeretsiz ve üst üste 14 gün bulunmama ya da 12 ay içinde mazeretsiz bir biçimde 28 günden fazla bulunmama, soruşturulan bir konuyla ilgili olarak doğrudan ya da dolaylı bir biçimde maddi çıkarı olduğu halde bunu bildirmeme sebeplerinden dolayı başkanın ve üyelerin görevlerine son verilebilir.²⁰²

249. Komisyonun kurucu yasasında komisyonun bağımsızlığı oldukça geniş bir biçimde ifade edilmiştir: Buna göre komisyon "işlevlerini yerine getirmek için gerekli ve münasip her türlü şeyi yapma yetkisine sahiptir." İsteddiği her zaman ilgili Bakanlıklara rapor sunabilir ve kişilere, hükümet ve hükümet dışı örgütlere danışabilir. Re'sen incelemeler ya da soruşturmalar yürütebilir ve bunu yürütmesi kanıt kurallarından bağımsızdır. Başkan, komisyon üyeleri ya da komisyon adına hareket etmeye yetkilendirilmiş herhangi bir kişi görevlerini hüsniyetle ifa ederlerken herhangi bir hukuki sorumlulukları yoktur.²⁰³

250. Komisyon kurumsal bir kimliğe sahiptir ve kendi mührü vardır. İsteddiği takdirde gayrimenkul satın alabilir ve kurumsal kimliğiyle dava açabilir. Komisyonunun bir üyesinin ya da komisyon adına hareket eden birisinin soruşturma ya da inceleme yapmasını engelleyen, aksatan, müdahale eden ya da bu kişileri taciz edenler özel kişiyse 1000 Avustralya doları, tüzel kişiyse 5000 Avustralya doları para cezasına çarptırılır. Komisyona bilerek yanlış ya da yanıltıcı bilgi ya da beyan verenlerle belge sunanlar da 6 aya kadar hapis cezasıyla cezalandırılırlar.²⁰⁴

²⁰¹ İnsan Hakları ve Eşit Fırsatlar Komisyonu Yasası, 37. ve 38. Maddeler.

²⁰² İnsan Hakları ve Eşit Fırsatlar Komisyonu Yasası

²⁰³ İnsan Hakları ve Eşit Fırsatlar Komisyonu Yasası, 13. ve 14. Maddeler ve Madde 48.

²⁰⁴ İnsan Hakları ve Eşit Fırsatlar Komisyonu Yasası, Madde 7 ve Madde 26.

251. Bu bağımsızlık güvencelerinin yanı sıra komisyon üyelerinin sorumlulukları da kanunda ifade edilmiştir. Örneğin komisyon tarafından yürütülen bir soruşturma ya da incelemede doğrudan ya da dolaylı bir şekilde maddi çıkarı olabilecek üye, bunu komisyon toplantısında açıklamak zorundadır. Üyenin bu beyanı kayda alınır ve ilgili üye komisyonun o konuda yaptığı hiçbir müzakereye katılmadığı gibi o konuyla ilgili kararlarda da rol alamaz. Bir diğer örnek olarak da herhangi bir zamanda komisyon üyesi ya da çalışanı olarak görev yapmış bir kişi komisyon belgelerini komisyon yasasında düzenlenen haller dışında hüsniyetten uzak bir şekilde kopyalar, ifşa eder ya da bir başkasına verirse 5000 Avustralya doları para cezasına ya da bir sene hapis cezasına ya da her ikisine birden çarptırılır.²⁰⁵

Şikayetlerin alınması ve soruşturulmasında uygulanan usuller

252. Ayrımcılığa uğradığı iddia eden herkes başvurabilir ya da komisyon başkanın isteği üzerine veya re'sen soruşturma başlatabilir. Başvurular kişisel olarak yapılabildiği gibi o kişi adına ya da aynı/benzer ayrımcılıktan muzdarip olan kişiler adına yapılabilir. Kişi isterse bağlı bulunduğu sendikada kişi adına başvuruda bulunabilir. Uganda İnsan Hakları Komisyonu'nun da uyguladığı "temsili şikayet uygulaması" Avustralya İnsan Hakları Komisyonu'nda da uygulanmakta ancak Avustralya'daki komisyon spesifik olarak ayrımcılıkla ilgilendiği için temsili şikayette bulunmanın koşulları daha farklıdır. Buna göre, şikayete konu olan kişi ya da kurumun aynı kişi ya da kurum olması ve ayrımcılık iddiasının benzer ya da aynı koşullarda gerçekleşmiş olması gerekir. Toplu şikayetlerle şikayetçiler isterlerse başvurularını geri çekme hakkına sahip ancak geri çekilen şikayetin incelenmesine ya da soruşturulmasına son vermedeki nihai karar, bu tür şikayetlerle doğrudan ilgilenen Başkan'a aittir. Başkan bu kararını alırken diğer şikayetçilerin de onayını almak zorundadır.²⁰⁶

253. Şikayette bulunan kişiyi korumak için komisyon yasasında açık hükümler mevcuttur. Mesela, komisyona şikayette bulunan ya da bulunmayı öneren, bir kişi ya da kurumun gerçekleştirdiği eylemin ya da fiilin insan haklarına aykırı olduğunu iddia eden, komisyona ya da komisyonun yetkili kıldığı görevliye bilgi, belge ve delil teslim eden ya da teslim edeceğini beyan eden kişiyi işe almayı reddeden, işine son veren ya da son vermekle tehdit eden, yıldırıma çalışan ya da zorlayan ya da maddi ve diğer cezalar ve benzeri disiplin cezaları veren gerçek kişiler üst sınırı 2500 Avustralya doları olan para cezasına ya da üç ayı geçmeyen hapis cezasına ya da her ikisine, tüzel kişilerse 10.000 (on bin) Avustralya dolarını geçmeyecek şekilde para cezasına çarptırılırlar.²⁰⁷

254. Komisyon şikayete konu olan eylem ya da fiilin herhangi bir insan hakkı ihlali yaratmadığına karar verirse, başvuru soruşturmanın açılmasını ya da sürdürülmesini istemiyorsa, olayın üzerinden 12 aydan uzun bir süre geçmişse ya da komisyon şikayetin ehemmiyetsiz, sırf zarar verme kastıyla açılmış, yanlış yorumlama sonucu doğmuş ya da mesnetsiz olduğuna kanaat getirdiyse, iletilen şikayet için bir başka hukuk yoluna başvurulmuşsa ve komisyon bu yolun etkili bir biçimde sonuç vereceğine inanıyorsa, bu hukuk yolu başvuru için makul bir biçimde mevcutsa, şikayete konu olan mesele bir mahkeme önünde görülüyorsa soruşturma başlatılmaz. Komisyon bu kararını açık sebepleriyle birlikte şikayetçiye iletir. Başvuruları komisyon tarafından ele alınmayan kişilerin komisyonun kendilerine kararını yazılı olarak bildirdiği günden sonraki 28 gün içinde itiraz için federal mahkemelere başvurma hakları vardır. Komisyon bu hakkını kullanmak isteyen kişilere gerekli formların doldurulmasında yardımcı olabilir. Eğer bu kişi mahkeme masraflarını karşılamakta güçlük çekecekse daha ileri yasal destek için kişi Adalet Bakanlığı'na başvurabilir.²⁰⁸

255. Toplu sözleşmeler ve diğer onaylı sözleşmeler ile herhangi bir işyerindeki ilamlar, taltifler ve mükâfatlandırmalar gibi endüstriyel alanda gerçekleşen bir düzenleme ya da fiilden dolayı ayrımcılığa maruz kaldığını iddia ederek komisyona şikayette bulunanlar Avustralya Endüstri

²⁰⁵ İnsan Hakları ve Eşit Fırsatlar Komisyonu Yasası, Madde 42.

²⁰⁶ İnsan Hakları ve Eşit Fırsatlar Komisyonu Yasası, Madde 46PA-PB-PC-PD-PG

²⁰⁷ İnsan Hakları ve Eşit Fırsatlar Komisyonu Yasası, Madde 26.

²⁰⁸ İnsan Hakları ve Eşit Fırsatlar Komisyonu Yasası, Madde 20, Madde 32 ve Madde 46PU

İlişkileri Komisyonu'na, ücretlendirmedeki değişiklikler ya da saptamalar sonucunda ayrımcılığa uğradıklarını iddia edenler İstihkak Komisyonu'na ve Silahlı Kuvvetlerdeki birimlerdeki ücretlendirme ile ilgili değişiklikler ya da saptamalardan dolayı ayrımcılığa maruz kaldıklarını iddia edenler ise Silahlı Kuvvetler İstihkak Komisyonu'na havale edilir. Ancak komisyon başkanının bu alandaki şikayetlerin komisyon tarafından görülmesine karar verme yetkisi de vardır.²⁰⁹

256. Komisyon başvurusunun şikayetini nasıl şekillendirmesi ya da nasıl yazıya dökmesine gerektiğine ilişkin yardım talebini mutlaka karşılamakla yükümlüdür. Eğer başvuru halihazırda alıkonulmuş yani özgürlüğü sınırlandırılmış ya da hareket etme özgürlüğünden mahrum bırakılmışsa, başvurusunun alıkonulduğu yerdeki memur, başvuruda bulunmak isteyen kişilere şikayet formu ve mühürlü kapalı bir zarf sağlamak, şikayeti aldıktan sonra lüzumsuz bir gecikmeye sebep vermeksizin komisyona iletmek, komisyondan gelen yazışmaları yine kapalı bir biçimde şikayetçiye ve yine lüzumsuz bir gecikmeye yer bırakmaksızın teslim etmek, bu kapalı zarfları ya da ilişkili belgeleri hiçbir biçimde açmamak yükümlülüğü altındadır. Komisyon gerek duyduğu takdirde bu sürecin tanımlanan bir biçimde yapılıp yapılmadığını denetleyebilir.²¹⁰

257. Komisyon incelediği ya da soruşturduğu bir meseleyle ilgili olarak herhangi bir bireyin bilgi ve/veya belge sunabileceğine dair bir inancı varsa, söz konusu kişiye yazılı bildirimde bulunarak belli bir tarih ve yerde bulunmasını isteyebilir. Bu kişi tüzel bir kişilikse o kurumun temsilcisi bu yükümlülüğün altındadır. Eğer talep edilen bilgi ya da belge istihbarat kurumundan elde edilmişse, bildirimde bulunulan kişi derhal bu durumu komisyona iletir. Çağrılan kişi yemin ettikten sonra kendisine sorulan soruları cevaplamakla yükümlüdür. Eğer bu kişi yemin ya da tasdik beyanında bulunmayı veya talep edilen bilgi veya belgeyi vermeyi reddediyor ya da vermiyorsa, özel kişiyse 1.000 Avustralya doları, tüzel kişiyse 5.000 Avustralya doları para cezasına çarptırılır. Hazır bulunması için yapılan bildirimde rağmen bu bildirimde uymaz ya da sorulan sorulara cevap vermeyi reddeder ya da cevap vermezse aynı para cezaları geçerlidir. Bunun istisnası kişinin makul bir sebep sunmasıyla mümkündür. Makul sebep sunamayan kişilere bilgi/belge vermeyi reddetme ya da vermemeden dolayı suç isnat edilebilir.²¹¹

258. Komisyon kişileri bilgi ve belge sunmak için çağırabileceği gibi soruşturduğu meseleyle ilgili olarak bir toplantı düzenlemeye karar verebilir ve kişilere bu toplantıda bulunma mecburiyeti getirebilir. Toplantının makul bir yerde ve zamanda yapılması gerekir. Başkan yine yazılı bir bildirimde bulunarak bu çağırma yapar. Hazır bulunma mecburiyeti getirilen kişi şikayetçi ya da hakkında şikayette bulunulan kişi ya da kurum olabileceği gibi, Başkan'ın vereceği bilgilerle soruşturmanın yürütülmesine katkıda bulunacağı kanaatinde olduğu bir kişi ya da şikayetin uzlaştırılmasında rolü ya da katkısı olabileceğine inandığı birisi de olabilir. Katılanlara katılım masrafları için yine makul bir harcırah verilir. Eğer çağrılan kişi engelliyse kendisi adına katılım için başka birini tayin edebilir. Bunun haricinde çağrıldığı halde toplantıda hazır bulunmayanlar ya da hazır bulunmama mazeretlerini komisyona iletmeyenler cezalandırılırlar.²¹²

259. Komisyon kendisine şikayette bulunan ya da bilgi sağlayan ya da sağlama niyetinde olan; doküman temin eden ya da etme niyetinde olan; delil sunan veya sunma niyetinde olan ve son olarak, görüş sunan ya da sunma niyetinde olan kişinin mahremiyeti ya da hakkı açısından özel bir durum olduğuna kanaat getirdiği takdirde bu kişinin kimliğinin açıklanmasını yasaklayabilir ve sunulan bu delil, bilgi ya da dokümanları yayınlamayabilir. Bu karara uymamak ceza kanununda da belirlenmiş olan "kusursuz sorumluluğu" doğurur ve fail gerçek kişiyse 1.000 Avustralya doları, tüzel kişiyse 5.000 Avustralya doları para cezasına çarptırılır.²¹³

²⁰⁹ İnsan Hakları ve Eşit Fırsatlar Komisyonu Yasası, Madde 46PW-PX- PY

²¹⁰ İnsan Hakları ve Eşit Fırsatlar Komisyonu Yasası, Madde 20/4B/6-7 ve 8.

²¹¹ İnsan Hakları ve Eşit Fırsatlar Komisyonu Yasası, Madde 46PI

²¹² İnsan Hakları ve Eşit Fırsatlar Komisyonu Yasası, Madde 46PJ-PK-PL

²¹³ İnsan Hakları ve Eşit Fırsatlar Komisyonu Yasası, Madde 49.

260. Komisyon istediği belgelere el koyabilir, nüshasını alabilir ya da alıntılar yapabilir. El konulan belgeleri tutma süresini belirleme komisyona aittir ve bu sürede belgeleri teslim eden kişinin yetkili kıldığı bir temsilci el konulan belgeleri inceleme hakkına sahiptir. Ancak bu hakkın istisnaları vardır: Avustralya'nın güvenliğini, savunmasını ve uluslararası ilişkilerine hanel getirebilecek bilgi ve belgeler; Kabine'nin ya da Kabine Komitesi'nin tartışmaları ve kararları; ceza hukukuna ilişkin olarak halihazırda yürütülmekte olan bir soruşturmanın selameti ya da soruşturulan kişinin adil yargılanma hakkına hanel getirebilecek bilgiler; kimliği gizli tutulmuş bir kişinin kimliğini açık edebilecek nitelikteki bilgi ve belgeleri ve kişilerin hayatıyla fiziksel güvenliklerini tehdit edebilecek niteliğe sahip olabilecek bilgileri ne komisyonun kendisi talep edebilir ne de bunları ilgili kişilerden ya da kurumlarda görevli olan kişilerde talep edebilir. Bunlar dışında komisyon yasasının belirlediği çerçevede bilgi sunan ya da belge sağlayan ya da komisyonun sorularına cevap veren kimsenin hukuken sorumluluğu yoktur.²¹⁴

261. Komisyon yürüttüğü soruşturma ya da yaptığı inceleme sonucunda gerçekleşen eylem ya da fiilin insan haklarına aykırı olduğuna karar verirse, bu aykırılıktan sorumlu olan kişi ya da kuruma bu fiiliyle ilgili olarak komisyona şahsen ya da temsilcisi aracılığıyla sözlü ve/veya yazılı beyan ve açıklamada bulunabilmesi için makul bir fırsat ve süre vermeden raporunu ilgili bakanlığa teslim etmeyecektir. Bu aşamada komisyon ayrıntılı raporunu tavsiyeleriyle birlikte ilgili birimlere, şikayetçiye ve ihlalden sorumlu olan kişiye iletir. Nihai aşamada ise bu ihlalin bir kez daha gerçekleşmemesi için alınacak önlemlere ilişkin tavsiyeler, ihlalden mağdur olan kişiye tazminat ödenmesi ya da bu ihlalin yarattığı zarar ve kaybın giderilmesi için diğer önlemlere ilişkin tavsiyeler gibi bilgilerin yanı sıra soruşturmanın nasıl yürütüldüğü ve raporun iletildiği kişinin ne tür adımlar attığı yer alır.²¹⁵

262. Komisyonun şikayetleri değerlendirirken başvurduğu esas çözüm yolu uzlaşmadır; ancak taraflar arasında uzlaşma sağlanamadığı durumlarda şikayet fesih edilir ve konu Federal mahkemeye taşınır. Komisyon bu hakkını yine 28 gün içerisinde kullanmak isteyen kişilere gerekli formların doldurulmasında yardımcı olabilir ve söz konusu kişi mahkeme masraflarını karşılamakta güçlük çekecekse daha ileri yasal destek için kişi Adalet Bakanlığı'na başvurabilir.²¹⁶

Genel Değerlendirme

263. Avustralya İnsan Hakları Komisyonu'nun Paris Prensipleri'nde öngörülen ilkelere sağladığı uyum yalnızca kurucu yasasında kendisine verilen " işlevlerini yerine getirmek için gerekli ve münasip her türlü şeyi yapma yetkisine sahiptir" ibaresinden değil, aynı zamanda da bu ibareyi yaratıcı ve geniş bir biçimde yorumlayabilmesinden kaynaklanıyor. Tabii ki bu geniş ifadenin etkili bir biçimde hayata geçirilmesinde izin veren yeterli maddi temeller ve soruşturma ve/veya inceleme başlatabilmesi için komisyonun "kanıt kuralından bağımsız" kılınması gibi ek düzenlemelerin katkısını gözden kaçırmamak gerekiyor.

264. Bu geniş yetkinin kullanıldığı en önemli alanlardan birisi de komisyonun ırkçı şiddet²¹⁷, mülteci çocukların alıkonulması²¹⁸, Aborjinlerin hakları²¹⁹ ve eşcinsel hakları²²⁰ gibi konularda gerçekleştirdiği "ulusal araştırmalar" olmuştur. Örneğin yasada kurumun kamuya açık duruşmalar düzenleme yetkisi açık olarak tanımlanmamış olsa da, komisyon yürüttüğü soruşturmalarda bu yöntem de başvurarak araştırmaya konu olan meselelerde paydaşların katılımının olabildiğince geniş olmasını sağlamıştır.

²¹⁴ İnsan Hakları ve Eşit Fırsatlar Komisyonu Yasası, Madde 24.

²¹⁵ İnsan Hakları ve Eşit Fırsatlar Komisyonu Yasası, 29, 35 ve 46PO Maddeler.

²¹⁶ İnsan Hakları ve Eşit Fırsatlar Komisyonu Yasası, 46PH ve PO Maddeler.

²¹⁷ Human Rights and Equal Opportunities Commission, *The Report of the National Inquiry into Racist Violence*, 1991.

²¹⁸ Human Rights and Equal Opportunities Commission, *A Last Resort? National Inquiry into Children in Detention*, 2004.

²¹⁹ Human Rights and Equal Opportunities Commission, *Bringing them Home: The 'Stolen Children' Report*, 1997 ve Human Rights and Equal Opportunities Commission, *Social Justice Report*, 2007.

²²⁰ Human Rights and Equal Opportunities Commission, *Same Sex-Same Entitlements: National Inquiry into Discrimination against People in Same Sex Relationships: Financial and Work Related Entitlements and Benefits*, 2007.

265. Mesela komisyon 2004 senesinde yayınladığı ve Avustralya'da mülteci çocukların alıkonmasıyla ilgili "Son Çare?" (*Last Resort?*) başlıklı raporu için mültecilerin tutuldukları merkezleri ziyaret edip, konuyla ilgili olan kişilerden ve sivil toplum kuruluşlarından ulusal medyada açık bir çağrı yaparak yazılı ve sözlü görüşlerini aldı, kamuya açık duruşmalar ve konferanslar düzenledi ve devletin ilgili birimlerinden bilgi ve belge talep etti. Bu raporun hazırlanması sırasında Alıkonma Sonrası Mültecilere Destek Koalisyonu adlı bir sivil toplum örgütü komisyonu "mültecilerin büyük bir çoğunluğunun içlerinde buldukları hassas konularından ötürü açık konuşmakta tereddüt edebileceğini, üstelik beyanlarının sonucunda mültecilik başvurularıyla ilgili kararların olumsuz etkilenebileceğinden çekinebileceklerini" işaret etmesi üzerine, komisyon yasada kendisine verilen bir yetkiyi kullanarak, inceleme sırasında komisyona bilgi, belge ve beyan sağlayan tüm sığınmacıların kimliklerinin gizli tutulacağına dair bir bildirge yayınladı.²²¹

266. Bu inceleme için yapılan ziyaretler Avustralya'nın farklı bölgelerindeki 11 merkezi kapsadı ve merkezlerin büyüklüğüne ve karabalıklığına bağlı olarak ziyaret süreleri bir gün ile dört gün sürdü. Bu ziyaretlerden sonra komisyon dördü merkez ofisinin bulunduğu Sydney'de, diğer dördü de Avustralya'nın çeşitli bölgelerinde gerçekleştirilen 8 adet kamuya açık duruşma gerçekleştirip, bu duruşmalara tutulma merkezlerinde daha önce katılan mültecileri, konuyla ilgili devlet birimlerinin temsilcileri, tutulma merkezlerinde daha önce çalışmış olan görevlileri, avukatları, sağlıkçıları, psikologları, öğretmenleri, sivil toplum örgütlerini, üniversiteleri ve ilgili diğer kişileri davet etti. Kamuya açık duruşmalarda gizli olarak tanıklık yapmak isteyen kişiler için yalnızca komisyon görevlerinin katıldığı "kapalı oturumlar" düzenlendi. Söz konusu rapor alıkonulan mülteci çocuklar ve aileleri ilgili olduğu ve tutulmanın yarattığı etkileri kapsamlı bir biçimde inceleme amacını taşıdığı için, komisyon üyeleri daha önce tutulma merkezinde kalan çocuklar ve ailelerle Avustralya'nın beş farklı kentinde işkence ve travma konusunda uzmanlaşmış psikologlar eşliğinde hedef grup mülakatları da yaptı.²²²

267. Komisyon raporlarının etkinliğini artırmak ve kamunun konuyu tartışmasını teşvik etmek amacıyla araştırma sürecinde konunun uzmanı olan akademisyenlere meselenin uluslararası alandaki uygulamaları ve var olan mevzuatı özetleyen ve ülkedeki durumun bu normlara uyumunu inceleyen tartışma raporları yazdırdı ve "gerçeklerle yüzleşin" başlığı altında broşürler dağıttı. Rapor yayınladıktan sonra da, toplumun bir kısmı için teknik olabilecek birçok detayı daha anlaşılır bir biçimde özetledi, öğretmenlerle işbirliği yapılarak, araştırılan konuyla ilgili bilinç düzeyinin artırılması için "öğretmen eğitim paketleri" geliştirdi ve hazırlanan belgeselleri kamuya açık duruşmalarda, okullarda ya da kendi binasında düzenlendiği oturumlarda gösterdi.

268. Tabii ki tüm bunları gerçekleştirirken komisyonun devletin desteğini her zaman aldığını söylemek mümkün değil. Örneğin "Son Çare?" başlıklı raporu için komisyon yetkililerinin Papua Yeni Gine'de bulunan kabul merkezini ziyaret etme talepleri dönemin Liberal-Ulusalcı Howard hükümeti tarafından reddedildi.²²³ Yine komisyon yetkililerinin 2007 yılında yayınladıklarını "Aynı Cinsiyet-Aynı Haklar" (*Same Sex-Same Entitlements*) başlıklı raporu için görüşmeler yaparken başbakan John Howard'ın başında bulunduğu Federal Kabine Haziran 2006'da devlet birimlerine bir yazı göndererek hiçbir federal kurum ya da ajansın soruşturmaya yazılı görüş vermemesini talep etti.²²⁴ Avustralya'daki sivil toplum örgütlerinin bu talebe gösterdiği yoğun muhalefetin de desteği ile dönemin komisyon başkanı John von Doussa aynı senenin Ağustos ayında Adalet Bakanı'na bir mektup yazarak ve yasanın komisyona verdiği "belge talep etme" hakkını kullanarak, ülkedeki ordu da dahil olmak üzere tüm devlet birimlerinin ilgili iç politikaları, rehber ilkeleri, talimatları, yönetmelikleri, genelgeleri, bölümlerden ve bakanlıktan gelen talimatları ve mahkeme kararlarını talep ederek Bakan'ın komisyona bu görevinde destek vermesini istedikten sonra sorun çözüldü.²²⁵

²²¹ Ibid, sayfa 36.

²²² Ibid, sayfa 37-43.

²²³ Ibid.

²²⁴ Same Sex-Same Entitlements, sayfa 159.

²²⁵ Ibid.

269. Ancak komisyonun yetkilerini kullanmada devletle yaşadığı sorunlar yalnızca bunlarla sınırlı değil. 2003 yılında dönemin Federal Adalet Bakanı olan Daryl Williams komisyonun yetkilerini yeniden düzenleyen bir yasa teklifi önerdi. Söz konusu teklifte Williams, komisyonun mahkemelerde *amicus curiae* olarak rol almasını Adalet Bakanı'nın iznine bağlamak, komisyondaki beş komisyonerin pozisyonlarının lağvedip yerine yarı-zamanlı çalışacak komisyonerin Adalet Bakanı tarafından atanmasını öneriyordu.²²⁶ Aslında bu plan dönemin muhafazakar-sağ hükümetin uzun zamandır mülteciler, anti-terör yasaları, eşcinsel birliktelikler gibi konularda uyguladığı politikalara birçok kere karşı çıkan ve mahkemelerde görülen davalara müdahil olan komisyonu etkisizleştirme planıydı. Nitekim Bakan Williams yaptığı açıklamada bu düzenlemeyle komisyonunun "müdahil olma işlevinde Avustralya toplumunun daha geniş bir kısmının çıkarlarının korunacağını" ileri sürmüştü, o dönem Melbourne'da düzenlenen bir konferansta Viktorya eyaleti Adalet Bakanı'nın bu düzenlemeyi eleştirmesi üzerine toplantıyı terk etmişti.²²⁷ Ancak bu önerinin üzerine sivil toplum kuruluşları Senato'nun Yasal ve Anayasal Mevzuat Komitesi'ni dilekçe yağmuruna tutarak, zaten oldukça kısıtlı yetkileri olan komisyonun bu düzenlemeyle tamamıyla etkisizleştirileceğini savunması ve komisyonunda kamuoyu desteğini arkasına alması sonucunda, yasa teklifi parlamentoda kabul için yeterli oy sayısını alamadı ve geri çekildi.

---

²²⁶ Rick Kelly, "Australian Government Attacks Human Rights and Equal Opportunities Commission", World Socialist Website, <http://www.wsws.org/articles/2003/may2003/hreo-m02.shtml> , 2 Mayıs 2003. (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2008)

²²⁷ Rick Kelly, Ibid.

HİNDİSTAN: İNSAN HAKLARI ULUSAL KOMİSYONU²²⁸

Kurum: İnsan Hakları Ulusal Komisyonu (*National Human Rights Commission, New Delhi, India*)
Başkan: Shri S. Rajendra Babu
Akreditasyon Derecesi: A
Yasal Dayanak: Özel Yasa (1993 tarihli İnsan Haklarının Korunmasına Dair Kanun²²⁹)

270. İnsan haklarının korunması ve desteklenmesi konusunda ülke içindeki aktörlerin eleştirilerini uzun yıllar görmezden gelmeyi tercih eden Hindistan, 1990'lı yıllarda şiddetini artıran Jammu-Keşmir bölgesindeki hak ihlalleri nedeniyle baskısını daha da fazla hissettiği uluslararası tepkiler üzerine 1993 senesinde İnsan Hakları Ulusal Komisyonu'nu kurma kararı aldı. Komisyonu kuran yasanın taslak görüşmelerinin yapıldığı 1992 senesinde, dönemin Hindistan İçişleri Bakanı S.B. Chavan'ın sözleri yeni kurulacak komisyonunun işlevinin devlet tarafından o dönemde nasıl algılandığını göstermesi açısından oldukça aydınlatıcıydı çünkü Chavan'a göre komisyonun amacı "yabancı ve yerel hak örgütlerinin yanlış ve siyasi amaçlı propagandalara karşılık vermektir."²³⁰ Nitekim bu açıklamadan bir ay sonra da, Parlamento Sözcüsü V.N. Gadgil de benzer bir beyanda bulunarak, Hindistan İnsan Hakları Ulusal Komisyonu'nun "bulgularının, sivil toplum örgütlerinin önyargılı ve tek taraflı raporlarını düzeltici nitelikte olacağını ve siyasi amaçlı uluslararası eleştirilere etkili bir cevap olacağını" öne sürdü.²³¹

271. Bu tür bir zihniyet yapısının hakim olduğu ortamdan beklenebileceği üzere, sivil toplum kuruluşları, komisyonu oluşturacak ve yetkilerini düzenleyecek yasa taslağının müzakere edildiği toplantılardan dışlandı ve 1993 yılında çıkarılan "İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin Kararname"yi müteakiben kabul edilen "İnsan Haklarının Korunmasına Dair Kanun" ile yetkileri ve işlevleri oldukça sınırlı olarak tasarlanan ulusal komisyon kurulmuş oldu. Ancak komisyon, yasada kendisine verilen kısıtlı yetkilerden biri olan "komite oluşturma" gücünü kullanarak, 1998 yılında başkanlığını Baş Yargıç A.M. Ahmadi'nin üstlendiği ve "Ahmadi Komitesi" olarak da bilinen "İnsan Haklarının Korunmasına Dair Kanunu Gözden Geçirme Komitesi"ni kurdu. Komite 2000 yılında tamamlanan komite raporunu merkezi hükümete ileterek yetkilerinin genişletilmesini talep etti.²³² Ne var ki Hindistan hükümeti komitenin raporundaki önerilerin bir kısmını 2006 yılında dikkate alarak kurucu kanunda bir takım değişikliklere gitti. Tabii ki bu kısmi değişikliklerin 2006'da yapılmış olması tesadüfi değildi; nitekim 2006 yılı, Ulusal Komisyon'un ICC nezdinde akreditasyon derecesinin periyodik olarak gözden geçirileceği yıla tekabül ediyordu.

272. Bu kısmi değişiklikler her ne kadar yasadaki önemli boşlukları doldursa da, kurumun asli ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılamaktan hala uzak ancak tüm bu kısıtlamalara rağmen, Hindistan İnsan Hakları Ulusal Komisyonu'nun bazı alanlarda başarılı, bazı alanlarda da büyük hayal kırıklıkları yaratmış olan bir kurum olduğunu iddia etmek mümkün.

Komisyonun görev ve yetkileri

273. Komisyonun kurucu yasasının 11. maddesine göre, komisyon "re'sen, mağdurun ya da mağdur namına birinin şikayeti ya da herhangi bir mahkemenin emri ya da talimatıyla insan hakları ihlallerini ya da ihlali teşvik eden bir fiili ya da bu tür bir ihlalin önlenmesinde ihmali bulunan bir kamu görevlisini soruşturmak; insan hakkı ihlalliyile ilgili bir mahkemede görülmekte olan herhangi bir işleme müdahil olmak; devletin kontrolünde olan ve bireylerin alıkondukları ya

²²⁸ Mevzuata ve tariheyle ilişkin bilgiler, aksi belirtilmedikçe, Hindistan İnsan Hakları Ulusal Komisyonu'nun resmi internet sayfasından <http://nhrc.nic.in/> - ve senelik raporlarından derlenmiştir.

²²⁹ Yasada 2006 yılında önemli değişiklikler yapılmıştır.

²³⁰ Asia Pacific Human Rights Network, "National Human Rights Institutions in Asia Pacific Region", *Report of the Alternate NGO Consultation on the Second Asia-Pacific Regional Workshop on National Human Rights Institutions*, Mart 1998.

²³¹ Asia Pacific Human Rights Network, *ibid.*

²³² Asia Pacific Human Rights Network, *Wasted Opportunity to Reform India's NHRC, Human Rights Features*'in içinde, HRF/160/7, 28 Şubat 2007.

da tedavi, ıslah ya da koruma amaçlı olarak konuldukları her türlü cezaevi ve diğer kurumlara, orada bulunan kişilerin hayat şartlarını incelemek ve devlete bu yönde tavsiye bulunmak üzere ziyaret etmek; insan haklarının korunması amacıyla anayasaca korunan ya da anayasada yer alan ya da yürürlükte olan mevzuattaki koruma mekanizmalarını gözden geçirmek ve bunların etkili bir biçimde uygulanması için tedbirler tavsiye etmek; insan haklarından yararlanılmasına engel teşkil eden faktörleri, terörist faaliyetler de dahil olmak üzere gözden geçirmek ve uygun olan çözüm önerine tavsiye etmek; insan haklarıyla ilgili sözleşmeleri ve diğer uluslararası belgeleri inceleyip bunların etkili bir biçimde uygulanması için tavsiyelerde bulunmak; insan hakları alanında araştırmalar yapmak ve araştırma yapılmasını teşvik edip desteklemek; toplumun farklı kesimlerine insan hakları duyarlılığını yaymak ve bu hakların korunması için var olan tedbirlerin toplum tarafından bilinmesini yayınlar, basın, seminerler ve diğer yollarla sağlamak; insan hakları alanında çalışan sivil toplum örgütlerinin ve kurumların çabalarını teşvik etmek ve insan haklarının korunması için lüzumlu gördüğü diğer işlevleri yürütmekle görevlendirilmiştir.

274. Bunların dışında komisyon, eyalet komisyonlarından herhangi birinin ele aldığı ya da bir yasayla kurulmuş ve halihazırda yürürlükte olan bir başka komisyonun görüştüğü şikayetleri kabul edemez ve insan haklarını ihlal ettiği iddia edilen fiilin işlenmesinin üzerinden bir sene geçtikten sonra soruşturma başlatamaz.²³³ Komisyonun ayrıca ve şaşırtıcı bir biçimde, Jamnu-Keşmir eyaletinde yetkilerini kullanması da kısıtlanmış durumdadır.

275. Komisyon inceleme ve soruşturma, yaparken, Hindistan Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu uyarınca, ülkedeki herhangi bir sivil hukuk mahkemesine verilen aşağıdaki yetkilere sahiptir:

- Tanıklara celp göndermek, gerekirse zorla hazır bulunmalarını sağlamak ve yeminli olarak sorular sormak,
- Herhangi bir dokümanın bulunmasını ve çoğaltılmasını emretmek,
- Delil teşkil edecek yeminli ve yazılı ifadeleri almak,
- Herhangi bir kamu kaydını ya da kopyasını herhangi bir mahkemeden ya da devlet biriminden talep etmek ve
- Tanıkların ya da belgelerin incelenmesi için komisyonlar oluşturmak.²³⁴

Üyelerin atanması, görev süreleri, görevden alınmaları ve bağımsızlık

276. Komisyon daha önce Anayasa Mahkemesi Baş yargıçlığı görevinde bulunmuş olması gereken başkan ve dört üyeden oluşur. Bu dört üyeden biri Anayasa Mahkemesi'nde yargıçlık yapıyor veya yapmış olmalı; diğer üye Yüksek Mahkemelerin birinde baş yargıç görevinde bulunmuş ya da halihazırda bu görevde olmalı; son iki üye ise insan hakları alanında pratik tecrübeleriyle bilinen kişiler olmalıdır. Halen görevde olan Anayasa Mahkemesi başyargıcı ya da Yüksek Mahkeme başyargıcı Hindistan Başyargıcına danışılmaksızın atanamaz. Ulusal Azınlıklar Komisyonu, Ulusal Kastlar Komisyonu, Ulusal Kavimler Komisyonu ve Ulusal Kadın Komisyonu'nun başkanları da, re'sen, mağdurun ya da mağdur namına birinin şikayeti ya da herhangi bir mahkemenin emri ya da talimatıyla insan hakları ihlallerini ya da ihlali teşvik eden bir fiili ya da bu tür bir ihlalin önlenmesinde ihmali bulunan bir kamu görevlisini soruşturma görevi dışındaki tüm tanımlanmış komisyon görevlerinde doğal üye sayılırlar.²³⁵

277. Komisyon başkanı ve üyeler Cumhurbaşkanı tarafından 5 seneliğine atanır. Bu atamalar, kural olarak, başbakan, parlamentonun alt kanadı olan Millet Meclisi'nin (*House of People*) sözcüsü, İçişleri bakanı, Millet Meclisi'ndeki muhalefet partisi lideri, parlamentonun üst kanadı olan Eyaletler Konseyi'ndeki (*Council of States*) muhalefet partisi ve yine Eyaletler Konseyi'ndeki başkan yardımcısından oluşan bir komitenin tavsiyeleri alındıktan sonra gerçekleşir. Başkan haricindeki komisyon üyelerinin görev süreleri dolduktan sonra bir kez daha atanabilmeleri

²³³ İnsan Haklarının Korunmasına Dair Kanun, Madde 36.

²³⁴ İnsan Haklarının Korunmasına Dair Kanun, Madde 13.

²³⁵ İnsan Haklarının Korunmasına Dair Kanun, Madde 3.

mümkündür ancak hiçbir komisyon üyesi 70 yaşını doldurduktan sonra görevde kalmaz.²³⁶ 278. Tüm üyeler cumhurbaşkanına yazılı olarak istifalarını sunabilirler. Bunun dışında başkan ve üyeler ancak Yüksek Mahkeme'nin haklarında açtığı tahkikat sonucunda görevi kötüye kullanma ve salahiyetsizlik durumları ispatlandığı takdirde ve ancak cumhurbaşkanı tarafından görevden alınabilirler. Mali yetersizliğe düşmek, komisyon üyeliği süresinde görevi dışında maddi kazanç sağlayacağı bir başka işte çalışmak, bedensel ve akli maluliyet, akli melekelerini yitirmek ve bunun da yetkili bir mahkeme tarafından ilan edilmesi ve son olarak, cumhurbaşkanı tarafından ahlaksız olarak sayılabilecek bir suçtan dolayı hapse mahkum olmak gibi istisnai durumlarda cumhurbaşkanı komisyon başkanı ya da üyelerini görevden alabilir.²³⁷

279. Merkez Delhi'dedir ve komisyon merkezi hükümetten önceden onay almak suretiyle Hindistan'ın diğer bölgelerinde ofisler açabilir. Komisyon, merkezi hükümete yıllık raporlar sunmanın dışında istediği her zaman yetki alanındaki konulara ilişkin olarak özel raporlar sunabilir. Hükümet bu raporları parlamentoda görüşür ve atılan adımlara ilişkin olarak hazırladığı belgeyi de raporla birlikte dağıtır. Bu ekte tavsiyelere neden uyulmadığı da açıklanmalıdır.²³⁸

280. Hüsniyetle hareket eden komisyon üyelerinin hukuki sorumluluğu yoktur. Başkanının uygun göreceği yer ve tarihte toplanılır. Komisyonun, ayrıca, kendi işleyişine ilişkin olarak usuller belirleme hakkı vardır. Yine usullere ilişkin olarak tüzükler de çıkarabilir, ancak bunun için merkezi hükümetin ön onayı gereklidir.²³⁹

Şikayetlerin alınması ve soruşturulması

281. Komisyon yasasında tanımlandığı şekliyle "insan hakları" terimi, anayasada garanti altına alınmış hak ve hürriyetlerle, uluslararası sözleşmelerde yer alan ve Hindistan mahkemelerinde de uygulanabilir olan, bireylerin yaşam, hürriyet, eşitlik ve onurlarıyla ilgili haklar anlamına gelir.

282. Hükümetin herhangi biriminden bilgi ya da raporu kendi belirlediği bir zaman süresinde isteyebilir. İstenilen bilgi ya da rapor bu süre zarfında iletilmezse, komisyon şikayeti kendi başına soruşturmaya başlar. Gelen bilgi ya da rapor sonucunda komisyon gerekli adımların atıldığını ya da ilgili hükümet birimlerince incelemeye alındığına kanaat getirir ya da herhangi bir ileri incelemeye gerek görmezse şikayeti ele almayabilir ve bu kararını şikayetçiye bildirir.²⁴⁰

283. Komisyon- yürürlükte olan diğer yasalardan doğan imtiyazları saklı kalan kişiler haricinde herhangi bir kişiye, yürütmekte olduğu soruşturmada yararlı ya da ilgili olabileceğine inandığı bilgiyi verme mecburiyeti getirebilir. Yasal olarak mecbur olduğu takdirde kasıtlı olarak bilgi vermeyen kişiler bir aya kadar hapis cezasına ya beş yüz rupee kadar para cezası ya da her ikisine birden çarptırılır. Yanlış olduğunu bilerek yalan bilgi veren kişi ise, 6 aya kadar hapis, 1000 rupee kadar para cezası ya da her ikisine birden çarptırılır.²⁴¹

284. Adı Resmi Gazete'de yayınlanarak göreve gelmiş bir komisyon üyesi ya da bir başka üye, komisyonun yürüttüğü soruşturma ile ilgili olabileceğine inandığı bir belgenin bulunduğu herhangi bir binaya ya da yere girmeye, bu belgeye el koymaya ya da alıntılar yapmaya ya da belgenin nüshasını almaya yetkilidir. Herkesin bu kişiye serbest girişi sağlama zorunluluğu vardır ve girişin sağlanmadığı hallerde zor kullanma gerçekleşebilir. Söz konusu kişinin belgeyi sakladığından şüpheleniliyorsa üzeri aranabilir. Gerek üst gerekse de diğer aramalar yapılmadan önce çevreden en az iki kişi aramaya tanık olarak çağrılır. El konulan belgelere ve tutanağa bu tanıklarda imza atar. Ev sahibi ya da onun namına hareket kişinin arama esnasında evde bulunmaya ve el konulan eşya/belge listesini görmeye hakkı vardır. Bu listenin

²³⁶ İnsan Haklarının Korunmasına Dair Kanun, Madde 4 ve Madde 6.

²³⁷ İnsan Haklarının Korunmasına Dair Kanun, Madde 5.

²³⁸ İnsan Haklarının Korunmasına Dair Kanun, Madde 3, Madde 10 ve Madde 20.

²³⁹ İnsan Haklarının Korunmasına Dair Kanun, Madde 38 ve Madde 40(B)

²⁴⁰ İnsan Haklarının Korunmasına Dair Kanun, Madde 17.

²⁴¹ İnsan Haklarının Korunmasına Dair Kanun, Madde 13(2) ve Hindistan Ceza Kanunu, Madde 176-177

bir kopyası kendisine de verilir.²⁴²

285. Komisyon işlemlerini yürütürken bir hukuk mahkemesi olarak addedilir. Hindistan Ceza Kanunu'nun 175. (basılı ya da elektronik belge verme zorunluluğu bulunmasına rağmen bunu kasten yerine getirmeyenler), 178. (yemin etmeyi reddedenler), 179. (yetkili kamu görevlisinin sorularına yanıt vermeyi reddedenler), 180. (verdiği ifadeyi imzalamayı reddedenler) ve 228. (mağdurların kimliğini ifşa edenler) maddelerinin olduğu hallerde, komisyon bir tutanak hazırlayıp ilgili kişinin ifadesini aldıktan sonra davayı sulh hakimliğine havale eder.²⁴³

286. Komisyon, merkezi hükümet ya da eyalet hükümetinin mutabakatıyla, merkezi hükümetin ya da herhangi bir eyalet hükümetinin soruşturma birimlerinden ya da bu birimlerdeki görevlilerden ya da ilgili birimlerin hizmetlerinden faydalanabilir. Hizmet alınan bu kişi ya da kurum komisyonun talimatı ve kontrolüyle tanıklara celp göndermek ve gerekirse zorla hazır bulunmalarını sağlamak, herhangi bir dokümanın bulunmasını ve kendisine çoğaltılmasını emretmek ve herhangi bir kamu kaydını ya da kopyasını istediği devlet biriminden talep etmek hakkına haiz olur. Yine bu hizmeti sağlayan kişi ve kurum, komisyonun istediği bir vakayı soruşturur ve komisyon tarafından belirlenen bir süre içinde raporunu teslim eder. Komisyon bu raporu kontrol etme hakkını saklı tutar ve gerekli gördüğü takdirde bu kişinin ya da kurumun nasıl çalıştığını da denetleyebilir.²⁴⁴

287. Komisyona beyan veren bir kişi, komisyonun sorusu üzerine bir soruşturmaya ilgili olarak verdiği sürece, beyanları aleyhine adli ya da hukuki bir soruşturma ya da işlemde kullanılamaz. Ek olarak, komisyon, yürütmekte olduğu soruşturmanın herhangi bir safhasında gerekli görürse ve bu kişinin itibarının soruşturmadan olumsuz etkilenebileceği görüşündeysen, söz konusu kişiye kendisini savunması için sözlü savunma yapma ve delil sunma hakkı verir ancak bu hak yalan tanıklık yapanlar için uygulanmaz.²⁴⁵

288. Soruşturma esnasında ya da sonrasında, komisyon ihlalin gerçekleştiğine kanaat getirirse, ilgili hükümet birimine ya da diğer makamlara, şikayetçiye ya da ailesine tazminat ödenmesi ya da zararının karşılanması tavsiye edebileceği gibi, ceza davasının açılması ya da diğer uygun mekanizmaların başlatılması için harekete geçebilir. Bunun dışında Yüksek Mahkeme'ye ya da Temyiz Mahkemesi'ne gerekli emir, ilam ya da talimatların verilmesi için de başvurabilir. Son olarak da, ilgili hükümet birimi ya da makamına, soruşturmanın herhangi bir safhasında, mağduru kendisine ya da ailesine derhal geçici bir yardım sağlanmasını tavsiye edebilir.²⁴⁶

289. Soruşturmanın sonunda, komisyon hazırladığı raporu tavsiyeleriyle birlikte ilgili birime gönderir ve raporu alan birim, komisyonun belirleyeceği bir zaman diliminde ya da en geç 1 ay içinde, rapora ilişkin görüşlerini ve eğer aldıysa, ne tür tedbirler aldığını komisyona iletir. Komisyon daha sonra raporu, tavsiyelerini, birimlerden gelen görüşleri ve ne tür tedbirler alındığını açıklayan nihai raporunu yayınlar ve mağdura ya da temsilcisine iletir.²⁴⁷

290. Silahlı kuvvetlerin sorumlu olduğu iddia edilen hak ihlalleri şikayetleriyle ilgili olarak da komisyon re'sen ya da başvuru üzerine merkezi hükümetten rapor talep edebilir. Aldığı rapor ve bilgileri inceledikten sonra şikayeti ret edebilir ya da ilgili birimlere tavsiyelerde bulunabilir. Tavsiyeleri alan birimler yine komisyonun belirleyeceği bir zaman diliminde ya da en geç 3 ay içinde, görüşlerini ve aldığı tedbirleri bildirir. Son aşamada ise kapsamlı nihai rapor hazırlanır, yayınlanır ve şikayetçiye ya da temsilcisine iletir.²⁴⁸

²⁴² İnsan Haklarının Korunmasına Dair Kanun, Madde 13(3) ve Hindistan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, Madde 100.

²⁴³ İnsan Haklarının Korunmasına Dair Kanun, Madde 13(4).

²⁴⁴ İnsan Haklarının Korunmasına Dair Kanun, Madde 14.

²⁴⁵ İnsan Haklarının Korunmasına Dair Kanun, Madde 15-16.

²⁴⁶ İnsan Haklarının Korunmasına Dair Kanun, Madde 18.

²⁴⁷ İnsan Haklarının Korunmasına Dair Kanun, Madde 18.

²⁴⁸ İnsan Haklarının Korunmasına Dair Kanun, Madde 19.

Kısıtları, Başarıları ve Hayal Kırıklıklarıyla Hindistan İnsan Hakları Ulusal Komisyonu:

291. İnsan hakları ve demokratikleşme alanlarında inanılırlıkları ciddi bir biçimde gölgelenmiş diğer ülke örneklerinde olduğu üzere, Hindistan deneyimi de özellikle de şikayetlerin soruşturulmasında uygulayacağı usullerde sahip olduğu ciddi yetkilerle öne çıkar. Ancak bu yetkilerin komisyonu gerçek anlamıyla etkili bir organ olarak faaliyet göstermesini sağlayamamasının temel nedenlerinden biri de, komisyonun kurucu yasasının "insan hakları" kavramına bakışıdır. Örneğin, 2006 yılında yapılan değişikliğe kadar yasada geçen "uluslararası anlaşmalar" teriminden yalnızca BM Ekonomik ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ve Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi kastediliyordu.²⁴⁹ Her ne kadar 2006 yılında ilgili tanıma "diğer benzeri sözleşmeler" kelimeleri eklenmiş olsa da, Hindistan'ın onayladığı birçok uluslararası sözleşmelere koyduğu çekinceler ve BM İşkenceye Karşı Sözleşme (CAT) gibi seneler önce-1997- imzalamış olmasına rağmen onaylamadığı sözleşmeler, bu yeni eklentiye çok da anlamlı kılmamaktadır.

292. Hindistan'daki komisyonun yetki alanıyla ilgili yaşadığı en ciddi sıkıntı ise silahlı kuvvetlerle ilgili soruşturma gücünün oldukça kısıtlı olmasıdır. Bu bölümün en başında da belirtildiği üzere, Hindistan'ın ulusal bir insan hakları komisyonu kurmasının önünü açan en önemli etkenlerden birinin faillerinin çoğunlukla ordu mensuplarının olduğu ve Jamnu-Keşmir'de yaşanan hak ihlalleri olmasına rağmen, komisyonun buradaki yetkileri oldukça kısıtlıdır. Hindistan makamlarının bu kısıtlamayı savunurken kullandığı argümanlardan biri de söz konusu bölge de dahil olmak üzere Hindistan'ın 17 eyaletinde kurulmuş olan eyalet insan hakları komisyonlarıdır. Gerçekten de ulusal komisyonun kurucu yasasının 21-29 maddeleri eyalet komisyonlarının kurulmasını düzenler; ancak bu komisyonların kurulmasını eyalet hükümetlerinin inisiyatifine bırakır.²⁵⁰ Kurucu yasa, eyalet insan hakları komisyonlarının kurulmasını, yetkilerini, üyelerinin atanması, görevden alınması ve finansal kaynakları gibi birçok meseleyi düzenlese de, ulusal komisyonla bu yerel komisyon arasındaki ilişki biçiminin nasıl olacağı ya da olmasına gerektiğine ilişkin olarak yetki alanı çatışması dışında herhangi bir düzenleme yapmaz. Kaldı ki bu komisyonların etkinliği de tartışmalıdır. Örneğin 1995 yılında kurulmuş olan Batı Bengal Eyalet İnsan Hakları Komisyonu 2004 senesine kadar sadece bir defa yıllık rapor yayınladı. Assam'da bulunan komisyonda da finansal kaynaklar çok kıt olduğu için, komisyonun üyelerine maaş ödemesi yapamadığı durumlar bile oldu.²⁵¹ İhlallerin halen çok yoğun bir biçimde yaşandığı Jamnu-Keşmir'de bulunan komisyon ise yalnızca bir başkan, iki üye ve bir sekreterden ibarettir.

293. Silahlı kuvvetlerle ilgili diğer bir mesele de komisyonun ordunun sorumlu ihlallerde soruşturma yürütememesi; yalnızca gerçekleştiği iddia edilen ihlalle ilgili olarak merkezi hükümetten rapor isteyebilmesidir. Halbuki Birleşmiş Milletlerin İnsan Hakları Ulusal Kurumlarına Dair Ek Kitabı'nda da vurgulandığı üzere "birçok devlette ordunun gücü ve bu kurumun insan haklarını ihlal etme olasılığı göz önünde bulundurulduğunda, ordunun şikayet mekanizmasından muaf tutulması, kurumun etkinliği üzerinde zararlı bir etkisi olacaktır."²⁵² Bu yetki yoksunluğunu daha da ağırlaştırır ve komisyonun "tarafsızlığı" ve güvenilirliğini zedeleyen bir diğer durum ise kurumun görevlerine "insan haklarından yararlanılmasına engel teşkil eden faktörleri, terörist faaliyetler de dahil olmak üzere gözden geçirmek ve uygun olan çözüm önerine tavsiye etmek" ibaresinin eklenmiş olmasıdır. Devlet-dışı aktörlerin ve/veya silahlı grupların sorumlu olduğu şiddet eylemleri, tabii ki, oldukça dikkatli kaleme alınmış bu ibare de vurgulandığı üzere "insan haklarından yararlanılmasına engel teşkil eden bir faktör"dür. Ancak BM El Kitabı'nda da vurgulandığı üzere " ... isyancı grupların, tanım gereği, iç hukukun dışında hareket ettikleri gerçeği de göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla, bu gruplar veya bu gruplara bağlı kişiler aleyhindeki iddialara alenen karşı çıkmak ya da yalanlamak mümkün değildir. Bu nedenden ötürü, ulusal bir kurumun bu tür durumlarda tarafsız bir soruşturma

²⁴⁹ Asia Pacific Human Rights Network, Supra not 3.

²⁵⁰ Önemle vurgulanması gereken bir nokta, Hindistan yirmi sekiz eyalet ve yedi birlik bölgesinden oluşan bir devlet olmasına rağmen, yukarıda belirtildiği üzere, yalnızca 17 eyalette yerel insan hakları komisyonunun kurulmuş olmasıdır.

²⁵¹ International Council on Human Rights Policy, *Performance and Legitimacy: National Human Rights Institutions*, 2. basım, 2004. Sayfa 83.

²⁵² BM, Supra not 6. para 232.

yapması neredeyse imkansızdır.”²⁵³

294. Kurucu yasadan ve devletin zihniyet yapısından kaynaklanan bu sınırlamalara rağmen Hindistan İnsan Hakları Komisyonu'nun başarılı sayıldığı alanlardan biri “hassas gruplar” olarak nitelendirilen kişilere yönelik faaliyetleridir. Komisyonun “gelişme” projeleri yüzünden yerlerinden edilmiş kişiler, Kutsal Hindu kenti Vrindavan'daki “aileye uğursuzluk getirecekleri” gerekçesiyle toplum dışına itilmiş dul kadınlar, çocuk işçiler, borçlarını parayla değil, istihisalle ödeyen işçiler (*bonded labor*), kanalizasyon temizliğini manüel olarak yapan işçiler gibi dezavantajlı konumda olan gruplarla ilgili özel olarak çalışan kurum, bu gruplardan aldığı şikayetler için de hızlandırılmış usul yöntemini kullanmaktadır.²⁵⁴

295. Komisyonun başarılı olarak çaba gösterdiği alanlardan biri de polis şiddeti vakalarıdır. Gözaltında ölümler, işkence ve keyfi gözaltılar gibi konularda kendisine iletilen şikayetlerin büyük bir çoğunluğunu kabul etmiş, bazı vakalarda bir nevi “stratejik davalama”ya giderek davaları Anayasa Mahkemesi'ne taşımak suretiyle yetersiz olan yasal güvencelerin geliştirilmesi için çabalamış ve kamuya açıkladığı raporlarda ihlallerden sorumlu kolluk güçlerinin isimlerini vererek bu kişiler hakkında ceza davalarının açılmasını tavsiye etmiştir.²⁵⁵ Komisyon mahkemelerle olan tutarlı ilişkisinin neticesinde Yüksek Mahkemeler, çok sayıda insanı etkileyen kapsamlı ihlallerin araştırılması için komisyonu görevlendirmeye başlamıştır.

296. Örneğin Chattisgarh eyaletinde Maoist grup Naxalitler, para-militer grup Salwa Judum ve devlet güçlerinin dahil olduğu çatışmalarda 2005 yılından beri binlerce kişi yerlerinden edildi ve yüzlerce insan hayatını kaybetti.²⁵⁶ 2008 yılının Nisan ayında Yüksek Mahkeme İnsan Hakları Komisyonu'na ihlalleri soruşturmasını görevini verdi. Komisyonun bu görev için oluşturduğu araştırma grubunun tamamının polis memurlarından oluşması, bu 16 polis memurunun on beşinin erkek olması ve polis memurlarına araştırmaları sırasında ordu mensuplarının eşlik etmesi gibi faktörler haklı olarak tarafsızlık konusunda şüpheler uyandırsa da²⁵⁷, araştırma grubunun tanık ifadelerine dayanarak hazırladığı ve aynı yılın Ağustos ayında yayınlanan raporunda, Naxalitlerin ve Hindistan merkezi hükümetinin “sivil halkın Naxalitlere karşı oluşturduğu gönüllü ve barışçı bir girişim” olarak nitelediği Salwa Judum'un yanı sıra güvenlik güçlerinin ve özel görevli polis memurlarının da “yargısız infazlarda bulunduğunu, evleri yaktıklarını, bir köydeki okula el koyup köylüleri dövdüklerini, işkence yaptıklarını, gözaltına aldıkları kişileri zorla 'kayıp ettiklerini' ve yakınlarının akıbetlerini öğrenmek için karakollara başvuran köylülerin şikayetlerini almadıklarını” belirtti.²⁵⁸

297. Bu başarılarına rağmen, komisyonun Yüksek Mahkeme'nin yönlendirmesi ve desteğiyle yürüttüğü araştırmalarda her zaman başarılı olduğunu söylemek maalesef mümkün değil. Komisyonun insan haklarının korunması ve desteklenmesi görevinde gerek mağdurlara ve geride kalanlara, gerekse de sivil toplum kuruluşlarına yaşattığı büyük bir hayal kırıklığı olan Pencap eyaletindeki kitlesel kremasyonlar davası bir örnek olarak verilebilir. 1995 yılında insan hakları savunucusu Jaswant Singh Khalra bir başka hak savunucusu olan arkadaşı Jaspal Singh Dhillon'la birlikte Pencap'ın Amritsar bölgesinde bulunan krematoryumların eski çalışanları, mağdur yakınları ve diğer tanıklarla görüşerek, Pencap eyaletinde güvenlik güçlerinin kaçırdıkları, işkence ettikleri ve “kaybettikleri” binlerce kişinin bedenini “ortadan kaldırmak” amacıyla altı bin (6000) kişiyi gizli ve yasadışı olarak yaktıklarını (*kremasyon*) öne sürdü. Khalra ve Dillon bu araştırmaları sırasında krematoryumlarını eski çalışanların “güvenlik güçlerinin ölü

²⁵³ BM Supra not 6. para 224.

²⁵⁴ Reenu Paul, *National Human Rights Commission of India: A Human Rights Evaluation*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, London School of Economics and Political Science, İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı, Eylül 2003. <http://www.nhri.net/pdf/National%20Human%20Rights%20Commission%20of%20India%20-full%20version.pdf>, p. 36. (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2008)

²⁵⁵ Manoj Kumar Sinha, *Role of National Human Rights Commission of India in Protection of Human Rights*, Seminar Series on Human Rights, Raoul Wallenberg Institute, Mayıs 2005. 2005 <http://www.rwi.lu.se/pdf/seminar/manoj05.pdf>, p.9 (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2008)

²⁵⁶ Human Rights Watch, *Being Neutral is Our Biggest Crime: Government, Vigilante, and Naxalite Abuses in India's Chattisgarh State*, Temmuz 2008.

²⁵⁷ Human Rights Watch, *Letter to Prime Minister of India: NHRC Recommendations on Southern Chattisgarh*, 3 Eylül 2008. <http://www.hrw.org/en/news/2008/11/20/letter-prime-minister-india> (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2008) .

²⁵⁸ National Human Rights Commission of India, *Chattisgarh Enquiry Report*, Ağustos 2008.

bedenleri kamyonlarla getirdiğini ve belediyenin de odun getirdiğini" söylemeleri üzerine belediye kayıtlarını inceleyerek gerçekten de satın alma sebebi belirtilmemiş büyük miktarda odun alımının gerçekleştirdiği tespit etti ve Yüksek Mahkeme'ye bir dilekçe vererek olayın soruşturulmasını talep etti. Yüksek Mahkeme iddiaların "muğlak" olduğu gerekçesiyle dava açmayı reddetti ancak 1995 senesinin Eylül ayında Khalra'nın güvenlik güçleri tarafından evinin önünden kaçırılıp "kaybedilmesinden" sonra Mahkeme hem Khalra'nın akibetini hem de iddiaların gerçekliğinin araştırılması için Merkezi Soruşturma Birimi'ne talimat verdi.²⁵⁹

298. Soruşturma Birimi'nin raporunda yalnızca Amritsar'da 2097 yasadışı ve gizli kremasyonun yapıldığını tespit etmesi üzerine İnsan Hakları Komisyonu bu ihlalleri araştırmak için özel olarak yetkilendirildi. Hindistan hükümetinin muhalefetine rağmen Anayasa Mahkemesi komisyonun bu alanda özel yetkili olarak çalışacağını teyit etti. Ancak komisyon hem Anayasa Mahkemesi'nin bu desteğini hem de sivil toplum kuruluşlarının raporlarının desteğini arkasına almasına ve Pencap'ta 13 ayrı bölge olmasına rağmen, soruşturmasını yalnızca Amritsar'daki üç krematoryumla sınırlandıracağını açıkladı.²⁶⁰ 2000 yılına geldiğinde ise yalnızca 18 aileye tazminat ödenmesini tavsiye etti. Komisyon, ne yazık ki, Pencap eyalet hükümetinin "görevi suiistimal gibi bir iddianın kabul edilmeyeceği ve memurların yargılanmayacağı" şartıyla 18 aileye tazminat ödeyeceğini beyanını kabul etti ancak aileler bu şartlar altında hiçbir şekilde ödenmesi planlanan tazminatları kabul etmeyeceklerini bildirdi.

299. Bu büyük sarsıntıdan sonra komisyon, 2004 senesinde mağdur ailelerinin yeminli beyanlarını kabul edeceğini duyurdu ve 1769 ailenin başvurusundan sonra, güvenlik güçleri sadece 109 mağduru gözaltına aldığını, ancak bu mağdurların da gözaltında değil, polis konvoylarına saldıran Sih militanlarla girilen çatışmalarda yayılım ateşinde kalarak hayatlarını kaybettiğini iddia etti.²⁶¹ Tüm bu gelişmeler esnasında güvenlik güçleri hak savunucularını "Pakistan İstihbarat Servisi'nin ajanları ya da teröristler olarak" adlandırmakla kalmadı ve dönemin polis şeflerinden biri de insan hakları örgütlerin çabalarını "dava silahı" olarak niteleyip, bu kurumların "Pencap polisini ve güvenlik güçlerini savunmasız bırakmak için yasal sistemi manipüle etmek ve çarpıtmakla" itham etti.²⁶²

300. Son gelinen noktada ise, komisyon yalnızca 194 yaşam hakkı ihlali ve 1051 "ölü bedeninin kurallara göre yakılmaması ve ölü bedenine saygısızlık" tespit ettiğini öne sürerek "devletin kusursuz sorumluluğu ilkesi" uyarınca bu kişilerin yakınlarına tazminat ödenmesini tavsiye etti.²⁶³ İnsan haklarının korunması ve desteklemesinden sorumlu olan komisyonun, uzun yıllardır mahkemelerinde desteğiyle sürdüğü mücadelelerle kazandığı itibarını, ne yazık ki, Pencap olayında ciddi bir biçimde zedelediğini iddia etmek mümkün. Halbuki aynı komisyon, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadında oldukça önemli bir yer tutan *Chahal v. Birleşik Krallık*²⁶⁴ kararında alıntılanan 1994 tarihli Pencap raporunda "halkta polisin hukukun üstünde olduğu, kendi koyduğu kurallarla hareket ettiğine ve kimseye hesap vermediğine ilişkin hakim bir anlayış oluşmuştur. Komisyon hükümete bu meseleyi ciddiyetle incelemesini tavsiye eder" şeklinde not düşmüş olmasına rağmen, 10 yıldan uzun süren soruşturmalarında yalnızca güvenlik güçlerinden aldığı raporlara dayanması, yaşam hakkı ihlali ve işkence gibi konuları soruşturmalarının odağına almak yerine, "ölü bedenlerinin usulsüz olarak yakılması" konusuna daha fazla eğilmesi, bu soruşturmalar esnasında bir tek mağdur yakınına tanık olarak dinlemediği gibi²⁶⁵ İnsan Hakları için Hekimler ve New York Üniversitesi Tıp Fakültesi İşkence Mağdurları Programları'nın, mağdurların ve hayatını kaybedenlerin yakınlarıyla yapılan görüşmelere dayanarak ortak olarak hazırladığı raporu ret ederek, raporu "umutsuzca muğlak ve güvenilir" olmamakla itham etmesi²⁶⁶ gibi anlaşılması mümkün olmayan tutumları,

²⁵⁹ Ensaaf, *The Punjab Mass Cremations Case: India Burning the Rule of Law*, Ocak 2007. <http://www.ensaaf.org/programs/legal/pmc/> (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2008).

²⁶⁰ Ensaaf ve Human Rights Watch, *Protecting the Killers: A Policy of Impunity in Punjab, India*, Ekim 2007.

²⁶¹ Ibid, sayfa 33.

²⁶² Ibid, sayfa 35.

²⁶³ Ibid. Sayfa 31.

²⁶⁴ European Court of Human Rights, *Chahal v. The U.K.*, Application No: 22414/03, 1996.

²⁶⁵ Ensaaf ve Human Rights Watch, Op. Cit.

²⁶⁶ Physician for Human Rights, *Open letter to NHRC: The Punjab Mass Cremations Case*, 8 Aralık 2006, <http://ensaaf.org/pdf/legal/PHRLetter.pdf> (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2008)

komisyonun kamu nezdindeki meşruiyetine kendi elleriyle vurduğu en büyük darbeleri teşkil etmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

AMERİKA KİTASI DENEYİMİ:

KANADA

KANADA: KANADA İNSAN HAKLARI KOMİSYONU²⁶⁷

Kurum: Kanada İnsan Hakları Komisyonu (*Canadian Human Rights Commission*)
Başkan: Jennifer Lynch
Akreditasyon Derecesi: A
Yasal Dayanağı: Özel Yasa (1977 tarihli Kanada İnsan Hakları Yasası)

301. 1977 yılında kabul edilen İnsan Hakları Yasası ile öngörülen ve 1978 yılında kurulan Kanada İnsan Hakları Komisyonu, "Commonwealth Modeli" olarak da adlandırılan ve aralarında Avustralya ve Yeni Zelanda örneklerinin olduğu modelin en eski örneklerinden birini oluşturur. Bu modeldeki ulusal kurumlar, "görece yerleşik normları ve iyi insan hakları karnesine sahip olan ancak süregelen ayrımcılık iddiaları ve/veya dışarıdan gelen baskılarla²⁶⁸" yaratılan ve temelde ayrımcılık iddialarıyla ilgilenen yapılardır.

302. Aslında, Kanada'da, diğer birçok ülkede olduğu gibi, ombudsman kurumları insan hakları ulusal komisyonlarından daha eski bir tarihe sahiptir.²⁶⁹ Ancak ombudsmanların büyük bir çoğunluğunun yetki alanı hala ve sadece idarenin gerçekleştiği işlemlerinin hukuka uygunluğunu ve hakkaniyetini denetlemekle sınırlı olduğu için, Kanada'da 1977'deki genel yasa kabul edilmeden önce Ontario gibi bazı eyaletler, 1960'lı yıllarda kendi yasal sistemleri dahilinde yaptıkları düzenlemelerle daha geniş yetkili insan hakları kurumlarını hayata geçirmiştir.

303. Kanada örneğini diğer kurumlardan ayıran önemli noktalardan biri de buradaki komisyonun yarı-yargısal bir yapıya sahip olmasıdır. İlerleyen bölümlerde inceleneceği üzere, komisyon bir yanda insan haklarının korunması ve desteklenmesi rolünü yayınlar, araştırmalar ve özel program geliştirerek ya da bunları destekleyerek yerine getirirken, diğer yandan da kendisine iletilen ayrımcılık şikayetlerini öncelikle uzlaştırma rolüyle çözmeye çalışır. Bu çözüm yoluyla sonuca ulaşamayan şikayetlerde, yine 1977 tarihli yasayla birlikte kurulan ve başlarda komisyona bağlı olmasına rağmen, 1998 yılından itibaren bağımsız bir yapıya kavuşan Kanada İnsan Hakları Mahkemesi'ne iletilir. Mahkeme de komisyon tarafından iletilen rapor ve tavsiyeleri göz önünde bulundurarak ve gerekirse kendi soruşturmasını yürüterek sonuca vardığı kararların hukuki bir yaptırımını olabilmesi için, bu kararları coğrafi yetki alanı dahilindeki Federal Mahkemelere taşıyabilir.

Komisyonun Görev ve Yetkileri

304. Kanada İnsan Hakları Yasası, ırk, ulusal ya da etnik köken, renk, din, yaş, cinsiyet²⁷⁰, cinsel yönelim, medeni hali, ailevi durum, engelli olma²⁷¹ gibi temellerin yanı sıra ve yetkili makamların affettikleri kişilere yönelik her türlü ayrımcılığı yasaklar. Bu bağlamda, yukarıda belirtilen temellerden herhangi birine ya da birden fazlasına dayanarak gerçekleştirilen ve yasaklanan ayrımcı fiiller şunlardır:

- Kamunun geneline açık olan mal, hizmet, mekan ya da barınma olanaklarına yerleşimin engellemek ya da farklılaştırmak,

²⁶⁷ Mevzuata ve tarihçeye ilişkin bilgiler, aksi belirtilmedikçe, Kanada İnsan Hakları Komisyonu'nun resmi internet sayfasından- <http://www.chrc-ccdp.ca/> - ve senelik raporlarından derlenmiştir.

²⁶⁸ Sonia Cardenas, Emerging Actors: The United Nations and National Human Rights Institutions, *Global Governance* 9, No.1, Kış 2003.

²⁶⁹ Linda C. Reiff, Building Democratic Institutions: The Role of National Human Rights Institutions in Good Governance and Human Rights Protection", *Harvard Human Rights Journal*, Vol. 13, Kış, 2001.

²⁷⁰ "Cinsiyet" temelli ayrımcılığın tanımında hamilelik ve doğum temelleri de girmektedir.

²⁷¹ Yasa "engelli olma" halini geniş bir anlamda yorumlar; buna göre, önceden gerçekleşmiş ya da hala süregelen fiziki bozukluklar ve yine önceden meydana gelmiş veya hala devam eden alkol ya da uyuşturucu bağımlılığı gibi haller de dahil olmak üzere her türlü akli ve bedensel engellilik "engelli olma" tanımı içindedir.

- Her türlü ticari nitelik taşıyan yer ve mekanın ya da konutların kullanımından kişileri yoksun bırakmak da bu kullanımı farklılaştırmak,
- Doğrudan ya da dolaylı olarak, bir bireyi istihdam etmeyi ya da istihdamını sürdürmeyi reddetmek ya da istihdam edildiği süre içinde muamelenin ve istihdam şartlarının farklılaştırmak,
- İş başvuruları formlarında ve ilanlarda, yazılı veya sözlü olarak, kısıtlama getirmek, şartname koymak ya da tercih belirtmek ya da bunların yapılacağını ve arzulandığını ima etmek,
- Sendika ya da diğer çalışma örgütlerine tam üye olma hakkından mahrum etmek, üyelikten azletmek ya da üyeliği askıya almak, bireyleri istihdam fırsatlarından yoksun bırakacak ya da bu fırsatlara erişimlerini kısıtlayacak şekilde, toplu sözleşmelerde dahil olmak üzere, her türlü kısıtlama, ayrı tutma, sınıflandırma ve benzer şeyler yapmak,²⁷²
- İşverenin, sendika ya da diğer çalışma örgütü/kurumunun ve işveren kurumlarının, bu temellere dayanarak bir politika ya da uygulama belirlemesi ya da uygulamasının yanı sıra işe alım, başvurular, işçilerin bir başka yerde görevlendirilmesi, terfi, eğitim, çıraklık, transfer ya da istihdamla ilgili olabilecek diğer meselelerde bu yasak temellere dayalı olarak düzenleme yapmaları,
- Aynı kurumda eşit değerde emek veren kadın ve erkek çalışanlar arasında ücret farklılığına gitmek, kadın ve erkek çalışanlar arasında ücret farklılığı yaratmak amacıyla farklı birimler kurmak²⁷³,
- Ayrımcılık yapan, ima eden ya da ayrımcılık yapma niyetinde olan ya da kışkırtan veya kışkırtma amacı taşıyan her türlü duyuru, işaret, sembol, amblem ya da benzeri araçları, kamuya açık olarak yayınlamak, göstermek, yayınlanmasına ya da gösterilmesine sebep vermek,
- Her türlü "nefret mesajları"²⁷⁴,
- Kamunun geneline açık olan mal, hizmet, mekan ya da barınma yerinde, ticari mekanlarda ya da konutlarda ve istihdamla ilgili konularda yukarıdaki temellere dayalı olarak tacizde bulunmak, gözdağı vermek ve tehdit etmek.

305. Pozitif ayrımcılık ve engelliler için yapılacak özel düzenlemelerin yanı sıra 1978 yılından önceki emeklilik fonları ya da planları bu yasanın istisnaları içinde sayılan hususları oluşturur. Komisyon ayrımcı fiillerle ilgili şikayetleri ele almanın yanı sıra, bu yasanın kamu tarafından anlaşılmasını teşvik etmek amacıyla bilgilendirme programları ve faaliyetleri geliştirmek ve uygulamak; yetki alanı içinde konuları araştıran programlar yürütmek ya da bunlara destek olmak; eyaletlerdeki benzer kurumlarla koordinasyonu sağlamak ve kurumların iletişimlerini ve diyaloglarını güçlendirmek için çalışmalar yürütmek; insan hakları ve temel hürriyetler konusunda herhangi bir kaynaktan aldığı her türlü tavsiye, öneri ve talepleri değerlendirmek ve uygun gördüğü takdirde bunları raporlamak; Adalet Bakanlığı'na yardımcı olması amacıyla insan hakları ve hürriyetleri konusunda çalışmalar yürütmek ya da yürütülmesine destek vermek; parlamento kararlarına istinaden kabul edilen her türlü yönetmelik, tüzük, talimat, nizamname ya da benzeri belgeleri incelemek ve gerekli gördüğü takdirde tavsiye ve görüşlerini raporda bildirmek ve Genel Vali'nin²⁷⁵ (*Governor in Council ya da Governor General*) çıkarmayı

²⁷² Yasalarca belirlenmiş emeklilik yaş hadleri bu maddenin istisnasını oluşturur.

²⁷³ Yasada "ücret" terimi, maaşlar, komisyonlar, ücretli izinler, işten çıkarma tazminatları, ikramiyeler, kira, konut ve barınma yardımları, aynı yardım ve ödemeler, işveren katkıları, uzun dönemli emeklilik ya da maluliyet planları, her türlü sağlık sigortası planları ve işverenden doğrudan ya da dolaylı olarak alınabilecek diğer kazanç ve menfaatleri içerecek şekilde tanımlanmıştır. İşveren, aynı zamanda, yukarıda belirtilen temelde yaptığı ücret farklılığını gidermek için ücretleri düşüremez.

²⁷⁴ Bu hususun ifade özgürlüğü bağlamında ele alındığı daha ayrıntılı bir tartışması genel değerlendirme bölümünde yapılacaktır.

²⁷⁵ Governor in Council, Kanada monarşisinin hükümetteki temsilcisine verilen bir isimdir. Esas yetki, demokratik olarak Parlamento'ya ve halka karşı yükümlülükleri olan başbakan ve kabine tarafından kullanılsa da, monarşi hala sembolik olarak yerini korumaktadır.

planladığı herhangi bir düzenlemenin taslağının Resmi Gazete'de yayınlanmasından sonra, bu düzenlemeyle ilgili olarak kamuya danışmak ve bu araştırmasının sonuçlarını Vali'ye iletmekle sorumludur.²⁷⁶

Üyelerin atanması ve bağımsızlıkları²⁷⁷

306. İnsan Hakları Komisyonu başkan, başkan yardımcısı ve üçten az altıdan fazla olmamak kaydıyla diğer atanmış üyelerden oluşur. Atamalar Genel Vali tarafından yapılır. Başkan ve başkan yardımcısı tam zamanlı olarak 7 seneliğine atanırken, diğer üyeler tam ya da yarı zamanlı görevlendirebilirler. Yarı zamanlı üyelerin görev süresi ise üç yıldır. Tüm üyeler aynı ya da başka bir pozisyona, görev süreleri dolduktan sonra, tekrar atanabilirler. Tam zamanlı üyelerin kamu hizmetinde çalıştığı addedilir ve emekli maaşı alabilirler. Komisyonun diğer çalışanlar ise Kamu Hizmetinde İstihdam Yasası uyarınca atanır. Çalışanların dışında komisyon, yetki ve görevlerini yerine getirmesinde yardımcı olacağına inandığı kişilerden hizmet alabilmek için sözleşmeler yapabilir.

307. Komisyon başvuru üzerine ya da re'sen, kendi yetkisindeki konulara ilişkin rehber ilkeler yayınlatabilir. Bunlar rehber ilkeler Resmi Gazete'de yayınlanır ve komisyondaki herkes bu rehber ilkeler feshedilene ya da değiştirilene kadar bu ilkelerle bağlıdır. Komisyon 12'yi aşmamak kaydıyla başka yerlerde ofisler açabildiği gibi kendi içinde de birimler kurabilir.

308. Bunların yanı sıra komisyon, toplantıları, birimleri, üye yeter sayısı, toplantı usul kuralları, komitelerin kurulması, bu komitelere görev ve yetki verilmesi, yarı zamanlı üyelere ve diğer kişilere ödenecek ücret ve istihkaklar, makul düzeyde seyahat ve harcırahlar gibi iç işleyişini düzenleyen konularda kendi talimatnamelerini çıkarabilir. Maaş, istihkak, seyahat masrafı ve harcırahlarla ilgili düzenlemeler Hazine Kurulu tarafından onaylanmalıdır.

309. Son olarak komisyon ve İnsan Hakları Mahkemesi her sene 31 Aralık'tan sonraki üç ay içinde ayrı ayrı hazırlayacakları yıllık raporlarını parlamentoya sunar. Ancak komisyon gerekli gördüğü her konuda istediği her zaman parlamentoya rapor sunabilir.

Şikayetlerin alınması ve soruşturulması²⁷⁸

310. Herhangi bir kişinin²⁷⁹ ayrımcı bir fiilde bulunduğu dair makul bir iddiası olan herkes ya da gruplar şikayette bulunabilir. Eğer şikayet bu ayrımcı fiilden mağdur olan kişi namına yapılmışsa, komisyon bu kişinin doğrudan rızasını almadan şikayeti kabul etmeyebilir. Topluca ya da birden fazla kişi tarafından iletilen bir şikayette, komisyon söz konusu şikayetin konusunun benzer ayrımcılıklar olduğuna inanıyorsa bu ayrı başvuruları toplu olarak ele alabilir ve İnsan Hakları Mahkemesi başkanından da bu konunun tek bir dava altında birleştirilmesini talep edebilir.

311. Şikayetin bir kısmı ya da tamamı bir başka yasa tarafından daha uygun bir şekilde ele alınabilecekse, şikayetin konusu ya da şikayete konu olan kurum komisyonun yetkisinin dışındaysa, şikayet ehemmiyetsiz, sırf zarar verme kastıyla ya da kötü niyetle yapıldıysa, olayın üzerinden bir sene ya da komisyonun verili şartları değerlendirerek makul kabul edebileceği bir süreden daha sonra yapılmışsa, komisyon şikayeti reddedilebilir. Bu şartlara ek olarak pozitif ayrımcılık yaptığı gerekçesiyle hiçbir işveren şikayet edilemez ve belli bir işverenin istihdam ettiği işgücünde bir grubun eksik temsil edildiği iddiasını yalnızca istatistiksel bilgiye dayandıran şikayetlerde kabul edilmez. Ret sebepleri başvuruya mutlaka bildirilir.

312. Bu haller dışındaki her şikayet kabul edilebilir. Komisyon bu aşamadan sonra iddiayı araştırması için bir soruşturmacı atar. Soruşturmacı sıfatıyla atanmış olan kişi, Federal

²⁷⁶ Kanada İnsan Hakları Yasası, Madde 27.

²⁷⁷ Kanada İnsan Hakları Yasası, 26.-38. Maddeler ve 61. Madde.

²⁷⁸ Kanada İnsan Hakları Yasası, 40.-60. Maddeler.

²⁷⁹ Kanada İnsan Hakları Yasası'na göre komisyon, perakende ve konaklama ve catering işlerinde (mağaza, restoran, otel vs.), hastaneler ya da sağlık hizmeti sağlayıcıları, okullar, kolejler ve üniversitelerle ilgili başvuruları, söz konusu yerler eyaletlerin yetki alanında olduğundan ötürü, kabul etmez.

Mahkeme'den arama emri çıkarılmasını talep edebilir ve bu emri aldıktan sonra şikayetin soruşturulmasında gerekli olacağına inandığı yerlere girebilir ve arama yapabilir. Eğer emirde zor kullanıma izin verilmiş ve soruşturmacı eşlik eden bir polis memuru varsa zora başvurabilir. Soruşturmacı girdiği yerdeki kişiden belgeler isteyebilir, bu belgelerin nüshalarını alabilir ya da bu belgelerden notlar alabilir.

313. Soruşturmacı incelemesini tamamladıktan hemen sonra bulgularını bir rapor halinde komisyona iletir. Komisyon raporu okuduktan sonra söz konusu şikayetin başka bir yasa tarafından kısmen ya da tamamen daha iyi ele alınabileceğine kanaat getirirse, şikayeti ilgili makama havale eder. Bunun tersi durumunda ise; yani, komisyon soruşturmacının raporuna dayanarak şikayetin haklı olduğuna ve diğer kurumlara havale edilmemesine kanaat getirirse, İnsan Hakları Mahkemesi başkanından tahkikat başlatmasını talep edebilir. Eğer şikayetin haklı sebeplere dayanmadığını veya başka yollara havalesinin mümkün veya gerekli olduğuna inanırsa şikayeti ret edebilir. Tüm bu hallerde komisyon ilgili raporu şikayetçiye ve hakkında şikayette bulunulan kişiye ve uygun gördüğü takdirde diğer organlara da iletir.

314. Eğer soruşturma esnasında herhangi bir uzlaşma sağlanamamışsa, şikayet reddedilmiş ya da havale edilmişse ve taraflara soruşturma raporunun gönderilmesinden sonra şikayet hala devam ediyorsa komisyon uzlaştırıcı atayabilir. Söz konusu şikayeti soruşturan kişi uzlaştırıcı olarak atanamaz. Şikayetin İnsan Hakları Mahkemesi'nde görüleceği günden önce taraflar uzlaşmaya rıza getirirlerse, bu uzlaşmanın koşulları ve şartları uzlaştırıcı tarafından komisyona sunulur. Komisyon bu şartları ret edebilir ya da onaylayabilir ve her iki durumda da kararını taraflara bildirir. Şartlar onaylanırsa, komisyon ya da taraflar, federal bir mahkemeye başvurarak bu uzlaşmaya kanuni yaptırım niteliği kazandırabilirler.

315. Yukarıdaki satırlarda yer yer adı geçen Kanada İnsan Mahkemesi ise başkan ve başkan yardımcısı da dahil olmak üzere en fazla 15 üyeden oluşan, üyelerin Genel Vali tarafından atandığı ve yarı yargısal bir yapıya sahip olan bağımsız bir organdır. Komisyon, şikayetin alınmasından sonraki herhangi bir safhada mahkeme başkanından şikayeti soruşturmasını talep edebilir. Başkan, bu talep üzerine mahkemenin bir üyesini soruşturmayı yürütmesi için atar; ancak şikayetin mahiyeti karmaşıkta üç üye de atanabilir.

316. Üyeler, insan hakları alanında deneyimi, uzmanlığı, ilgisi ve duyarlılığı olan kişilerden seçilir. Başkan ve başkan yardımcısı olarak atanabilmek için kişilerin en az on yıl süreyle herhangi bir eyalet barosuna kayıtlı olmaları şartı vardır. Bu şart geri kalan en az iki üye içinde geçerlidir. Atamalarda bölgesel temsiliyet dengesine dikkat edilir. Üyelerden birinin yokluğunda ya da maluliyeti halinde Genel Vali geçici bir üyeyi en fazla üç seneliğine atayabilir. Başkan ve başkan yardımcısı tam zamanlı üyelerdir ve yedi seneliğine atanırlar. Diğer üyeler tam ya da yarı zamanlı olarak beş seneliğine atanır. Herkes için tekrar atanma mümkündür. Atama süresi dolan üyelerden biri başkanında onayıyla yürütmekte olduğu bir soruşturmayı sürdürmeye yarım zamanlı bir üye olarak devam edebilir.

317. Hakimin soruşturulan meseleyle ilgili olarak bilgisi ya da ilgisi olduğuna inandığı kişilere belli bir yer ve zamanda hazır bulunmaları için celp gönderme ve bu kişi ve/veya kurumlardan doküman ya da ilgili diğer belgeleri talep etme ve kişi yeminliyen soru sorma yetkisi vardır. Hakim, istediği takdirde, kendisine yardımcı olması amacıyla teknik ya da uzman bilgisi olan kişilerle hizmet ilişkisine girebilir. Hakim soruşturmasını yaparken herhangi bir yasal ya da teknik delil kurallarıyla bağlı değildir. İşlemler sırasında güvenilir bulunduğu her türlü delili kabul edebilir.

318. Gizlilik kararı alınan soruşturmalar dışında tüm soruşturmalar kamuya açıktır. Ancak gizlilik kararı almak için mücbir olan şu şartların oluşması gerekir: Kamu güvenliğini gerçek ve ciddi anlamda tehdit edecek durumun olması, soruşturmanın hakkaniyetine hanel getirebilecek gerçek ve ciddi risklerin olması ve kişinin yaşamının, güvenliğinin ya da hürriyetinin ciddi bir biçimde tehlikeye girecek olması.

319. Soruşturma yapılırken, üçüncü kişiler, hakimün uygun bulacağı koşul ve sürede, yine hakimün izniyle müdahil olabilirler ve soruşturmanın öznesi konumunda bulunan kişinin duruşmada bulunma, savunmasını yapma, tanıklara soru sorma ve delil sunma hakkı vardır. Mahkeme ayrıca taraflara mahkemenin usul kurallarının bir nüshasını da vermekle yükümlüdür.

320. Soruşturma tamamlandıktan sonra mahkeme bulgularını ve tavsiyelerini içeren raporunu ilgili bakanlığa sunar. Bu raporda şikayete konu olan kişinin herhangi bir tazminat verilmeden görevden uzaklaştırılmasını ya da alınmasını tavsiye edebileceği gibi diğer disiplin tedbirleri ve giderici önlemler de önerebilir. İlgili bakanlık raporu aldıktan sonra Genel Vali'ye gönderir ve Genel Vali uygun bulduğu takdirde raporda tavsiye edilen yaptırımları uygulayabilir.

321. Bu yaptırımların yanı sıra, eğer mahkeme şikayetin haklı olduğuna kanaat getirilirse, şikayete konu olan kişiye ayrımcılığı sona erdirmesini ve komisyonun danışmanlığında bu ayrımcılığın sonuçlarının giderilmesi ya da bir daha tekrarlanmaması için tedbirler almasını, özel bir program, plan ya da düzenleme yapmasını, tazminat ödemesini, 20.000 Kanada dolarını aşmayacak miktarda manevi tazminat ödenmesini talep edebilir. Tazminatın ödenmesine hükmedilirken ve miktarı belirlenirken, ayrımcı fiilin mahiyetini, koşulları ve ağırlığı ile ayrımcılık yapan kişinin kastı ya da niyeti ve mali gücünü göz önünde bulundurur. Bu kararlar federal mahkeme aracılığıyla hukuki yaptırıma dönüştürülebilir.

322. Son olarak, şikayette bulunan kişiyi tehdit etmek, gözdağı vermek ya da bu kişiye ayrımcılık yapmak veya bir üyenin ya da mahkemenin görevini yapmasına mani olmak suç kabul edilir ve bu fiillerden sorumlu olan kişi üst sınırı 50.000 Kanada doları olan para cezasına çarptırılır.

Genel Değerlendirme

323. Kanada deneyiminin tartışılan yönüne geçmeden önce ele alınması gereken noktalardan birinin de komisyonun, Danimarka örneğinde olduğu gibi, insan hakları alanında yaptığı çalışmaları "ulus-ötesi" bir düzeyde faaliyet göstermesidir. Bu amaçla Kanada'daki komisyon Hindistan, Meksika, Kamerun ve Güney Afrika gibi ülkelerdeki komisyonlarla iki taraflı personel değişim programları gerçekleştirmiş ve bu ülkelerdeki komisyonlara teknik destek ve danışmalık hizmeti sağlamıştır.²⁸⁰ Komisyonunun bu desteğini bazı ülkelerde daha ileri bir boyuta taşımış; örneğin, Endonezya'daki insan hakları ulusal kurumun kurulmasında doğrudan bir rol oynamış, Kamboçya meclisine kurduğu İnsan Hakları Komisyonu için destek vermiş ve Tayland'da düzenlediği ve fon sağladığı seminerler ve toplantılarla ombudsman kurumunun yaratılmasının önünü açmıştır.²⁸¹

324. Cardenas'ın "ulus-aşırı hükümet aktivizmi" olarak adlandırdığı bu rolüyle Kanada komisyonu, diğer ülkelerde ki komisyonlara ciddi kaynaklar sağlarken, maalesef Kanada'da, özellikle de eyalet insan hakları komisyonlara, ayrılan kaynaklar yıldan yıla azalmaktadır. Örneğin 1983 yılında British Columbia eyaletindeki hükümet buradaki yerel komisyonun dayanağı olan eyalet insan hakları yasasını yürürlükten kaldırarak eyalet komisyonunu feshetmiş, yerine daha zayıf yetkiler verilmiş İnsan Hakları Konseyi'ni getirmiştir.²⁸² Ancak daha sonra sivil toplum örgütlerinin baskısıyla komisyon tekrar kurulmuş ve yetkileri yerel İnsan Hakları Mahkemesi ile de güçlendirilmiştir.

325. Kanada'daki komisyon üzerine devam eden tartışmaların odak noktasını ifade özgürlüğü, komisyonun sahip olduğu yetkilerle bu alana müdahil olması ve İnsan Hakları Yasası'nın "nefret mesajlarını" düzenleyen 13. maddesi oluşturuyor. Her türlü telekomünikasyon vasıtasıyla-ki 2001 yılında internet yayınları da bu maddeye dahil edildi- tanımlanabilir bir gruba yönelik olarak tekrarlanan bir biçimde nefret mesajlarının yayınlanmasını yasaklayan bu maddenin komisyon tarafından ilk kez ele alınması 1970'li yılların sonuna dayanmakta... Kanadalı faşist John Ross

²⁸⁰ Sonia Cardenas, Transgovernmental Activism: Canada's Role in Promoting National Human Rights Commissions, *Human Rights Quarterly*, Vol.25, 2003.

²⁸¹ Cardenas, ibid.

²⁸² International Council on Human Rights Policy, Supra not 190.

Taylor'un liderliğini yaptığı Western Guard adlı ırkçı örgütlenmenin kurduğu telefon hattı aracılığı yaydığı nefret mesajlarını, Komisyon 13. maddenin ihlali olarak kabul edip, Taylor'a bu fiilinden vazgeçmesini iletmesine rağmen, Taylor'un bu bildirimine uymaması sonucu, Komisyon, Federal Mahkemeye başvurdu. Taylor'un, bu davanın sonunda aldığı bir senelik hapis cezasını tamamladıktan sonra bu hattı tekrar kurması üzere komisyon daha önceki talebini yineledi ancak Taylor, 1982 yılında kabul edilen Kanada Haklar ve Özgürlükler Beyannamesi'nde yer alan ifade özgürlüğü hakkının, söz konusu 13. madde tarafından ihlal edildiği gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu. Her ne kadar mahkeme nihai kararını Taylor aleyhine verse de²⁸³ ilerleyen yıllarda bu tartışma başka davalarla devam etti.

326. Ancak bu tartışmanın kamuda geniş kitlelere yayılması, Kanadalı muhafazakar gazeteci Ezra Levant'ın Danimarka'da büyük tartışmalara yol açan karikatürleri yayınlaması ve Kanada İslam Kongresi'nin Maclean adlı bir derginin Müslüman nüfusun artışı üzerine yazılan bir makalenin komisyona şikayet edilmesi²⁸⁴ ile yaşandı. Levant hakkında yapılan şikayet komisyon tarafından kabul görmemiş olsa da, Levant, komisyonun "yarı yargısal olduğunu, üyelerinin yeterli hukuki vasıfları olmadığını, düşünce özgürlüğünü tam olarak anlayamadığını ve vergi verenlerin paralarını saçtığını" iddia etti.²⁸⁵ Levant davasından sonra gelen ve en az onun kadar ilgi çeken Maclean davasında ise mahkeme, derginin "tarihsel, dinsel ve olgusal hatalarla Müslümanlar hakkındaki genel geçer stereotiplere dayanarak ve abartarak, insanlarda İslam korkusu yaratmaya çalıştığını" sert bir dille eleştirdiyse de, söz konusu makalenin "nefret suçu" işlemediğine karar verdi.²⁸⁶ Tüm bu tartışmalar sürerken Maclean dergisi hakkında şikayette bulunan Müslüman hukuk öğrencileri ortak bir yazı yayınlarak komisyonun Kanada vatandaşlarına erişilebilir bir adalet sunabildiğini, sorunun yasada ya da komisyonlarda değil "insanların meseleye bakmayı tercih ettikleri noktada" olduğunu; nitekim "dini okullara devlet tarafından kaynak sağlanması meselesinin Ontario'lu muhafazakar bir liderin İslami okulları da fon planına katana kadar bir "sorun" olmadığı gibi, Müslüman topluluğunun komisyonlarda haklarını aramaya başlayana kadar komisyonların da "sorun" olarak algılanmadığını" ileri sürdü.²⁸⁷

327. Tüm bu tartışmalar üzere Komisyon, Windsor Üniversitesi'nde hukuk profesörü olan Robert Moon'u bu maddeyle ilgili olarak özel bir rapor yazması için görevlendirdi.²⁸⁸ Richard Moon yazdığı raporunda "13. maddenin nefret söylemi üzerindeki denetiminin oldukça dar kapsamlı bir ifade ile tanımlandığını ve bu ifadenin komisyonu yaratan ve varlık sebebi olan demokratik ruhla uyuşmadığını; üstelik, komisyona verilen yetkilerin bu tür suçları araştırmaya yetmediğini ve Kanada Ceza Yasası'nda nefret söylemi ve suçunu düzenleyen bir madde olduğunu" belirterek, 13. maddenin yürürlükten kaldırılmasını ya da yeniden tanımlanmasını tavsiye etti.²⁸⁹ Ancak gelinen son aşamada bu raporun tartışmaları yatıştırabilirdiği söylemek güç. Nitekim Kanada'daki Musevi toplumunun önde gelen kurumlarından Kanada Musevi Kongresi, raporun ardından bir basın açıklaması yayınlarak, "Moon'un raporunda nefret içeren sözcüklerle eylemler arasındaki potansiyel ilişkiyi tespit edip, bu söylemleri alan kitlenin rasyonel kapasitesine inandığını ancak tarihin verdiği dersin, bizleri bu denli iyimser olmaktan alıkoymadığını" ifade ederek 13. maddenin kaldırılmasına karşı çıktı.²⁹⁰

²⁸³ Richard Moon, *Report to the Canadian Human Rights Commission Concerning Section 13 of the Canadian Human Rights Act and the Regulation of Hate Speech on the Internet*, Ekim 2008, http://www.chrc-ccdp.ca/pdf/moon_report_en.pdf

²⁸⁴ Ezra Levant, *Censorship in the Name of Human Rights*, *National Post*, 17 Aralık 2007, <http://www.nationalpost.com/opinion/story.html?id=175234>

²⁸⁵ Ezra Levant, *Opening Remarks to Alberta Human Rights Commission*, *National Post*, 14 Ocak 2008, <http://network.nationalpost.com/np/blogs/fullcomment/archive/2008/01/14/ezra-levant-s-opening-remarks-to-the-alberta-human-rights-commission.aspx>

²⁸⁶ Wikipedia, "Human Rights Complaints Against Maclean's magazine", http://en.wikipedia.org/wiki/Human_rights_complaints_against_Maclean's_magazine#cite_note-ohrc-14

²⁸⁷ Muuneza Sheikh ve Diğerleri, *Attacking Human Rights Commissions Attacks Us All*, *Globe and Mail*, 22 Ocak 2008, <http://www.theglobeandmail.com/servlet/story/RTGAM.20080121.wcomment0122/BNStory/National/home>

²⁸⁸ Moon, *Supra* not 222.

²⁸⁹ Moon, *ibid*.

²⁹⁰ Canadian Jewish Congress, "CJC Rejects Moon's Report Call to Repeal s. 13 of the Canadian Human Rights Act", 24 Kasım 2008, <http://www.cjc.ca/template.php?action=news&story=990>

SONUÇ

328. Aradan geçen onca seneye, yoğun çabalara ve desteğe ve dünyanın 88 ülkesinde²⁹¹ faaliyet gösteren kurumlara rağmen, insan hakları ulusal kurumlarına ilişkin olarak temel bir soru hala geçerliliğini korumaktadır: “Devletler neden bu kurumları kurar?”²⁹² Bu soruya görece iyimser bir bakış açısından verilen ilk cevap, “küresel demokratikleşmenin itici güç olduğu bir dönemde, uluslararası insan hakları sözleşmelerinin etkili bir biçimde işlev görebilmeleri için devletlerin kendi sistemlerinde bu sözleşmelerin öngördüğü hakları, prosedürleri ve uygulamaları içselleştirecek mekanizmaları tayin etmeleri gereğinden”²⁹³ dolayı insan hakları ulusal kurumlarının kurduğudur. Buna göre, “devletlerin niyetleri başka türlü olsa bile”, bu kurumlar nihayetinde resmi bir kurum vasfı taşıdıklarından dolayı “insan haklarına bir meşruiyet kazandırabilir.”²⁹⁴ Öyle ki “en baskıcı rejimlerde bile, insan hakları meselelerine vakfedilmiş bir kurum, insan haklarından bahsedebilmek için resmi bir alan açabilir ve sınırlı da olsa bu alandaki aktivizmi ve farkındalığı güçlendirebilir.”²⁹⁵

329. Üstelik ulusal kurumlar, “kısıtlı bilgiye ya da mekânlara erişim yetkisiyle donatılabileceği ve devlet kurumlarından daha ileri bir derecede hesap verebilirlik talep edebilecekleri”²⁹⁶ için, gerçekleşen ihlallere raporlarında yer verdikleri takdirde, bu iddialar “bir anlamda resmi olarak alınmış” ve “hatta söz konusu iddiaların doğruluğu “resmi olarak da kabul edilmiş olur.”²⁹⁷ Ulusal kurumlar, bu görevlerinin yanı sıra, “eğitim faaliyetlerinde bulunarak ve devletlere uluslararası alandaki yükümlülüklerini ve ödevlerini sürekli hatırlatarak önleyici bir işlev”²⁹⁸ de görebilirler. Sonuç olarak bu kurumlar, yukarıda belirtilen hususları başarıyla yerine getirebilirse, orta ve/veya uzun dönemde, hukukun üstünlüğüne katkıda bulunabilir ve “hükümetler ve sivil toplum arasındaki boşluğu azaltabilirler.”²⁹⁹

330. Öte yandan, konuya daha şüpheci bir bakışla yaklaşanların, yukarıda anılan temel soruya verdikleri ilk yanıtlardan biri, insan hakları ulusal kurumlarının “uluslararası topluluğu memnun edebilmek” için kurulduklarıdır. Bir başka deyişle, ulusal kurumlar “devletlerin uluslararası şöhretlerini artırmaları için düşük maliyetli bir fırsattır.”³⁰⁰

331. Bu alanda öncü çalışmaları olan Sonia Cardenas, “bu kurumların bir yanda insan hakları reformu için artan talepleri karşılarken, öte yanda devletlerin hükümlerine kalkan olma vaadinde buldukları” için BM nezdinde bu denli geniş bir uzlaşıyla kabul edildiğini ve teşvik edildiğini öne sürer.³⁰¹ Cardenas, diğer çalışmalarında da ikna edici bir biçimde, bu kurumların uzun vadeli etkilerini halen bilinmediğini; genellikle büyük beklentiler yaratarak kurulan kurumların bu beklentilerin büyük bir kısmını karşılamadıklarını, ancak yine de insan haklarının gözetilmesinde ciddi bir talep yarattıklarını savunur.³⁰²

332. Ancak, yine Cardenas'ın işaret ettiği üzere, ulusal kurumların bu denli yaygın olarak insan hakları alanında yer almalarındaki en önemli risklerden birisi “insan haklarıyla ilgili kaygıların devlet aygıtı içinde bürokratikleştirilmesi”³⁰³ riskidir. Bir diğer ciddi risk ise, söz konusu kurumların kuruluş amaçlarının tam da aksi yönde sonuçlar yaratabilme olasılığıdır. Örneğin bu kurumların

²⁹¹ 6 Ocak 2009 tarihi itibarıyla dünya çapında faaliyetlerini sürdüren insan hakları ulusal kurumlarının tam listesi için bkz: “Chart of National Institutions”, [http://www.nhri.net/2009/Chart%20of%20the%20Status%20of%20NIs%20\(6%20January%202009\).pdf](http://www.nhri.net/2009/Chart%20of%20the%20Status%20of%20NIs%20(6%20January%202009).pdf)

²⁹² Cardenas, Supra not nof. 1, 242 ve 254; Anne Smith, The Unique Position of National Human Rights Institutions: A Mixed Blessing?, *Human Rights Quarterly*, No. 28, 2006. BM'nin bu alanda destek verdiği kurumların daha ayrıntılı bir dökümü için ayrıca bkz: Paulo Sergio Pinheiro ve David Carlos Baluarte, National Strategies- Human Rights Commissions, Ombudsmen, and National Action Plans, United Nations Development Program, “Human Development Report 2000” içinde.

²⁹³ de Beco, Supra not 5

²⁹⁴ Human Rights Watch, Supra not 3

²⁹⁵ Human Rights Watch, Ibid.

²⁹⁶ Human Rights Watch, Supra not 3.

²⁹⁷ International Council on Human Rights Policy, Supra not 225

²⁹⁸ Reiff, Supra not 243

²⁹⁹ de Beco, Supra not 103

³⁰⁰ Smith, Supra not 275.

³⁰¹ Cardenas, Supra not 242.

³⁰² Cardenas Supra not 1 ve 254.

³⁰³ Cardenas, Supra not 1.

yetkileri belli alanlarda (örneğin ordunun sorumlu olduğu ihlaller, işkence ve zorla kayıp edilme, LGBTT bireyler, mülteciler vs.) sınırlandırılırsa veya kurumlar, herhangi bir fiili ya da yasal kısıt olmaksızın bu konular üzerine çalışmaktan imtina ederlerse, ihlallere meşruiyet kazandırmaktan başka bir rol oynamayabilir. Son olarak, gerçekleşen ihlaller bu kurumların raporlarında ve/veya tavsiyelerinde yer aldığı anda bu ihlallerin “bir anlamda resmen kabul edildiği” varsayımı sorunlu bir önermedir. Bu varsayımın geçerli olduğu hallerde bile, failer hakkında etkili hukuk yollarının uygulanmaması, ihlalin bir kez daha gerçekleşmemesi için önerilen tedbirlerin dikkate alınmaması ve ihlalden mağdur olan kişilere hakkaniyetli giderimler sağlanmaması halinde, olumlu olarak görülen bu “resmi kabul”, cezasızlık kültürünü beslemekten başka bir sonuç doğurmayacaktır.

333. Yukarıda belirtilen fırsatlar ve çekinceler ışığında, devlet kaynaklı şiddet vakalarında edinilen tutum, ihlallerin telaffuz edilmesinde kullanılan dil, vatandaş olmayanların hakları, ordunun sorumlu olduğu ihlaller ve ordunun sivil denetimi gibi önemli konular, insan hakları ulusal kurumlarının ve onları kuran devletlerin sınanacağı bazı temel alanları teşkil etmektedir.

334. Bu bağlamda ele alınabilecek ilk konulardan biri “ulusal önleme mekanizmaları olarak insan hakları ulusal kurumları” meselesidir. Bu kurumlar, birçok devletin gözünde, BM İşkenceye Karşı Seçmeli Protokol’ün (OPCAT) öngördüğü ulusal önleme mekanizması tayin etme ödevini yerine getirmek için “münasip ve az masraflı bir yoldur.”³⁰⁴ Nitekim Arnavutluk, Azerbaycan, Estonya, Mali, Mauritius, Polonya, Slovenya, Danimarka gibi geniş bir coğrafi temsildeki ülkelerde, ulusal önleme mekanizması görevi, insan hakları ulusal kurumları ya da ombudsman ofisleri tarafından yürütülmektedir.

335. Ancak bu doğrudan ve kolaycı çıkarım, fiili uygulamalar ve sorunların da açıkça gösterdiği üzere hayli tartışmalıdır. Zira uygulamada, insan hakları ulusal kurumlarının ya da ombudsman ofislerinin bir kısmı ya bu şartları taşımamakta ya da ciddi eksiklikler sergilemektedir. Yaşanan bu sorunların temelinde ise genellikle yetkilendirmeden doğan sorunlar, personel azlığı, kapasite eksikliği, fon kaynaklarının yetersizliği, devletlerin engellemesi ve kurumların öneri ve tavsiyelerinin dikkate alınmaması gibi çeşitli etmenler yatmaktadır.

336. Örneğin bu raporda da yer verilen Polonya örneğinde, ülkedeki Medeni Hakların Korunması Komiseri’nin OPCAT bağlamında ulusal önleme mekanizması vazifesi görmek için tayin edildiği belirtilmişti. Ancak “yaklaşık 39 milyon kişinin bulunduğu bir ülkede, öngörülen düzenli ziyaretlerin yapılması için yalnızca dört ya da beş personelle sınırlı olması”, kurumun etkinliğini azaltan önemli bir sorundur. Bir diğer örnek olarak Mali’deki İnsan Hakları Ulusal Komisyonu’nda özellikle bağımsızlık konusunda sorunlar yaşanmaktadır. “Komisyon üyelerinin hiç de azımsanmayacak bir bölümünün farklı bakanlıkların temsilcilerinden oluşması, üyelerin seçiminde öngörülen ziyaretleri gerçekleştirmeye yönelik yeterlilik ve deneyim şartlarının aranmaması ve alıkonulma yerlerine erişim garantisinde ve yetkisinde yaşanan sorunlar”, kurumun etkinliğini engellemektedir. Bir başka örnek olan Estonya Ombudsmanlığı hakkında ise, BM İşkenceyi Önleme Komitesi, kurumun “bağımsızlığı, yetkisi, kaynakları ve iddiaları soruşturmadaki yeterliliği” gibi konulardaki endişelerini dile getirmiş ve Paris Prensipleri’nde öngörülen standartlara uygun bir mekanizmanın kurulması gerekliliğini belirtmiştir.³⁰⁵ Son bir örnek olarak da, Meksika’daki İnsan Hakları Ulusal Komisyonu, kendisine iletilen şikayetleri soruştururken, “bazı vakalarda soruşturma dosyasının tamamını, hakkında şikayet bulunan makamlarla paylaştığı için” ciddi eleştiriler almıştır.³⁰⁶ Meksika’daki komisyonun eleştirildiği bir diğer husus ise, “yaptığı önerilerde somut tavsiyelerde bulunmaması” ve “çok açık uçlu ve soyut söylemler kullanmasıdır.”³⁰⁷

³⁰⁴ Association for the Prevention of Torture, *National Human Rights Commissions and Ombudspersons’ Offices as National Preventive Mechanisms under the Optional Protocol to the Convention Against Torture*, Ocak 2008.

³⁰⁵ Ibid.

³⁰⁶ International Council on Human Rights Policy, *supra* not. 225.

³⁰⁷ Human Rights Watch, *supra* not. 3.

337. Devletler, taraf oldukları uluslararası sözleşmelerden doğan yükümlülüklerini iç hukuklarında etkili bir biçimde uygulamak için insan hakları ulusal kurumlarının önemli vasıtalar oldukları yönündeki iddialarında kararlıysa, OPCAT'in, ulusal önleme mekanizmaları için öngördüğü temel şartlara protokolde çok açık bir biçimde yer verilmiştir. Buna göre³⁰⁸:

- Taraf devletler ulusal önleme mekanizmalarının ve personelinin bağımsızlığını güvence altına almalı (madde 18/1);
- Mekanizmada yer alan uzmanlar gereken niteliklere/yeterliliğe sahip olmalı ve mekanizmanın kompozisyonu cinsiyet açısından dengeli bir dağılıma sahip olmasına ülkedeki etnik ve azınlık grupların yeterli bir biçimde temsiline çaba gösterilmeli (madde 18/2);
- Gerekli kaynakları sağlamalı (madde 18/3);
- Asgari bir standart olarak, düzenli ziyaretler yapmalı (madde 19a), BM'nin ilgili normlarını dikkate alarak ilgili makamlara tavsiyede bulunmalı (madde 19b) ve mevcut ya da tasarı halindeki öneri ve tespitlerini sunma yetkisine sahip olmalı (madde 19c);
- İlgili tüm bilgilere erişim yetkisi olmalı (madde 20a ve 20b);
- Resmi ya da gayri resmi tüm alıkonma yerlerine ve bunların eklenti ve bölümlerine girebilmeli (madde 20c);
- Alıkonulan kişilerle özel görüşmeler yapabilmeli (madde 20d) ve ziyaret etmek istediği yerleri ve kişileri seçme özgürlüğüne sahip olmalı (madde 20e) ve
- Mekanizmanın hazırlayacağı yıllık raporları yayınlamayı ve dağıtmayı temin etmelidir.³⁰⁹ (madde 23)

338. İnsan hakları ulusal kurumlarının, işkence ve kötü muamele konusundaki görevleri, pek tabii, düzenli ve habersiz ziyaretlerde bulunmakla sınırlı değildir. Kurumlar, işkence ve kötü muameleyle ilişkin olarak iç hukuklarında ve uluslararası hukukta yer alan standartları aktif bir biçimde takip etmeli ve bu standartların hazırlanması ve uygulanması süreçlerine yine aktif olarak müdahil olmalıdırlar. Kuşkusuz ki hak mücadelesine müdahil olmanın pek çok yolu bulunmaktadır: Kurumlar, uluslararası standartlar ve içtihatlardaki güncel ve iyi örnekleri takip edip, bu gelişmelerle ilgili bilgi notları hazırlayabilir ve bu iyi örneklerin iç hukukta içselleştirilmesi için diğer paydaşlarla birlikte savunuculuk çalışmaları yapabilirler. Uluslararası standartlara ilişkin farkındalığın artırılması amacıyla da, kolluk kuvvetlerine ve yasa yapıcı ve uygulayıcılara yönelik olarak ve yine paydaşlarıyla işbirliğinde bulunarak, eğitimler verebilir ve/veya bilgilendirme toplantıları düzenleyebilirler.

339. Kurumlar, gerçekleşen ihlalin etkili bir biçimde soruşturulmasına, ihlalden sorumlu olanların cezalandırılmasına, ihlalin bir kez daha tekrarlanmamasına ve mağdurlara etkin giderimlerin sağlanmasına katkıda bulunmak amacıyla;

- * Mağdurların süreci ceza mahkemelerine taşımalarına destek olabilir ya da mağdurların rızalarını alarak, ihlal iddialarını mahkemelere havale edebilir;
- * Mahkeme öncesi-esnası-sonrasında mağdurlara ücretsiz hukuki destek sağlayabilir;
- * Davalara müdahil olabilir ve
- * Konunun bir üst mahkemeye veya AİHM veya BM gibi bölgesel ve uluslararası organlara taşınmasına destek verebilirler.

341. Ancak tüm bu süreçlerde ortaya çıkan önemli konulardan biri, ihlallerin telaffuz edilmesinde kullanılacak olan dildir. Zira bu dilin seçiminde gösterilecek özen ya da daha açık bir ifadeyle, "işkenceye işkence diyebilmek", gerek mağdurlar açısından gerekse de kurumun

³⁰⁸ İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı yada Aşağılayıcı Muamele yada Cezaya Karşı Sözleşmenin Seçmeli Protokolü, Çeviren: Prof. Dr. Mehmet Semih Gemalmaz, İnsan Hakları Belgeleri, Cilt VI içinde, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2004.

³⁰⁹ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz: İşkenceyi Önleme Derneği, *Ulusal Önleme Mekanizmalarının Kurulması ve Yetkilendirilmesi*, Çeviren: Hülya Üçpınar ve Osman Murat Ülke; Kerem Altıparmak ve Hülya Üçpınar, *İşkenceyi Önlemede Ortak Akıl: Seçmeli Protokol ve Türkiye'de Ziyaret Pratiklerinin Değerlendirilmesi* içinde, Türkiye İnsan Hakları Yayınları, Ankara, Mayıs 2008. Alıkonulma yerlerinin izlenmesindeki standartlara ilişkin ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz: İşkenceyi Önleme Derneği, *Alıkonulma Yerlerinin İzlenmesi: Bir Uygulama Kılavuzu*, Çeviren: H. Feray Salman, Yayına Hazırlayan: Cihan Aydın, Diyarbakır Barosu, Herkes İçin Adalet Projesi Yayını, 2006.

kendisi açısından ciddi sonuçlar doğuracaktır. İhlalin adını "doğru" bir biçimde koymak, her şeyden önce, hukuki ve ahlaki bir yükümlülüktür ve bu konuda gösterilecek hassasiyet, tavizsiz bir biçimde mağdurların lehine olmalıdır. Kurumlar, böylelikle, yalnızca mağdurlarla hukuki ve insani dayanışma görevinin önemli bir bileşenini yerine getirmekle kalmayacak; aynı zamanda, varlık sebepleri olan hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesine katkıda bulunarak, kamu nezdindeki meşruiyetlerini pekiştirecektir.

342. İhlallerin telaffuz edilme biçimindeki ikinci önemli kıtas, bu ihlallerin gerçekten de "münferit vakalar" olup olmadığının ortaya konmasıdır. Kurumlar, bu yönede çabalarında basitçe ihlallerin gerçekleşme sıklığını incelemekle yetinmemelidir. Kişisel bilgilerin korunması ve mahremiyet hakkı gibi ilkeleri göz önünde bulundurarak, süreklilik arz eden bir ihlal örüntüsü mevcutsa, bu örüntünün hangi gruplarda yoğunlaştığını da araştırmalıdır. Örneğin, gözaltına alınan kişiler incelendiğinde etnik köken temelinde bir yoğunlaşma varsa ya da belli sosyal gruplara mensup olan kişilerin mülkiyet haklarının ihlal edilmesinde bir süreklilik söz konusuysa, bu alanda yapılacak araştırmalar kurumsallaşmış bir ırkçılığı ortaya koyabilir. Benzer bir biçimde, kadınlara ya da, daha geniş bir ifadeyle söylenirse, toplumsal cinsiyet gruplarına yönelik ayrımcı pratiklerin bir arada ele alınması, devlet, diğer tüzel kişilikler ya da toplum temelindeki cinsiyetçiliği somut verilerle ortaya koymada önemli bir fırsattır.

343. Kurumların ihlalleri telaffuz etme biçimlerindeki üçüncü nokta ise raporların hazırlanmasında ortaya çıkmaktadır. Kurumlar, tavizsiz tutumlarını raporlarında da sürdürürebilmeli ve mağdurların rızalarının alınması kaydıyla, çözümledikleri ve/veya çözümlenmeye çalıştıkları şikayetleri nasıl ele aldıklarını, (varsa) süreçte yaşadıkları zorlukları ve ihlalin gerçekleşme nedenine ilişkin bilgileri ayrıntılı bir biçimde açıklamalıdır. Raporlarda yer alacak olan istatistikler, kuşkusuz ki, savunuculuk çabalarını güçlendirecek verilerdir. Ancak gereksiz derecede fazla istatistiksel bilgilere yer verilmesinin ve gerçekleşen ve/veya gerçekleştiği iddia edilen şikayetler hakkında yalnızca rakamsal bilgilerin olmasının, kurumun meşruiyetini ve etkinliğini gölgelemenin dışında pek de fazla katkısı olmayacağını kabul etmek gerekir.

344. Yukarıda değinilen noktaları- yani gerçekleşen ihlalin adının "doğru" bir biçimde konulması, bu ihlalin münferit olup olmadığının araştırılması ve çözümlenme yöntemini- bir arada somutlaştıran güncel bir deneyime örnek olarak Kenya İnsan Hakları Ulusal Komisyonu'nun (KNCHR) polis sorumlu olduğu yargısız infazlar ve zorla kaybedilmeler konusunda yaptığı çalışmalar gösterilebilir.

345. Kenya İnsan Hakları Ulusal Komisyonu, 2007 yılının Temmuz ayından beri kendisine iletilen ve polis sorumlu olduğu iddia edilen yargısız infazlar ve zorla kaybedilmeler konusunda çalışmakta. Ülkenin çeşitli bölgelerindeki 11 morgu ve kayıplarının bedenlerinin bulunduğu 9 araziye, çeşitli dallardan uzmanlarla birlikte ziyaret ederek keşiflerde bulunan komisyon, bu ziyaretleri esnasında kendisine iletilen bilgi ve ifadeleri kayda almış, morg kayıtlarını ve otopsi raporlarını incelemiş ve elde ettiği tüm delilleri ve delil teşkil edebilecek olay yeri görüntülerini ve belgeleri fotoğraflamıştır.³¹⁰ Bu çalışmaların ardından, Ekim 2007 tarihinde zorla kaybedilen kişilerin ailelerine yönelik olarak basılı ve elektronik medyaya ilanlar vermiş ve komisyona ifade vermeleri için açık bir çağrıda da bulunmuştur. Görece kısa bir sürede ve olağanüstü bir çabayla gerçekleştirilen bu çalışmalarından sonra, komisyon, 5 Kasım 2007 tarihinde bir ön rapor yayınlayarak, elde ettiği deliller ışığında, Ocak-Ekim 2007 tarihleri arasında, bedenleri morglara, boş arazilere, terk edilmiş çiftliklere, nehirlere ve ormanlık bölgelere atılmış yaklaşık 500 kişinin öldürülmesinde Kenya polisinin rolünün olduğunu açıklamıştır.³¹¹

346. Komisyon, bu ilk raporunu Kenya Cumhurbaşkanı H.E. Mwai Kibaki başta olmak üzere ilgili tüm hükümet birimlerine sunmuş ve vakaların derhal ve tarafsız olarak soruşturulmasını talep etmiştir. Rapor üzerine Kibaki'nin sessiz kalmasını bir anlamda fırsat bilen Kenya Emniyet Genel Müdürü Hüseyin Ali, komisyonu "polise karşı mesnetsiz ithamlarda bulunan manasız işgüzarlar"

³¹⁰ Kenya National Commission on Human Rights, *The Cry of Blood: Report on Extrajudicial Killings and Disappearances*, Eylül 2008, http://oscarfound.org/downloads/Final_report_on_Extra_Judicial_killings.pdf (Erişim tarihi: 7 Ocak 2009)

³¹¹ Ibid.

olarak nitelendirdikten sonra, komisyonun "zaten soruşturma yürütmede uzmanlığı olmadığını" ileri sürmüştür. Kenya Emniyet Müdürlüğü, bu çıkışın ardından karşı rapor yayınlasa da, ölümleri reddetmemiş; ancak sadece "gerekli tahkikatların başlatıldığını" bildirmekle yetinmiştir.³¹²

347. Hükümetin ve devlet kuruluşlarının sessizliğine ve katı inkarına rağmen bağımsızlığından ödün vermeyen komisyon yetkilileri, ülkede yoksullara yönelik ücretsiz hukuki destek sağlayan Oscar Vakfı (The Oscar Foundation) da dahil olmak üzere birçok sivil toplum kuruluşunun desteğini alarak ön raporunu genişletmiş ve Eylül 2008 tarihinde "Kanın Çılgılığı" başlığıyla nihai raporunu yayınlamıştır. Komisyon, nihai raporunda, "elde edilen deliller ışığında Kenya polislerinin, insanlığa karşı suç teşkil edebilecek suçlar işlediğini; bu ihlallerin özellikle Mungiki³¹³ olarak da bilinen tarikatın taraftarlarını hedef aldığını; bu fiillerin siyasi liderlerin, üst düzey polis yetkililerinin ve Emniyet Genel Müdürü'nün onayladığı resmi bir politika çerçevesinde işlenmiş olabileceğini; polisin gerçekleştirdiği infazlarda önceleri ateşli silah kullanmasına rağmen, daha sonra boğma, copla döverek öldürme, mutile etme gibi yöntemleri kullandığını ve bu araç değişikliğinin, söz konusu cinayetlerin Mungiki tarikatı üyeleri tarafından işlendiği izlenimi vermek için yapıldığını; bu cinayetlerin Kenya polis güçleri tarafından işlendiğini ve polisin, gözaltında bulunan kişilerin serbest bırakılması için ailelerinden ve/veya akrabalarından zorla para aldığını" açıklamıştır.³¹⁴

348. Komisyon, söz konusu raporunda, polisin "aşikâr olan suç ortaklığı yüzünden vakaları soruşturmakta tereddüt ettiğini" belirterek, iddiaların ve vakaların soruşturulması için BM Yasa Dışı, Keyfi ve Yargısız İnfazlar Özel Raportörü başta olmak üzere BM organlarından yardım talep edeceğini açıklamıştır. Komisyon, topladığı delillere ek olarak, polisin kurduğu "ölüm mangalarında" şoför olarak çalışmış olan ve Ekim 2008'de öldürülen bir muhbirin, 24 ayrı olayda polisin 58 şüpheliyi nasıl öldürdüğünü ayrıntılarıyla anlattığı tanıklığının video görüntülerini internet sayfasında yayınlamıştır.³¹⁵

349. Bu gelişmelerin ardından, BM Yasa Dışı, Keyfi ve Yargısız İnfazlar Özel Raportörü Philip Alston, 16-25 Şubat 2009 tarihleri arasında komisyonun talebi üzerine Kenya'yı ziyaret etmiş ve çalışmalarda bulunmuştur. Raportör Alston, ziyaretinin son gününde bir basın açıklaması yaparak, diğer birçok önerinin yanı sıra, "Kenya Cumhurbaşkanı'nın şimdiye kadar sürdürmekte ısrar ettiği sessizliğin oldukça sorunlu olduğunu belirterek, Emniyet Genel Müdürünü derhal görevden almasını ve yargısız infazların ve zorla kaybedilmelerin varlığını kamu nezdinde açıkça kabul etmesini; Başsavcının derhal istifa etmesi gerektiğini ve bu istifanın Kenya'daki cezasızlık kültürünün sona erdirilmesinde ilk adım olacağını; ihlallerin tam bağımsız bir birim tarafından soruşturulmasını; tanıkları etkili biçimde koruyacak tedbirlerin alınmasını ve mağdur yakınlarına tazminat verilmesini" tavsiye etmiştir.³¹⁶

350. Alston raporunun ardından Kenya Savunma Bakanı Yardımcısı, Alston'u kastederek, "bu adam bizim nasıl çalıştığımızı anlamayan bir avuç yalancından bilgi topladı" dedikten sonra, söz konusu raporunun "yalanlarla dolu" olduğunu ileri sürmüştür.³¹⁷ Her ne kadar Kenya Adalet Bakanı "hükümetin raporun bulgularının bir kısmına katıldığını" açıklasa da, Kenya Dış İşleri Bakanı daha sonra yaptığı açıklamasında "hükümetin, Alston'un tavsiyelerini uygulamayacağını" bildirmiştir.³¹⁸ Hükümetten gelen çelişkili açıklamalar ve süregelen inkâr üzerine, 13 ülkenin Kenya'daki diplomatik temsilcileri bir açıklama yayınlarak "Alston

³¹² Kenya National Commission on Human Rights, Supra not. 296

³¹³ Bazı yorumculara göre bir tarikat, bazılarına göre de bir çete olan Mungiki tarikatı, çoğunluğu Kenya'nın en büyük etnik grubu olan Kikuyu kabilesinden kişilerin oluşturduğu ve 2002 senesinde Kenya hükümeti tarafından yasa dışı ilan edilmiş bir gruptur. Tarikat üyeleri çeşitli şiddet yöntemlerine başvurmakla ve "soygunculukla" itham edilmektedir. Daha fazla bilgi için, bkz: BBC, "Kenya's Secretive Mungiki Sect", 24 Mayıs 2007, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/6685393.stm> (Erişim tarihi: 7 Ocak 2009)

³¹⁴ Kenya National Commission on Human Rights, supra not. 296

³¹⁵ New York Times, "Kenya: Police Accused of Killings", 25 Şubat 2009,

<http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9F00E1DE113AF936A15751C0A96F9C8B63&scp=1&sq=kenya%20police&st=cse> (Erişim tarihi: 9 Mart 2009)

³¹⁶ UN Special Rapporteur on extrajudicial, arbitrary and summary executions, "Mission to Kenya: 16-25 February 2009", 25 Şubat 2009, <http://www.unhcr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/52DF4BE7194A7598C125756800539D79?opendocument> (Erişim tarihi: 9 Mart 2009)

³¹⁷ The Standard, "Outrage: Country Reacts Police Killings", 27 Şubat 2009,

<http://www.eastandard.net/InsidePage.php?id=1144007669&cid=4> (Erişim tarihi: 9 Mart 2009)

³¹⁸ The Standard, Ibid.

raporunun arkasında durduklarını" belirtmiş ve "hükümetin derhal sivil toplumla işbirliğine gitmesini ve özel bir Mahkeme kurarak, bu olayların tarafsız ve etkin bir biçimde soruşturulmasını ve sorumluların cezalandırılmasını" talep etmiştir.³¹⁹

351. Şimdiye dek gelinen son noktada, maalesef, Özel Raportör Alston'a ve Komisyona bilgi, delil ve destek sağlayan ve bu cinayetlerin faillerinin yargılanması için çalışmalar yapan Oscar Vakfı'nın direktörü Oscar Kamaru Kingara ve program koordinatörü John Paul Oulo, 6 Mart 2009'un akşam saatlerinde "hükümetin Oscar Vakfı'nı alenen suçlamasından yalnızca birkaç saat sonra, Nairobi'nin kalabalık bir caddesine suikasta uğrayarak öldürüldü."³²⁰ Ancak bu talihsiz olaya rağmen, Kenya İnsan Hakları Komisyonu'nun ülkedeki cezasızlığa karşı mücadelede örnek bir tavır sergilediğini görmek mümkün.

352. Bu çalışmanın çeşitli bölümlerinde incelenen diğer örneklerde de yer verildiği üzere, hükümetler, insan hakları ulusal kurumlarının çalışmalarını her zaman desteklememektedir. Yukarıda ayrıntılarıyla verilen güncel Kenya deneyiminin yanı sıra, hükümetler, kurumları "devletin itibarını zedelemekle" (Slovenya örneği) ya da "uzman despotluğu ile" suçlayabilmekte (Danimarka örneği) veya kurumların ele aldıkları ihlalleri soruşturma biçimlerine doğrudan müdahale edebilmekte (Avustralya örneği) veya kurumların öneri ve tavsiyelerini görmezden gelebilmektedir (Uganda örneği). Ancak Kenya örneğinde görüldüğü üzere, hak temelli bir yaklaşımdan ödün vermeden çalışan kurumlar, buldukları ülkedeki sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra uluslararası kuruluşların da aktif desteğini alabilmekte ve ülkelerindeki demokratikleşmeye ve insan haklarının korunmasına önemli katkılarda bulunabilmektedir.

353. Devlet kaynaklı şiddet bağlamında ele alınması gereken en önemli olgulardan biri de ordunun sorumlu olduğu ihlallerdir. Bu raporda incelenen Hindistan deneyiminin açıkça gösterdiği üzere, ordunun ulusal kurumların yetki alanının dışında olması, o kurumun kamu nezdindeki meşruiyetini ve etkinliğini engelleyen en önemli sebeplerden biridir. Üstelik demokratik bir toplumda askeri kurumların sivil denetimi ve hesap verebilirliğinin çeşitli sivil yollarla sağlanmasının hukuk devletinin vazgeçilmez koşullarından biri olduğu her daim hatırd tutulmalıdır.

354. Bu alanda önemli sayılabilecek örneklerden biri de Peru İnsan Hakları Ulusal Ombudsmanı'nın yaptığı çalışmalarıdır. Öyle ki, Peru İnsan Hakları Ulusal Ombudsmanı, "büyük çoğunluğu, Colina Grubu olarak da bilinen ordunun ölüm mangaları tarafından işlenen cinayetler, nitelikli saldırılar ve kaçırmalardan"³²¹ sorumlu olduğu gerekçesiyle 7 Nisan 2009 tarihinde 25 sene hapis cezasına çarptırılan Peru Eski Devlet Başkanı Alberto Fujimori döneminde yaşanan ağır hak ihlalleri konusunda "bir nebze de olsa etkili olarak hareket edebilen tek kurum" olmuştur. 1990-2000 yılları arasında iktidarda olan Fujimori tarafından, ülkedeki insan hakları ihlalleri konusunda yapılan geniş çaplı uluslararası baskıyı "hafifletebilmek" amacıyla 1993 senesinde kurulan ve 1996 yılında göreve başlayan Peru Ulusal Ombudsmanı, "Fujimori ile işbirliğinde çalışan ve kuruma şüpheyle bakıp, çok az destek sağlayan yargı kurumlarına rağmen", ordunun sorumlu ihlallerin açıklanmasında önemli bir rol oynamıştır.³²²

355. Kurumun ordunun sorumlu olduğu ihlalleri ve kötü yönetimini dillendirmedeki çabalarından ilki General Robles olayıdır. General Rodolfo Robles Espinoza, "Colina Grubu'nun ordunun ölüm mangası olarak çalıştığını, 1992 yılında La Cantuta Üniversitesi'nde görevli bir profesörü ve 9 öğrenciyi kaçırarak öldürdüğünü ve Barrios Olayı olarak bilinen katliamda 14 kişinin öldürülmesinden doğrudan sorumlu olduğunu" açıkladığı 1993 yılına kadar Peru ordusundaki

³¹⁹ Diplomatic Missions of Canada, Denmark, Finland, France, Germany, Netherlands, Norway, Sweden, Switzerland, United Kingdom, United States of America in Nairobi, "Statement on Impunity in Kenya", <http://extrajudicialexecutions.org/> (Erişim tarihi: 17 Mart 2009)

³²⁰ The Guardian, "Two Kenyan Rights Activists Shot Dead", 6 Mart 2009, <http://www.guardian.co.uk/world/2009/mar/06/kenyan-activists-shot-dead> (Erişim tarihi: 17 Mart 2009)

³²¹ ICTJ, "The Trial and Conviction of Alberto Fujimori", 7 Nisan 2009, <http://ictj.org/en/news/features/2490.html> (Erişim tarihi: 13 Nisan 2009)

³²² Thomas Pegram, Accountability in Hostile Times: The Case of the Peruvian Human Rights Ombudsman 1996-2001, *Journal of Latin American Studies*, Vol: 40, No:1, 2008.

en kıdemli üçüncü general rütbesiyle görevini sürdürmekteydi.³²³ Robles bu açıklamasının ardından aldığı ölüm tehditlerinden dolayı ailesiyle birlikte Arjantin'e sığınmak zorunda kaldı³²⁴ ve dönemin Peru Askeri Şurası "General Robles'in suiniyetle ordunun, komutanlarının ve silah arkadaşlarının ayağını kaydırmaya çalışırken hiç vicdan azabı duymadığı ve emre itaatsizlik ettiği" gerekçesiyle General Robles'i ve yine orduda görevli olan iki oğlunu emekliliğe sevk etti.³²⁵ Yine 1993 yılında Askeri Mahkeme, benzer gerekçelerle Robles ve iki oğlunu gıyaplarında 15 yıl hapse mahkûm ederek, General'in Peru'da sahip olduğu mülküne, tasarruflarına ve emeklilik yararlanışlarına ambargo koydu. Tüm bu süreci "ilginç" kılan unsurlardan biri de, General Robles'in isimlerini açıkça zikrettiği failer hakkında davaların açılmasına ve bu kişilerin mahkum edilmelerine rağmen, Peru ordusunun Robles hakkında açtığı davalarda ve aleyhinde yürüttüğü kampanyalarda, bu mahkumiyetlere hiç değinilmemesi ve daha sonra bu failerin Fujimori hükümeti tarafından çıkarılan "özel af" cezalarının uygulanmamasıydı.³²⁶

356. Bu gelişmelerin ardından, uluslararası camianın da baskısıyla, Fujimori, 15 Haziran 1995 tarihinde General Robles 'e özel olarak bir af çıkardı ve Robles ertesi gün ülkesine döndü. Ancak 1996 yılının Kasım ayında Robles evine dönerken sokak ortasında kaçırılarak gözaltına alındı.³²⁷ Peru İnsan Hakları Ulusal Ombudsman'ı hemen bir basın açıklaması yaparak "Robles'in gözaltına alınmasının Anayasal düzenin ihlali olduğunu" açıkladı. Bu açıklamasının ardından Askeri Şura tarafından sert bir biçimde uyarılmasına rağmen, dönemin Ombudsman görevini yürüten Jorge Santistevan de Noriega geri adım atmazarak "ülkedeki bazı kurumların ombudsmanın rolünün ne olduğuna alışması gerektiğini" söyledi.³²⁸

357. Ombudsman Santistevan'ın ordunun sorumlu olduğu ihlaller karşısında aldığı yüksek sesli tavır yalnızca General Robles olayıyla sınırlı kalmadı. Santistevan, aynı dönemlerde bir rapor hazırlayarak, askeri yargının anayasal düzene aykırı olarak suçsuz kişileri "terör örgütü üyesi" olmaktan mahkum ettiğini belirterek, bu kişilerin tutukluluk hallerinin yasal meşruiyetinin gözden geçirilmesi için Geçici bir Komisyon kurulmasını önerdi. Yine var olan uluslararası baskılar nedeniyle bu öneriyi kabul eden Fujimori, 1997 yılında bir yasa çıkararak Geçici Komisyonu kurdu ve Ombudsman'ın başkanlık ettiği bu komisyona, "adaletsiz bir biçimde mahkum edilen terör suçlularının durumlarını yeniden gözden geçirme ve Devlet Başkanı'na bu kişiler için özel af çıkarmasını tavsiye etme yetkisi" verildi.³²⁹ Hemen belirtmek gerekir ki, burada kullanılan "adaletsiz bir biçimde" terimi, yalnızca askeri görevlilerin ifade ve iddialarına dayanılarak Maoist Aydınlik Yol üyesi olduğu gerekçesiyle mahkum edilen kişiler için kullanılıyordu. Fujimori, komisyonun tavsiyesi üzerine 411 kişi hakkında "af" çıkarsa da, 1999 yılında komisyonun görevine "Peru cezaevlerinde artık masum olan kimsenin kalmadığı" gerekçesiyle son verdi.³³⁰

358. Yukarıda iki farklı vaka ile alıntılanan Peru deneyiminde görüldüğü üzere, ulusal kurumların ordunun sorumlu olduğu ihlaller konusundaki yetkisi oldukça sınırlı ve hatta "sembolik" olsa da, bu yönde atılan kararlı adımlar demokratikleşme için itici bir güç teşkil etmektedir. Zira, devlet kaynaklı şiddetin en yoğun yaşandığı dönemde kurulan Peru Ombudsman'ının yaptığı çalışmaların ve ortaya koyduğu ihlallerin, Fujimori'nin yargılanmasının ve mahkum edilmesinin önünü açan önemli belgeler olduğunu ve kurumun bazı somut kazanımlar elde ettiğini unutmamak gerekir.

359. Tüm bunlara ek olarak, askeri yapıların insan hakları ulusal kurumlarının yetkisi dahilinde olması için, o ülkede ordunun ciddi bir ağırlığının olması ya da daha önce demokrasi dışı

³²³ Inter American Commission on Human Rights, "Report no:20/99, Case. 11.317: Rodolfo Robles Espinoza and Sons v. Peru", 23 Şubat 1999, <http://www1.umn.edu/humanrts/research/Peru-REPORT%20No.%2020.pdf> (Erişim tarihi: 13 Nisan 2009)

³²⁴ Inter American Commission on Human Rights, ibid.

³²⁵ Inter American Commission on Human Rights, ibid.

³²⁶ Inter American Commission on Human Rights, ibid.

³²⁷ Amnesty International, "Peru: Fear for Safety and Death Threats", 27 Ekim 1999, <http://www.amnesty.org/fr/library/asset/AMR46/034/1999/fr/dom-AMR460341999en.html> (Erişim tarihi: 14 Nisan 2009)

³²⁸ United States Embassy in Lima, "General Robles Detention Update", <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB96/961202.pdf> (Erişim tarihi: 14 Nisan 2009)

³²⁹ Human Rights Watch, "Peru: World Report 1997", Aralık 1996.

³³⁰ Christianity Today, "Peru's Christians Oppose Presidential Vow to End Pardons", Aralık 1999, <http://www.christianitytoday.com/ct/1999/decemberweb-only/44.0a.html> (Erişim tarihi: 14 Nisan 2009)

yöntemlere başvurmuş olması bir ön şart değildir. Ordu kurumlarında da, her kurumda olabileceği üzere kötü yönetim söz konusu olabilir ya da işkence ve kötü muamele, ayrımcılık, din ve vicdan özgürlüğünün ve mahremiyet hakkının ihlali gibi nedenlerle askeri personelin temel hakları ihlal edilebilir. Dolayısıyla, şeffaf, hesap verebilir ve sivil denetime tabi olan bir ordunun, diğer birçok şeyin yanı sıra, "savunma personelinin de kuruma karşı güvenini artıracak"ı³³¹ göz önünde bulundurulmalıdır.

360. Son olarak, insan hakları ulusal kurumlarının görevlerini etkili bir biçimde yerine getirmeleri için bağımsızlıklarının yeterli ve somut tedbirlerle güvence altına alınması şartı üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir başka noktadır. Paris Prensipleri'nde de öngörüldüğü üzere, bu bağımsızlığın, olabildiğince geniş yetki alanına sahip olma, kendi prosedürlerini belirleyebilme, sivil toplum kuruluşlarıyla ilişkiler geliştirme, görüşlerini özgürce ve herhangi bir yaptırımla karşılaşmadan açıklayabilme gibi "operasyonel" unsurların yanı sıra, "gerekli alt yapının varlığı" ve "yeterli mali kaynak" gibi yasal ve finansal boyutları da vardır. Şüphesiz ki, bu güvencelerin yanı sıra, çoğulculuk güvencesini sağlamak da, insan hakları ulusal kurumlarını kuran devletlerin kaçınamayacağı asli görevler arasındadır.

---

³³¹ DCAF-TESEV, "Kılavuz Metinler - 3: Askeri Ombudsmanlık", 1 Mart 2006. Askeri personelin temel hak ve özgürlüklerine ilişkin güncel bir derleme için bkz: Ian Leigh ve Hans Born, *Handbook on Human Rights and Fundamental Freedoms of Armed Forces Personnel*, OSCE/ ODIHR ve DCAF, 2008, <http://www.osce.org/item/30553.html> (Erişim tarihi: 14 Nisan 2009)